

mededelingen opbouwwerk

de WAO-platforms en de stelselherziening

spreekuren WAO: unieke vorm van hulpverlening

**enquête onder WAO-ers wijst uit:
maatschappelijk actief zijn onbetaalbaar**

registratie knelpunten stelselherziening

themanummer

maart '87
6e jaargang
nummer 52

Inhoud

	pag.
- meMO: Het is weer fijn langs de lijn	2
- Tot het tegendeel is bewezen; invloed en macht van de WAO-beweging	3
- Beleidsmatige en financiële positie LSV-WAO	6
- WAO-sprekuren: unieke vorm van hulpverlening	7
- Risico-dekking spreekuurwerk	8
- WAO vrouwen: het SVR-onderzoek en wat daar (niet) mee gebeurt	9
- De ontwikkeling van de sociale ongelijkheid	10
- Schadelijke gevolgen van de stelselherziening	11
- Registratie knelpunten stelselherziening	13
- Erasmus universiteit: ombudsman WAO/AAW niet doelmatig	15
- Reïntegratie: kansen afdwingen of een illusie armer worden	16
- Informatieverstrekking en hulpverlening	18
- Aanbieding folderreeks op Binnenhof	21
- Videofilm over effecten stelselherziening	21
- De geest uit de fles; een persoonlijk relaas	21
- SVR-voorzitter De Jong: WAO-beweging moet taai volhouden	24
- De WAO-platforms en de GMD	26
- WAO-belangenbehartiging in de kerken	32
- Aktieve WAO-er dokt f. 100,- per maand; maatschappelijk actief zijn dure aangelegenheid	34
- Atlas van het sociaal protest	39
- Adressen Regionale Platforms WAO/AAW	40

is een mededelingenblad van, voor en over de lokale opbouwwerkpraktijk.
Samenstelling: Jur de Haan, Charlotte Krop, Wil van de Leur.

M.O. verschijnt ten minste 10 maal per jaar: zes gewone en vier themanummers.
Een jaarabonnement kost fl. 34,-. Bij méér abonnementen reductie op aanvraag. Losse nummers kosten fl. 4,75, themanummers fl. 5,50, excl. porto.

Redactie en administratie:
Pr. Mauritslaan 26, 2582 LS Den Haag, tel. 070-521354.
ISSN: 0168-06SX.

meMo

"Het is weer fijn langs de lijn" roept op alle perrons van Nederland een levensgrote Johan Cruyff-poster. Een bezweringsformule, een wanhopig "Management by speech" in de effectiviteit waarvan niemand gelooft, maar wél verlangen wekend naar de tijd dat het in elk geval wat fijner was langs de lijn.

Wie weet komt Postbus 51 nog eens met een soortgelijke poster voor uitkeringsgerechtigden, want reële verbeteringen in de bestaanszekerheid lijken verder weg dan ooit.

Dat wordt misschien nog het meest ondubbelzinnig duidelijk in publikaties als in het Utrechts Nieuwsblad van 5 maart j.l. Daarin spreekt een bestuurder van de Industriebond FNV onder de kop: "Koppeling, de PvdA moet wel reëel zijn" die partij vermanend toe. Het gat, aldus de auteur, is te groot geworden om weer te kunnen koppelen.

Wanneer de vakbeweging aldus de (beviende) oppositie vermaant, lijken de kaarten voorlopig wel geschud.

De WAO-beweging, waarvan met name het Landelijk WAO-beraad een belangrijke expressie is, wordt van dergelijke signalen zeker niet vrolijker, maar zal er zich ook niet door laten ontmoedigen.

De Regionale Platforms WAO/AAW hebben - als voor alle WAO-groepen en -organisaties binnen een Regio toegankelijk samenwerkingsverband - natuurlijk zeer veel te maken met die macro-politieke en -economische realiteiten en idealen. En zij leveren zeker hun bijdragen en stimulansen aan politieke partijen, Landelijk WAO-beraad, Vakbeweging en categorale organisaties. Bovenal echter stimuleren zij de solidariteit en samenwerking van arbeidsongeschikten onderling, staan zelf-hulp en -advies hoog in het vaandel en proberen zij degelijk en deskundig ook een kwaliteitsinstrument van de WAO-ers te zijn in het organen- en procedure-woud van sociale zekerheid, ziekte en gezondheid.

Dit themanummer geeft, zij het onvolledig, een overzicht van wat er zoal in en door de Regionale WAO/AAW-Platforms wordt aangepakt.

Tot het tegendeel is bewezen...

Invloed en macht van de WAO-beweging

Een keuze waar WAO-belangenorganisaties zich voor geplaatst zien is hoe er het beste invloed kan worden uitgeoefend op het sociale zekerheidsbeleid.

Grofweg kun je de mogelijkheden markeren tussen deze twee polen:

- vanuit een geheel eigen, ongebonden positie het beleid van buitenaf beïnvloeden via pressiemiddelen (als actie en bezetting) en onderhandelingen
- partij worden in de besturen/commissies van de uitvoeringsorganen en in de adviesraden, om daarin mee-verantwoordelijkheid te dragen voor het beleid.

Hier tussenin ligt het model waar overheid en uitvoeringsinstanties in de praktijk een zeer sterke voorkeur voor hebben: meedenken en meediscussieren door middel van inspraak-procedures. Dat dit overlegmodel het meest populair is bij moderne machtshebbers is voor de hand liggend: de voorwaarden waaronder de inspraak plaatsvindt wordt bepaald door de beleidsmakers en meebeslissen is er niet bij. De machtsverhoudingen worden feitelijk niet ter discussie gesteld. Er is niet sprake van een machts-confrontatie of machtsverdeling. De bestaande macht aan beleidskant wordt van de scherpe kantjes ontdaan, maar verder volledig intact gelaten.

Op heel wat terreinen in de samenleving is een ruime en gevarieerde ervaring opgedaan met inspraak en overleg. Denk eens aan de stadsvernieuwing/renovatie, ruimtelijke ordening, bedrijfsdemocratisering en de politieke besluitvorming.

De sociale zekerheid, toch geen bescheiden terreintje, kent niet een dergelijke traditie.

Ondanks het feit dat de gebruikers voor hun dagelijks leven erg afhankelijk zijn van het systeem van sociale verzekeringen, hebben ze geen enkele directe greep op het beleid en de uitvoering ervan.

Als er sprake is van invloed dan is dit volledig op conto te schrijven van doortastende belangenorganisaties. In het systeem zelf ligt geen enkele serieuze handreiking besloten om gebruikers zeggenschap te garanderen.

Reden voor de afwezigheid van enig tastbaar democratisch gehalte is de (geschiedenis van de) organisatie van het stelsel van sociale zekerheid.

Beheerder-belangenbehartiger, dilemma van de vakvereniging..

Het stelsel van sociale zekerheid is een produkt van een langdurig compromissenpolitiek. We kennen in ons land een bijna corporatief model van sociale zekerheid:

werkgevers, werknemers en overheid hebben het gezamenlijke beheer in handen. In dit model wordt verondersteld dat de gebruikerskant vertegenwoordigd is door de vakvereniging. In alle geledingen van het stelsel heeft de vakvereniging mee-verantwoordelijkheid: in de landelijke adviesorganen als SVR, SER en Stichting van de Arbeid; in de besturen van bedrijverenigingen en sociale fondsen; in de beroepsinstanties; in commissies voor vaststelling van de sociale dienst uitkeringen.

In de periode van opbouw en vernieuwing van het stelsel kon de vakbeweging met deze positie wel uit de voeten. Hoewel vanaf het begin er een rare tweeslachtigheid in die positie ingebakken lag: aan de ene kant meeverantwoordelijk beheerder, aan de andere kant belangenbehartiger van de gebruikers ervan.

Deze dubbele, en in wezen tegenstrijdige, positie breekt de vakbeweging pijnlijk op in een periode, waarin het systeem in razend tempo wordt afgebroken. De zeggenschap van de vakbeweging blijkt een wasse neus te zijn. De politieke overheid kan volstrekt eenzijdige besluiten nemen, zonder dat de vakbeweging ook maar iets in te brengen heeft. Het feit dat de vakbeweging gevangen zit in de dubbelrol van beheerder-belangenbehartiger heeft haar daadkracht voor de uitkeringsgerechtigde leden jaren verlamd. Zowel voor wat betreft de vraag hoe ze zich nu als beheerder moest opstellen, als de vraag hoe ze een ondubbelzinnig belangenbehartiger kan zijn.

Naar mijn mening heeft de vakbeweging voor beide vragen geenafdoend antwoord gevonden. Ze is verstrikt geraakt in een systeem, dat van haar vervreemd en ontvreemd is.

Het is een erfenis van tientallen jaren sociale geschiedenis, waar de vakbeweging genadeloos aan gehouden wordt door de twee andere "partners". De vakbeweging heeft of een historische fout begaan door sowieso de dubbelrol op zich te nemen, of een ingrijpende fout gemaakt door niet tijdig de bakens te verzetten en de dubbelrol anders te benutten.

Tegenstelling in macht...

Deze analyse van de positie van de vakbeweging is van belang om de beginvraag van dit artikel ("hoe het beste invloed uit te kunnen oefenen op het sociale zekerheidsbeleid") zinnig te kunnen beantwoorden. Want hoe de WAO-beweging ook haar invloed wil doen gelden: de werkelijke machtsverhoudingen en het afgeleide krachtenspel zullen uitmaken hoe effectief die invloed kan zijn.

In de sociale zekerheid bestaan per defi-

tie (belangen) tegenstellingen, die de laatste jaren bovendien erg verscherpt zijn. Er is dan ook sprake van een sterke wij-zij verhouding in de beleving van de uitkeringsgerechtigden.

De machtsverhoudingen zijn zeer ongelijk: de politieke beleidsmakers en de uitvoeringsinstanties hebben een onevenredig grote macht, en dat laten ze merken ook. De afhankelijk uitkeringsgerechtigden zijn aan die macht overgeleverd en kunnen er ook weinig machtsmiddelen tegenover stellen.

Het recept "vriendelijk vragen om wat meer macht" heeft nog nooit gewerkt, hoewel hele volksstammen anders lijken te veronderstellen. Macht zal afgedwongen moeten worden, je moet het je toe-eigenen. Door de eigen positie te versterken en daardoor de afstand tot de macht van de andere partij te verkleinen.

Vrijblijvend overleggen...

De WAO-platforms hebben gekozen voor de strategie om stap voor stap een tegenmacht op te bouwen. In dit streven past geen overleg op vrijblijvende inspraakbasis. De WAO-beweging heeft immers geen enkel belang bij incidentele succesjes, zonder de bestaande machtsverhoudingen te veranderen.

Het zogenaamde Proeftuinen-experiment van DIVOSA (overleg directies sociale diensten) is hier een typisch voorbeeld van. In zeven gemeenten is "cliëntenparticipatie ontwikkeld, waarbij overlegsituaties ontstaan zijn tussen sociale diensten en cliënt-groepen. Een registratieverslag van het experiment, "participatie op niveau" geheten, schetst in de conclusies wat zoal het rendement is: "Er is wel sprake van meeweten en een beetje van meedenken en meepraten, maar niet van meebeslissen." Het verslag verschaft een lange opsomming van "valkuilen in overleg" (geen verrassende overigens), zoals die door beide partijen ervaren zijn. De grote beperkingen en het inkapselingsgevaar van vrijblijvend overleggen worden overduidelijk aangegeven.

Meeverantwoordelijk...

De WAO-beweging heeft daarentegen ook niets aan een model, waarin meeverantwoordelijkheid voor het beleid genomen wordt. Want dat is jezelf voor de gek houden. Meedoen zonder werkelijke machtsbasis en machtsmiddelen is koren op de molen van slimme "partners". Het is een illusie om te veronderstellen dat je wezenlijke invloed kunt uitoefenen. Het voorbeeld van de teloorgang van de vakbeweging in

haar rol als medebeheerder is illustratief. Het idee dat toch regelmatig opduikt in de WAO-beweging is om als volwaardig lid in adviesorganen als de SER geaccepteerd te worden. Om daarmee sterk aan invloed te winnen en serieus genomen te worden. Is dat wel een reële verwachting? De praktijk van een SER geeft daar wat mij betreft geen enkele aanleiding toe:

In de Sociaal Economische Raad (SER) is een zetelverdeling te zien van 33% werkgevers, 33% werknemers en 33% kroonleden (onafhankelijke deskundigen, door het kabinet benoemd). Deze verdeelsleutel is vanaf het begin vastgelegd. De werknemers zullen in een adviesorgaan geen meerderheid in zeteltal krijgen. Hooguit zijn modellen als 45-45-10 of 50 (werkgevers) 50 (werknemers) voor te stellen.

Uitkeringsgerechtigden zullen, als voormalige werknemers, in het werknemerskamp vertegenwoordigd moeten zijn. Uitkeringsgerechtigden zullen per definitie nooit als kroonlid toegelaten worden, omdat ze niet "onafhankelijk" zijn. Dus moeten de werknemerszetels verdeeld worden, als uitkeringsgerechtigdenorganisaties een eigen plek in de SER willen hebben. Aan het stemmental van het werknemerskamp zal weinig veranderen: het zal nooit een meerderheid worden. Een beslissende invloed heeft het werknemers/uitkeringsgerechtigdenkamp dus niet, welke samenstelling die ook kent.

Wie hebben die wel? De kroonleden! De kroonleden geven in alle situaties, waarbij werkgevers en werknemers het oneens zijn, de doorslaggevend stem als derde partij.

Wil je nu kiezen voor "het dicht bij het vuur zitten", dus lid worden van de SER, dan zal de invloed toch beperkt blijven, zowel wat de eigen steminvloed betreft, als ook de invloed die kan worden uitgeoefend op de kroonleden. De kroonleden moeten hun onafhankelijke positie waarborgen. Ze zullen zich niet zo snel met SER-gesprekspartners in lobby-activiteiten storten. Het voordeel dat deelname in de SER heeft, zoals deskundigheid en snelle informatie door het benutten van circuits, kan helemaal niet goed uitgebuit worden. Dat nog afgezien van het feit dat het al een hele toer zijn om alle werknemersvertegenwoordigers op één lijn te krijgen.

De WAO-lobby...

De WAO-beweging kan ook kiezen voor een aanpak, waarbij de WAO-belangenorganisaties van buitenaf de SER beïnvloeden. Je blijft dan ongebonden opereren, maar je kunt nu alle drie partijen intensief gaan bewerken. En: hoe intensief de WAO-lobby ook is, de kroonleden zullen zich

nooit in een moeilijke positie gedrongen voelen en kunnen open blijven staan voor informatie en argumenten. De WAO-beweging zal dan wel tijd moeten steken in een stapsgewijze beïnvloeding, waarbij eigen deskundigheid en grote regelmaat in contacten belangrijke voorwaarden zijn. Onderdeel van deze aanpak is dan: goede contacten (stille bondgenootschappen) met SER-ambtenaren, regelmatige brieven en telefoontjes naar de drie SER partijen, beleggen van gesprekken met deze partijen met als inzet eigen ervaringen/kennis en materiaal van bondgenoot-onderzoekers. Deze strategie-overwegingen spelen niet alleen ten aanzien van adviesorganen. Soortgelijke overwegingen moeten ook gemaakt worden ten opzichte van instanties als de bedrijfsverenigingen en de GMD.

Onderhandelen...

Gezien de scherpe tegenstellingen en de intens beleefde wij-zij verhoudingen (hoe ongenueanceerd die ook kunnen zijn) zal de WAO-beweging beïnvloedings-strategieën moeten ontwikkelen die gebaseerd zijn op de eigen kracht. En op een scherp inzicht in de ingewikkelde krachtsverhoudingen in de sociale zekerheid.

Uitgangspunt zal zijn dat veel veranderingen afgedwongen moeten worden. Tegenover de kennis-deskundigheid zal de WAO-beweging ervaringsdeskundigheid kunnen zetten. Machtsuitoefening in de bejegening zal de WAO-beweging kunnen pareren met tegenmachts-middelen als publiciteit en klachtenonderzoek.

De meest geschikte manier om met de uitvoeringsorganen direct zaken te doen is door onderhandelingen aan te gaan. Resultaatgericht, met als inzet eisen-pakketten en eigen ontwikkelde voorstellen.

Van groot belang is daarbij een helder onderscheidingsvermogen. Bijvoorbeeld bij de vraag wat wel of niet onderhandelbaar is voor een perifeer kantoor. Het is onzinnig om met uitvoeringsinstanties te onderhandelen over wets(regel)veranderingen. Dat verzandt in een schimmenspel compleet met schijndiscussies. De instanties hebben immers geen zeggenschap over wetgeving. Maar zijn bij uitstek wel deskundig in en verantwoordelijk voor de uitleg en uitvoering ervan. Daar moeten ze op aangesproken worden.

Onderhandelingen aangaan vraagt een gedegen voorbereiding en slimme uitvoering. Het is immers voor een groot deel een machtsspel, waarin bluftechnieken hand in hand gaan met inhoudelijke overtuigingskracht. Het heeft alleen zin om in onderhandelingen te stappen als je overtuigd bent van je eigen deskundigheid en (relatieve) machtspositie. Zelfvertrouwen en zelf-

bewustzijn vormen dan ook het cement van een onderhandelingsdelegatie.

Inzicht in onderscheid...

Kennis van het netwerk aan verhoudingen in de sociale zekerheid is ook erg belangrijk. Zijn bedrijfsverenigingen en GMD bondgenoten door dik en dun of is die vriendschap kwetsbaar? Het laatste dus. De Sociale Verzekeringsraad is toezichthouder op de uitvoering van de sociale zekerheid. Uitvoeringsinstanties zijn er huiverig voor om klachtenonderzoek door de SVR aan hun broek te krijgen. Van dat gegeven zal de WAO-beweging optimaal gebruik moeten maken.

De specialisten sociale zekerheid in de Tweede Kamerfracties wijzen veelal op hun geïsoleerde positie in de fractie. Ze vragen keer op keer om praktijkvoorbeelden vanuit de uitvoering toegeleverd te krijgen ter toetsing van de wetgeving.

Ze krijgen die voorbeelden wel, maar dan wel voornamelijk van de uitvoeringsinstanties. De WAO-beweging zal vaste kanalen kunnen gaan benutten om de politici de ongefilterde praktijkgevallen op hun bordje te leggen. En ze vervolgens moeten dwingen om die gevallen niet voor hun geweten, maar voor hun handelen in te zetten.

Onderhandelingen met uitvoeringsinstanties

Intensief lobbyen in de adviesorganen en in de politieke circuits. Het vergt veel aan uithoudings- en incasseringsvermogen van de WAO-beweging. Is het niet te veel gevraagd om geduldig aan oplossing te werken, als het mes op je keel is gezet?

Dat is inderdaad een loodzware opgave, maar de WAO-beweging heeft zich de afgelopen jaren het vermogen eigen gemaakt om van opgaven uitdagingen te maken.

Zetels in besturen of commissies? Alle traditionele belangenorganisaties hebben hier hun pijlen op gericht. Zie de netto resultaten. Een dynamische WAO-beweging moet zich hier dus niet toe laten verleiden. Ze onderscheidt zich juist van die traditionele organisaties doordat de basis zich nog steeds kan herkennen in de voorhoede activiteiten. De ingrediënten voor een effectieve beïnvloedings-strategie door de WAO-beweging zijn daarom gelegen in onderhandelingen en uitgekende, regelmatige lobby.

Tot het tegendeel is bewezen.

Nanne de Jong.

Beleidsmatige en financiële positie LSV-WAO

Zeven van de negen in het LSV samenwerkende Regionale Platforms WAO/AAW hebben m.i.v. dit jaar inmiddels de beschikking over een regulier Rijkssubsidie, bestaande uit één formatieplaats opbouwwerk-ondersteuning en een (bescheiden) organisatiebudget. Daarnaast financiert het Ministerie van WVC op LSV-niveau nog in de specifieke vrouwenondersteuning, onderzoek, documentatie, informatie-uitwisseling en secretariaatskosten.

Na een overleg tussen het Departement en Gedeputeerde Staten van Noord-Holland heeft voor 1987 het WAO-overleg Noord-Holland – als achtste platform – alvast een "incidenteel Rijkssubsidie", groot f. 20.000,- toegezegd gekregen. Het negende en laatst toetreden platform, t.w. Overijssel heeft vooralsnog geen toezeggingen gekregen.

Bij het Mondeling Overleg daaromtrent bleek echter dat deze zaak pas bij het volgende Rijksplan aan de orde zal worden gesteld.

Het LSV-WAO heeft daarover al in een eerder stadium haar treurnis uitgesproken, aangezien de jaarlijkse onzekerheden hiermee weer eens gecontinueerd worden. De verontrusting over die gang van zaken heeft twee elementen; op de eerste plaats is Minister E. Brinkman een voortvarend beslisser inzake bezuinigingen. Op de tweede plaats hebben de regionale Platforms en hun LSV steeds ten principale de voorziening voor dit werk een Rijks-verantwoordelijkheid geacht, terwijl al enige tijd her en der "decentralisatie-geluiden" opiepen.

De overweging dat hier een Rijksverantwoordelijkheid in het geding is, berust niet (primair) op de overweging dat indertijd de WAO/AAW-Platforms startten als Rijksontwikkelings-projecten. Meer inhoudelijk is steeds gesteld dat op Rijksniveau gecreëerde problemen ook op dat niveau oplossing, c.q. compensatie behoeven (vanuit het "de vervuiler betaalt" principe) en de wijzigingen en verslechtingen in de rechts-posities van arbeidsongeschikten kunnen maar moeilijk geacht worden b.v. een lokaal, c.q. gemeentelijk vraagstuk te zijn.

Daar komt nog bij dat het gehele conglomeraat van uitvoerings-, advies- en beroeps-organen m.b.t. arbeidsongeschiktheid een zeer centralistische beleidsvoering en systematiek kent (niet voor niets worden regionale vestigingen aangeduid als "perifere kantoren"). Zodat én meer ten principale én rationeel-organisatorisch een op rijksniveau gelocaliseerde beleidsverantwoordelijkheid uiterst plausibel is.

Ook Gedeputeerden (van o.m. Friesland en Noord-Holland) hebben zich meermalen in bovengestelde zin uitgesproken; G.S.-

Limburg lijkt blijkens sommige uitlatingen daarentegen het decentralisatie-standpunt aan te hangen. Mede met het oog op het grote belang dat gehecht wordt aan uiterste zorgvuldigheid in de beantwoording van dit vraagstuk heeft het LSV-WAO zich in een recent schrijven gewend tot het Inter Provinciaal Overleg, IPO-Welzijn, terwijl ook door enkele Gedeputeerden deze aanleggenheid daar op de "agenda" is geplaatst.

In het najaar zal de materie ten principale in de Tweede Kamer aan de orde komen aan de hand van voorstellen in het Ontwerp Rijksplan Welzijnswet 1988. ■

WAO-sprekuren: unieke vorm van hulpverlening

Cor Wenderich en Leen Boogerd zijn actief in respectievelijk het Gelders WAO-beraad en het WAO/AAW-Platform Rotterdam e.o. Beide verzorgen een spreekuur. De betekenis van het "spreekuur", waarin WAO-ers andere WAO-ers bijstaan en helpen, wordt vaak onderschat.

Mensen die met de spreekuurhouders te maken hebben gehad weten wel beter; al met al voldoende reden om wat meer te vertellen over deze unieke vorm van hulpverlening.

Waarom zijn jullie aan het spreekuurwerk begonnen?

Cor Wenderich: "Toen ik 20 jaar geleden in de WAO kwam, was er geen enkele instantie bij wie ik met mijn vragen terecht kon. De bond deed niets voor je. Informatie- en adviesdiensten, zo die al bestonden, wisten van niets. Je kon alleen terecht bij advocaten, maar die deden ook weinig. Zelf ben ik door schade en schande wijs geworden. Om de rottigheid, waar ik zelf ben ingetrapt, voor anderen te voorkomen, ben ik aan dit werk begonnen."

Leen Boogerd: "Toen ik in de WAO kwam, heb ik helemaal niets aan voorlichting en informatie ontvangen. Als ik toen wist, wat ik nu weet, had ik f. 200,- meer in de maand kunnen ontvangen. Allerlei toeslagen op mijn loon werden niet doorberekend in mijn uitkering, terwijl ik daar wel recht op had. Toen ik daar echter achter kwam, was het al te laat om beroep aan te tekenen. Dit is tekenend voor de situatie destijd; niemand kon of wilde mij vertellen wat mijn rechten waren. Via enige cursussen kwam ik er steeds beter in. Vanuit mijn eigen ervaring en opgebouwde kennis ben ik op een gegeven moment anderen gaan helpen.

Daar was ook alle reden toe. Niet alleen was er een groot gebrek aan goede informatie en voorlichting, ook de vaak zeer onvriendelijke behandeling die mensen ten deel viel bij vooral de GMD, was voor mij voldoende reden om daar werk van te willen maken.

Vroeger kon je inderdaad eigenlijk alleen maar bij een advocaat terecht. Maar je gaat toch niet naar een advocaat als je als vuil door de GMD behandeld bent? Bij de bond kon je met dergelijke problemen ook niet terecht; de bond deed alleen wat voor je als de zaak bij een eventuele procedure nauwelijks te verliezen was. Gelukkig doen ze tegenwoordig wat meer."

Hoe komen de mensen bij jullie terecht?

Leen Boogerd: "Dat wisselt heel sterk. Sommigen weten rechtstreeks de weg naar het Platform te vinden. Anderen komen hier omdat zij naar ons verwezen zijn. Het arbeidsbureau doet dat bijvoorbeeld

als zij niet weten hoe zij iemand verder kunnen helpen. Ook mijn eigen huisarts weet mij te vinden als iemand klachten heeft over een onvriendelijke behandeling. **Cor Wenderich:** "Inderdaad wisselt dat. Soms zijn het mensen die net ongeschikt zijn verklaard en willen weten waar ze aan toe zijn. Je ziet ook het omgekeerde, nl. mensen die overal geweest zijn, maar nergens wijzer geworden, ten einde raad zich tot ons wenden.

Stukjes in de krant en advertenties hebben natuurlijk ook bijgedragen aan de bekendheid van het spreekuurwerk."

Doen jullie alles zelf?

Leen Boogerd: "Nee. Bij ingewikkelde zaken nemen we contact op met een advocatencollectief of soms een bureau voor rechtshulp. Met het advocatencollectief hebben wij de beste contacten. Die zijn bereid de zaak tot de bodem uit te zoeken, ook al levert het uiteindelijk niets op. Soms wil ik ook wel eens het maatschappelijk werk bellen. Het probleem daar is echter het ontbreken van enige kennis van zaken van de WAO-problematiek. Problemen in de persoonlijke levenssfeer en problemen in de toepassing en wijze van uitvoering van de WAO zijn vaak zo nauw verweven, dat alleen "ervaringsdeskundigheid" enige uitkomst kan bieden.

Als het gaat om problemen in de contacten met de GMD doen we wel alles zelf. Ik ga vaak mee als vertrouwenspersoon wanneer iemand bij de GMD moet komen voor een controlebezoek. Ook als er klachten zijn, maken we een afspraak met de GMD om een en ander recht te zetten. Je kunt zeggen dat we bij de GMD als een volwaardige gesprekspartner geaccepteerd worden."

Cor Wenderich: "Veel werk gaat ook zitten in het begrijpelijk maken van de brieven en informatie, die mensen dan wel ontvangen. Veel formulieren zijn nauwelijks te lezen en er ontbreekt een invul-instructie. Vaak zijn juist wij het die mensen op hun rechten moeten wijzen. Instanties doen dat niet. Het GAK wijst niemand erop dat hij recht heeft op een toeslag. Dat moeten wij dan doen. Een bizarre situatie. Feitelijk zou het GAK ons een beloning moeten geven voor de voorlichting die wij verstrekken."

Stellen jullie de knelpunten in de contacten met de GMD ook nog op andere wijze aan de orde?

Leen Boogerd: "Het Platform in Rotterdam gebruikt de knelpunten, die onder andere in de spreekuren naar voren komen, als gespreksonderwerpen voor de onderhandelingen met het managementteam van de GMD. De ervaringen in de spreekuren rond bijvoorbeeld de spontane huisbezoek-

ken van de GMD zijn in die gesprekken aan de orde gesteld.

Ik heb het meegemaakt dat iemand zich zo schaamde dat hij in de WAO was beland, dat hij elke dag met een trommeltje brood van huis ging. Een spontaan huisbezoek van een GMD-arts heeft dan ook de nodige ellende veroorzaakt.

We hebben hier een onderhandelingspunt van gemaakt, met als resultaat dat je dergelijke bezoeken mag weigeren, dan wel dat daarvoor te voren een afspraak over wordt gemaakt.

Een ander punt waar veel over te doen is geweest, is het inzage- en correctierecht. Het is opvallend waar de GMD de informatie vandaan haalt, die in de dossiers wordt opgeslagen. Tal van niet relevante zaken over iemands verleden, staan in die dossiers vermeld. Ook dat kan problemen in de persoonlijke levenssfeer geven.

Via het inzage- en correctierecht kun je daar nu wel iets aan doen. Als platform hebben we daar ook op aangedrongen. Toch heb ik mijn twijfels. Wie geeft mij de garantie dat er niet twee dossiers zijn? Een openbare versie en een versie die intern gebruikt wordt. Ik blijf het opvallend vinden dat de dossiers over iemand zo opgebouwd worden, dat bij de behandeling iemand makkelijk onder druk gezet kan worden."

Cor Wenderich: "Het Gelders Platform bestaat nog niet zo lang, daarom zijn we nog niet met hun in gesprek om oplossingen te vinden voor de knelpunten die uit de spreekuren komen. Wel heb ik het idee dat nu een vertrouwenspersoon mee kan, dat iemand minder snel als "nummer" behandeld wordt."

Wat doen de Platforms eraan om het spreekuurwerk in stand te houden?

Leen Boogerd: "Vanuit het Platform zijn enige cursussen gegeven voor spreekuurhouders. Daar moeten de nieuwe mensen toch vandaan komen. Toch wil het daar wel eens aan schorten.

Er komt veel kijken bij dit werk. Je moet niet gauw de moed opgeven. Er is ook een zeker risico aan verbonden. Mij is gebleken dat mensen die spreekuren geven of als vertrouwenspersoon meegaan zelf het risico lopen sneller afgeschat te worden. Dit geldt vooral voor vrouwen en jongeren. Voor mij is dit een extra reden om door te gaan. Al ben ik zelf, doordat ik 65 ben, geen WAO-er meer, wil ik toch doorgaan met dit werk. Ik loop geen risico's meer. Het is ook zo dat ik via cursussen en dergelijk veel geleerd heb; zolang ik dat ten nutte kan maken zal ik dat blijven doen. Ik heb geluk gehad. De eerste paar keer dat ik met iemand mee ging naar de GMD, had het ook succes. Dat is belangrijk. Als het niet goed gaat, word je toch angstiger.

Dit werk is ook niet voor iedereen weggelegd. Je moet kunnen luisteren, weten hoe een instantie als het GMD werkt, niet bang zijn, en vertrouwen kunnen inboezemen. ■

Risico-dekking spreekuurwerk

In haar vergadering van 19 en 20 februari j.l. heeft het LSV besloten tot een collectieve risico-dekking van het werk van spreekuurhouders, c.q. ombudsgroepen binnen de WAO. Mede met het oog op de tenminste verdrievoudigde complexiteit van het herziene stelsel en de groei van het aantal advies- en hulpaanvragen door arbeidsongeschikten, achtten alle delegaties van de Regionale Platforms het "aansprakelijkheidsrisico" van de arbeidsongeschikte spreekuurhouders te groot geworden. Het LSV heeft inmiddels een collectieve verzekering t.b.v. alle Regionale Platforms afgesloten, waardoor dit risico wordt gedekt. Tevens wordt momenteel gewerkt aan een ongevallen- verzekering voor actieve WAO-kaders. ■

Het SVR-onderzoek en wat daar (niet) mee gebeurt

In 1982 verzocht de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Sociale Verzekeringsraad (SVR) een onderzoek in te stellen naar de behandeling van vrouwen bij de uitvoering van de AAW/WAO.

Over dit onderwerp waren vragen gesteld in de Tweede Kamer, naar aanleiding van het "Klachtenboek vrouwen in de AAW/WAO" (1981) van de Stichting Landelijke Ombudsvrouw. In 1984 publiceerde de SVR het verslag van een vooronderzoek, waaruit bleek dat de positie van vrouwen op een aantal aspecten ongunstiger was dan die van mannen. Bij dit vooronderzoek werden naast de St. Ombudsvrouw ook de WAO-groepen uit Friesland geïnterviewd en om advies gevraagd.

Op grond van de resultaten van het vooronderzoek besloot de SVR tot nadere (onderzoeks-)activiteiten, en wel op de volgende gebieden:

- de voorlichting over de arbeidsongeschiktheidswetten;
- de reïntegratie-activiteiten voor mannen en vrouwen;
- de interactie tussen uitvoeringsfunctionarissen en cliënten;
- de arbeidsongeschiktheidsschatting bij mannen en vrouwen.

In tegenstelling tot het vooronderzoek, werden de WAO-vrouwen niet betrokken bij het vervolgonderzoek, ondanks hun verzoek daartoe en de toezegging van de onderzoekers.

In december '86 is het definitieve onderzoeksrapport verschenen en de uitslag is onder meer:

- De uitkering van vrouwen wordt vaker beëindigd dan die van mannen aan het eind van de Ziektewetperiode. Vrouwen gaan dan meer part-time werken dan mannen.
- Vrouwen komen eerder in de laagste arbeidsongeschiktheidsklasse en verliezen daarna het recht op WAO-uitkering.
- Vrouwen verliezen vaker hun WAO-uitkering dan mannen. Vrouwen gaan daarna minder vaak weer aan het werk.
- In alle leeftijdsgroepen, op alle niveaus en bij elk soort aandoening blijken vrouwen er bekaaid af te komen dan mannen.

Verschil in behandeling

Uit het rapport blijkt dat factoren als geslacht, burgerlijke staat en kostwinnerschap invloed hebben op de beoordeling van het recht op uitkering. Duidelijk blijkt wel dat er verschil in behandeling is tussen kostwinners (die vaker een volledige uitkering krijgen) en niet-kostwinners (meestal vrouwen). Dat verschil wordt toegeschre-

ven aan de neiging bij beoordelaars een uitkering voor niet-kostwinners minder belangrijk te achten en dus minder snel te geven. De onderzoeker stelt dat niet alleen de beoordelaars, maar ook de vrouwen debet kunnen zijn aan de geconstateerde verschillen in uitkeringsrechten.

De SVR heeft dit onderzoek uitgevoerd met behulp van de gegevens van een eerder gehouden "determinantenonderzoek" (1981). Van recente gegevens is derhalve geen sprake.

De WAO-vrouwengroepen en de St. Ombudsvrouw hebben indertijd, tijdens een raadsvergadering, hun kritiek geleverd op de conclusies uit het vooronderzoek, en aangedrongen op een andersoortig onderzoek om de bejegening boven water te krijgen. Zij stelden onder meer voor om d.m.v. diepte-interviews, uit te voeren door Vrouwenstudies van de universiteit, de relatie uitvoeringsfunctionarissen en cliënten te onderzoeken.

De SVR bleek hier niet ontvankelijk voor te zijn. Resultaat is dat er nu een rapport ligt, gebaseerd op dossier-onderzoek en statistische gegevens. Zo krijg je natuurlijk nooit boven tafel welke vooroordelen er meespelen in de beoordeling door de uitvoeringsorganen.

Volgens deze vooroordelen heeft de gehuwde vrouw primair verplichtingen in het huishouden. Een tweede inkomen in een leefeenheid wordt beschouwd als een luxe.

Het rapport bevat geen aanbevelingen voor verandering van het beleid van de Bedrijfsverenigingen (BV's), ondanks de constatering dat vrouwen ongelijk behandeld worden. Wel worden de BV's gevraagd rekening te houden met de onderzoeksresultaten. Des te interessanter wordt het nu om te kijken hoe de BV's op dit verzoek gaan reageren. De WAO-vrouwen zijn het er in ieder geval helemaal niet mee eens. Want zo verandert er niets aan de slechte behandeling en bejegening. En intussen wordt de situatie steeds slechter. Vrouwen worden nu al in de tijd dat ze in de Ziektewet zitten onder druk gezet of ze niet zouden willen ophouden met werken. Juist in de Ziektewetperiode is het daarom van essentieel belang dat goede voorlichting gegeven wordt.

Gezien de huidige werkloosheidscijfers sluipt het gevaar er in dat vrouwen uit zichzelf ophouden met werken, uit schuldgevoelens die door de vooroordelen gestimuleerd worden. Ook de uitwerking van de stelselherziening zal de situatie bij afschatting niet rooskleuriger maken. Verruiming van het begrip regionale arbeidsmarkt zal vooral vrouwen treffen.

Klachten WAO-vrouwen terecht

De WAO-vrouwen/groepen zullen dan ook het beleid van de uitvoeringsorganen nauwlettend volgen, o.a. door middel van spreekuurregistratie in de vrouwengroepen en de WAO-platforms. Deze gegevens kunnen gezamenlijk stof opleveren om het beleid aan de tand te voelen. In WAO-vrouwengroepen worden nog steeds klachten gehoord over de behandeling en bejegening van uitvoeringsfunctionarissen. Het onderzoek heeft in ieder geval aangetoond dat de klachten van WAO-vrouwen zeer terecht zijn en serieus genomen dienen te worden.

Het spijtige van dit onderzoeksresultaat is dat na 5 jaar de knelpunten nog steeds niet helder boven tafel gekomen zijn.

Hebben de Kamerleden, die eertijds vragen gesteld hebben, ook een bevredigend antwoord gekregen? Reacties van WAO-vrouwen zullen zeker niet uitblijven.

Elga Zuidema

Project Landelijk Overleg AAW/WAO-vrouwen. ■

Onderzoek

De ontwikkeling van de sociale ongelijkheid

Het economen-tijdschrift ESB wijdde haar hele 359ste editie aan de onlangs door het Nederlands Gespreks Centrum gehouden dag over "sociale ongelijkheid".

In het zeer verhelderende betoog van prof. dr. J. Berting, drs. A. Steyn en drs. M. de Witte wordt de herontdekking van de "individuele prestatie" besproken. Helder blijkt dat de Nederlandse samenleving gans anders denkt over de inkomensverdeling dan het kabinet.

Wel is er beweging gekomen in de opvatting dat prestatie een rechtvaardigingsgrond voor inkomensverschillen oplevert. Dat wordt meer dan in de jaren zeventig onderschreven.

Maar de regeringsvisie dat inkomensverschillen vergroot moeten worden (de-nivellering) wordt door de meerderheid nog steeds afgewezen. Integendeel: er is een meerderheid voor kleinere inkomensverschillen.

Of in woorden van de onderzoekers: "Over het gehele politieke spectrum vinden wij de opvatting sterk verbreid dat de bestaande inkomensverschillen in ons land (veel) te groot zijn".

De laatste peilingen (februari 1987) leveren op dat

- 68% van de respondenten vindt dat de inkomensverschillen (veel) te groot zijn
- 7% van de respondenten vindt dat de inkomensverschillen (veel) te klein zijn.

Eveneens is onderzocht welke categorieën volgens de Nederlanders zouden moeten "matigen", dan wel voor "verbetering" van inkomens in aanmerking zouden komen. Het gevoel voor en besef van sociale rechtvaardigheid blijkt diep geworteld, aangezien men met name beoefenaars van zware beroepen (ongeschoolde, geschoolde arbeid en verzorgende beroepen) voor inkomensstijging in aanmerking wil laten komen. Ongeveer even hoog scoort het verlangen bij de Nederlandse bevolking om de inkomens van uitkeringsgerechtigden te laten stijgen. Anders gezegd: het adagium dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen, geldt nog altijd. De onderzoekers constateren dan ook: "In feite gaan onze respondenten daarmee in tegen veel van de plannen van het huidige kabinet en het bedrijfsleven. Deze gaan immers vaak uit van het extra belonen van topambtenaren, computerdeskundigen, enz.. De ondervraagden wensen eerder het tegenovergestelde.

Hoewel in hetzelfde ESB-nummer (mede) daarom Prof. Anton Dreesmann Nederland "een platte natie" noemt met te geringe waardering voor de excellente solo-zeiler, kunnen uitkeringsgerechtigden-organisaties uit de onderzoeken van Berting c.a. twee lessen halen:

- de meerderheid van de Nederlandse bevolking streeft vermindering van inkomensverschillen na en in dat kader ook verbetering van de inkomenspositie van uitkeringsgerechtigden;
- deze meerderheids-opvatting komt in de politieke besluitvorming niet tot uitdrukking. ■

Schadelijke gevolgen van de stelselherziening

Voor arbeidsongeschikten is er per 1 januari van dit jaar veel veranderd. Grofweg zou je kunnen zeggen dat er veranderingen zijn opgetreden in de manier waarop hun uitkering wordt berekend, en in de bepaling van wie arbeidsongeschikt is en wie niet. Ook dat laatste heeft overigens gevolgen voor de inkomens van de betrokkenen. De AAW, maar met name de WAO, heeft een uitkeringsregeling die gunstiger is dan de uitkeringen wegens werkloosheid. Afgezien van de inkomens zijn er bij de WAO-ers en AAW-ers altijd gezondheidsproblemen. In de WAO wordt daarmee rekening gehouden, maar in de werkloosheidsregelingen is dat veel minder goed mogelijk.

Hoewel dus de maatregelen voor arbeidsongeschikten erg ingrijpend zijn, wil ik het in dit stuk niet over deze gevolgen hebben. Er zijn andere gevolgen, maatschappelijke gevolgen die op de langere termijn wel eens heel ernstig zouden kunnen blijken.

Breed verzet

Ten eerste zal de manier waarop de hele operatie is voorbereid gevolgen hebben. De maatregelen zijn doorgevoerd tegen een breed verzet in. In tegenstelling tot eerdere kortingen op uitkeringen werd er zowel vanuit kringen van uitkeringsgerechtigden als vanuit kringen van deskundigen geprotesteerd. Er is een verklaring verschenen van 174 "prominenten", die de woede van Lubbers opriep, met name omdat juist vooraanstaande CDA-ers onder de verklaring stonden. Er is een Coronagroep geweest. Deze groep bestond uit deskundigen uit allerlei maatschappelijke geledingen en instituties. Zij heeft de parlementaire debatten op de voet gevolgd en van kritisch commentaar voorzien. Veel van de problemen die zich nu blijken voor te doen met de stelselherziening, zijn door deze groep voorspeld.

Om kort te gaan, men heeft zich tegen de stelselherziening verzet vanuit kringen van deskundigen en politici, die tot dan toe loyaal de regeringspolitiek uitvoerden, respectievelijk aanhingen. Daarbij komt dat het nu niet meer mogelijk is om, zoals zo vaak is gebeurd, achteraf te zeggen dat de problemen niet voorzien waren. Ze waren wel voorzien. Vanuit de Coronagroep zijn ze het parlement uit en te na voorgedrukt, maar men heeft de bezwaren terzijde gelegd.

Dat heeft gevolgen voor de discussie over de rol van het parlement. Tot nu toe wordt daarin vooral geklaagd over het gebrek aan macht van het parlement tegenover regering en ambtenaren. Nu blijkt dat daar lang niet het hele probleem ligt. Men wist

in de Tweede en de Eerste Kamer waar men mee bezig was. Als wetgeving was de stelselherzieningsoperatie zo lek als een mandje. Men zag dat in, maar heeft op politieke gronden niet willen stoppen en opnieuw beginnen.

En zo kon het gebeuren dat er na het aannemen van het hele pakket maatregelen absolute verwarring heerste over wat nu volgens de Toeslagenwet en de IOAW als inkomen moet worden beschouwd (pas later kwamen de zogenaamde Inkomensbesluiten gereed), wat als werkloos moet worden beschouwd (met name of iemand werkloos is die meerdere keren na elkaar steeds een klein aantal uren werk verliest), en wat als economische eenheid moet worden beschouwd.

Het ging niet om kleinigheden, dat moet goed bedacht worden. Stuk voor stuk zijn het kernbegrippen, die door het parlement in het vage zijn gelaten. Het zal nog moeten blijken of deze termen inmiddels wel goed zijn afgebakend. In ieder geval het begrip economische eenheid, dat in de uitvoering van diverse wetten zo'n belangrijke rol speelt, is nog volstrekt niet duidelijk. Zo'n handelingswijze doet het gezag van het parlement geen goed. Het vertrouwen van de bevolking in het parlement was al niet erg groot, maar de stelselherziening doet daaraan nog meer afbreuk. Zeker als we ook nog het aantal toezeggingen bezien dat vanuit de overheid is gedaan, en die niet zijn nagekomen.

Mijn conclusie is dat het parlement zichzelf en de parlementaire democratie geen goed heeft gedaan met de stelselherziening. Het vertrouwen in de politiek zal bij nog meer mensen verloren gegaan zijn.

Ook de ingewikkeldheid van de stelselherziening zal niet zonder gevolgen blijven. Je kunt niet straffeloos een systeem van wetten steeds maar ingewikkelder maken. Naarmate de wetten ingewikkelder worden, wordt het moeilijker om van te voren te taxeren wat voor effecten zich zullen gaan voordoen. Het aantal dwarsverbanden tussen wetten wordt steeds groter. Daardoor heeft een wetswijziging bijna steeds gevolgen voor andere wetten. Naarmate ook die wetten weer ingewikkelder worden, wordt het moeilijker om alle dwarsverbanden die van belang zijn te onderkennen. Het gevolg is dat iedere nieuwe verfijning in de regelingen de noodzaak oproept om ook in andere wetten verfijningen aan te brengen. Op den duur wordt het geheel zo onoverzichtelijk dat veranderingen wel mogelijk zijn, maar dat de gevolgen niet meer zijn te overzien. Daarmee komt het systeem muurvast te zitten. Van enige flexibiliteit is geen sprake meer.

Een derde gevolg van de stelselherzi-
ningsoperatie. De mogelijkheden voor uit-
keringsgerechtigden om coalities te sluiten
met mensen die bij de uitvoeringsorganen
werken lijken toe te nemen. Op zich is de
Coronagroep al een uitdrukking van toene-
mende onvrede onder deskundigen over
de manier waarop met de sociale zeker-
heid wordt omgesprongen. Maar door de
slechte voorbereidingen van de hele ope-
ratie neemt ook het personeel van de uit-
voeringsorganen steeds meer afstand van
dit beleid.

Voor groeperingen van uitkeringsgerech-
tigden brengt dat mogelijkheden met zich
mee voor het sluiten van coalities. Het is de
vraag of de toenemende werklust die coalities
niet tegelijk weer bemoeilijkt, maar
een betere verhouding van de directe uit-
voerders in de sociale zekerheid en de uit-
keringsgerechtigden kan toch de krachts-
verhoudingen beïnvloeden.

Verwarring

Er is nog niet al te veel aandacht besteed
aan een probleem dat zich nu al voordoet.
Doordat allerlei uitkeringen aanvullend
zijn, en doordat wao-ers vaker gedeeltelijk
andere uitkeringen zullen krijgen, kan het
voorkomen dat eenzelfde persoon vier ver-
schillende uitkeringen ontvangt. De coördi-
natie van die uitkeringen is een enorm pro-
bleem. Dat geldt temeer omdat bijvoor-
beeld in de Toeslagenwet bijverdiensten
onmiddellijk moeten worden verrekend
met de uitkering. Dat betekent dat als ge-
volg van een incidentele bijverdienste ver-
schillende uitvoeringsinstanties de uitke-
ring moeten herberekenen, en vervolgens
de betaling moeten coördineren. Met name
de RWW, maar ook de Toeslagenwet, is
aanvullend op andere uitkeringen. Veran-
dert er in de ene uitkering iets, dan heeft
het gevolgen voor de andere uitkering. En
als het om een incidentele bijverdienste
gaat, moeten de maand daarop alle oude
uitkeringen weer ingaan.

Voor de uitkeringsgerechtigden betekent
dit een hopeloze verwarring. Van maand tot
maand kan een van de uitkeringen veran-
deren, als gevolg waarvan alle uitkeringen
veranderen. Ga dan maar eens na waar
hem de kneep zit.

Nu hebben de uitvoeringsorganen de op-
dracht om de betaling gecoördineerd te
doen verlopen. Het is dus de bedoeling
dat een persoon de volledige uitkering in
een bedrag op de girorekening ontvangt.
Het is nog niet zover. Ondanks eerdere toe-
zeggingen is men daartoe niet in staat.
Maar ook als het zover is zal het conse-
quenties hebben. Het hele uitvoeringsap-
paraat zal enorme systemen moeten ont-
wikkelen om uitkeringsgegevens over en

weer te kunnen uitwisselen en controleren.
En zo komen we weer een stap verder bij
de gevreesde moloch, waarin alles over ie-
dereen wordt vastgelegd, waarin niemand
meer over privacy beschikt. En waarin de
kans op fouten toeneemt. En waarin de
kans dat je een fout snel kunt opsporen
afneemt...

De stelselherziening is, dat zal duidelijk
zijn, niet alleen maar van invloed op de in-
komens van uitkeringsgerechtigden. En het
is ook niet alleen hun maatschappelijke po-
sitie die verslechtert. De maatschappij zelf
zal de schadelijke gevolgen ervan onder-
vinden. Regering en parlement dragen een
zware verantwoordelijkheid.

Kees Fortuin ■

Registratie knelpunten stelselherziening

De in het LSV samenwerkende regionale platforms hebben in september 86 aan de deelnemende platforms voorgesteld te gaan vastleggen welke problemen mensen ondervinden als gevolg van de stelselherziening. Alleen goed onderbouwd met voldoende gegevens zal het mogelijk zijn in gesprekken met politieke partijen en uitvoeringsorganisaties verbeteringen en/of veranderingen in het stelsel te bepleiten. Dit voorstel is binnen de regionale platforms goed doorgesproken. Zij hebben te kennen gegeven het van groot belang te vinden als systematisch en in eigen beheer zicht wordt gehouden op de problemen die zich voordoen na invoering van het nieuwe stelsel. Behalve op landelijk niveau is de gegevensverzameling ook in de eigen regio of provincie een belangrijke bron om gesprekken en onderhandelingen met uitvoeringsinstanties goed te kunnen voeren.

Besloten werd een "taakgroep registratie knelpunten en effecten stelselherziening" in het leven te roepen. Deze taakgroep heeft een opzet gemaakt voor registratie-activiteiten aan de hand van de volgende overwegingen en uitgangspunten.

Overwegingen bij registratie

Bij het registreren van mogelijke effecten en knelpunten van de stelselherziening doen zich enige problemen voor. In de eerste plaats: registreren doe je niet in het wilde weg. Het moet een activiteit zijn, gericht op voor WAO-ers belangrijke onderwerpen, waaronder onderwerpen waarvan de WAO-beweging altijd gezegd heeft dat zich knelpunten zullen gaan voordoen. Ten tweede: niet alle problemen zijn van te voren voorzien. Een voorbeeld van een probleem dat wel te voorzien is, is het volgende. Door het vervallen van de verschillende grondslagen in de AAW zien sommige mensen hun inkomen fors dalen. Weliswaar heeft men recht op een toeslag, maar deze moet men wel zelf aanvragen. Te voorzien is dat sommigen dit zal ontgaan of dat zij in de problemen komen doordat betaling van de toeslag op zich laat wachten. Van andere maatregelen in het kader van de stelselherziening weet je niet zeker of zij knelpunten zullen opleveren en van weer andere zaken weet je bij wijze van spreken niet eens het bestaan af.

In de derde plaats zijn sommige gevolgen van de stelselherziening *bedoelde* gevolgen. Met andere woorden, het heeft geen zin vast te stellen dat iemand, bij wie door de verandering in het arbeidsongeschiktheidsbegrip een hogere verdien capaciteit is vastgesteld, na verloop van tijd dit aan de hoogte van zijn/haar uitkering zal merken. Immers, dat gevolg was ook bedoeld.

Uiteraard spelen rond dit voorbeeld zaken mee, die wellicht wel voor registratie in aanmerking komen. Het gaat er hier slechts om aan te geven dat met de registratie van *onbedoelde* effecten van de stelselherziening de onvolkomenheden in het nieuwe stelsel beter aangetoond kunnen worden.

Onderwerpen voor registratie

Met de eerder genoemde overwegingen in het achterhoofd heeft de taakgroep registratie de volgende onderwerpen aangedragen.

Kwaliteit van de uitvoering

Als gevolg van het te maken krijgen met verschillende uitkeringsregimes zullen zich naar verwacht veel "samenloop"-problemen voordoen. Vragen zijn o.a. wat de effecten zijn op de behandeling en bejegening van iemand, welke stappen iemand allemaal moet zetten voordat de volledige uitkering binnen is, welke (wellicht elkaar bijtende) procedures in het geding zijn, hoe de informatieverstrekking is over eventueel te volgen beroepsprocedures, enz.

Dit onderwerp is niet alleen van belang omdat de Platforms en aangesloten groepen altijd al veel werk hebben gemaakt van het bewaken en verbeteren van de kwaliteit van de uitvoering. Het is ook van belang om aan te kunnen tonen dat van een vereenvoudiging, een belangrijk oogmerk van de gehele stelselherziening, nauwelijks sprake is.

Mogelijke inkomensgevolgen op korte termijn

Veel mensen, die nu een uitkering krijgen is gezegd, dat zij niet of nauwelijks iets van de stelselherziening zullen merken. Deze boodschap was in ieder geval verpakt in de bekende huis-aan-huis folder en vaak ook in de brief die men van de bedrijfsvereniging ontvangen heeft. Maar is het inkomen er inderdaad niet op achteruitgegaan? En wat voor informatie heeft iemand daarover ontvangen? Op beide vragen moet een antwoord komen. Over de voorlichting die mensen ontvangen hebben is veel te doen geweest. Het gaat er dan ook om de onjuiste, onvolledig of misleidende voorlichting aan de kaak te stellen, aan de hand van de feitelijke inkomensgevolgen die zijn opgetreden.

Een andere belangrijke vraag is in hoeverre de effecten van de stelselherziening ook gewogen zijn in het licht van andere inkomensmaatregelen, waar een persoon of een gezin mee te maken heeft, zoals belastingen, huursubsidies, aanvullende uitkeringen van de verzekering of de vroegere werkgever, enz.

Als er van regeringszijde beweerd wordt dat maar enkele van de huidige uitkeringsgerechtigde groepen er door de stelselherziening op achteruit gaan, kan dat wel waar zijn, maar wat heb je daar aan als het vrij besteedbare inkomen door tal van andere maatregelen toch nog achteruit gaat.

Verloop van reïntegratiepogingen

Dit onderwerp, evenals het volgende, speelt op wat langere termijn. Er is veel ophef gemaakt over de invoering van de WAG-W en andere maatregelen om arbeidsongeschikten weer in het arbeidsproces te doen terugkeren. De grote vraag wordt straks te achterhalen wat er in werkelijkheid aan reïntegratie-activiteiten plaatsvindt.

Stelt dit inderdaad zoveel voor, dat het een ingreep als het afschaffen van de verdiscontering rechtvaardigt?

De WAO-Platforms hebben in hun discussies met de kamerfracties en anderen altijd hun twijfels geuit over het pakket van reïntegratiemaatregelen. Het komt er op aan die twijfels hard te maken.

Vaststellen resterende verdiencapaciteit

Bij de behandeling van het wetsontwerp in de kamer is er van verschillende zijden op aangedrongen, de criteria vast te leggen die de GMD zou moeten bezigen.

De staatssecretaris wilde daar niet aan, met als gevolg dat de uitkeringsorganen bij wijze van spreken vrij kunnen oefenen. Daarnaast krijgen we straks de situatie dat de oude en de nieuwe definitie van arbeidsongeschiktheid naast elkaar gebruikt gaan worden. Het behoeft geen betoog dat juist organisaties van belanghebbenden hier bovenop moeten gaan zitten om de uitvoering op dit punt in de gaten te houden.

Opzet van de registratie

In de opzet van de registratie vervullen de spreekuurhouders vanuit de plaatselijke of regionale WAO-groepen de belangrijkste functie. Zij moeten de moeite nemen het registratieformulier in te vullen. Zonder hun medewerking is de registratie-activiteit zinloos.

De regionale Platforms zullen enkele sleutelfuncties vervullen. Zij dragen er zorg voor dat de registratieformulieren verspreid worden en na verloop van tijd weer ingezameld worden. De Platforms houden de "vinger aan de pols", d.w.z. ze gaan na hoe het loopt, wat de problemen zijn die zich voordoen, wat de gebreken in het formulier zelf zijn, enz.

De bij het LSV aangesloten Platforms hebben veel werk gemaakt van de organisatie van de registratie-activiteiten. Zo is er voor gezorgd dat er voldoende "meld"-punten zijn. De spreekuurhouders hebben scholing

en instructies ontvangen. Er zijn afspraken gemaakt met bijvoorbeeld de bureaus voor rechtshulp of het maatschappelijk werk om mee te registreren, of om in deskundige ondersteuning te voorzien.

Tot slot is een belangrijke platformtaak het analyseren en het verwerken van de verkregen gegevens. Deze gegevens kunnen een indicatie vormen voor de opzet en de richting van gesprekken met uitvoeringsinstanties als de GMD. De Platforms kunnen er regionaal hun voordeel mee doen; maar ook gezamenlijk via het Landelijk Samenwerkingsverband. We zijn dan weer aangeland bij het doel van deze operatie; nl. om op basis van de verzamelde gegevens in staat te zijn de gebreken, fouten en onrechtvaardigheden in de stelselherziening gericht aan te tonen.

Het registratieformulier

Registratie is alleen zinnig, als het formulier dat daarvoor gebruikt moet worden beknopt en eenvoudig is.

Op dit moment zijn de onderwerpen als de vaststelling van de verdiencapaciteit en hoe de eventuele reïntegratieactiviteiten verlopen nog niet verder uitgewerkt, omdat te verwachten valt dat deze zaken op korte termijn nog niet spelen. Om mogelijke informatie over deze onderwerpen niet geheel verloren te doen gaan, kan al wel aangegeven worden of iemand hier in te toekomst mee te maken zal krijgen.

Op het eerste formulier zijn alleen de eerste twee onderwerpen verder uitgewerkt. Het formulier bevat vragen over de kwaliteit van de uitvoering, de effecten op de totale inkomenssituatie en de voorlichting die men ontvangen heeft.

Bij het eerste onderwerp zijn de vragen zo geformuleerd dat bij de verwerking direct blijkt wat precies de problemen zijn waar iemand mee geconfronteerd is.

Rond het tweede onderwerp, de mogelijke inkomenseffecten, ligt dat wat ingewikkelder. Hier hebben we te maken met de stelselherziening als zodanig, maar is ook van belang de samenstelling van het huishouden, of er andere inkomensbronnen zijn en in welke tariefgroep van de belastingen iemand valt. Op een formulier kunnen onmogelijk alle van belang zijnde feiten vermeld worden om te kunnen beoordelen waarom iemands inkomen achteruit is gegaan of veranderd is. Daarom is gekozen voor een opzet, waarbij de basisgegevens weergegeven kunnen worden. Bijvoorbeeld iemands inkomen voor invoering en na invoering van de stelselherziening, wie de uitkering uitbetaalt, welke premies betaald moeten worden, enz.

Op deze manier krijgen we niet direct

zicht op wat nu precies het probleem is. Dat wordt pas duidelijk wanneer de formulieren verwerkt en geïnterpreteerd worden. Naast het feit dat het formulier relatief eenvoudig gehouden kan worden, bereiken we hiermee ook nog twee andere zaken. Het eerste is dat er enige tijd gewonnen wordt. Tijd, die nodig is om te achterhalen wat de werkelijke knelpunten als gevolg van de stelselherziening zijn, nu het beleid van de uitvoeringsorganen min of meer bekend is. Een ander mogelijk voordeel is dat de spreekuurhouders enigszins ontlast kunnen worden. Als de uitvoering van de stelselherziening echt een chaos wordt, zoals sommige deskundigen verwachten, dan zal de spreekuurhouder nog heel wat te wachten staan.

Lang niet alle vragen om advies en informatie zullen te beantwoorden zijn. Juist in deze situatie moet de spreekuurhouder in staat zijn om te zeggen: "We gaan het uitzoeken". Met de globale, maar wel volledige gegevens van het registratieformulier kan het Platform de betreffende spreekuurhouder bijstaan. Hetzij door zelf mee te zoeken, hetzij door deskundigheid van elders te benutten.

Tot besluit

De platforms hebben veel werk verzet bij het organiseren van deze activiteit. Veel plaatselijke groepen zijn bereid mee te werken. Een eerste ronde levert het beeld op dat vooral de kwaliteit van de voorlichting sterk te wensen over laat. Niet alleen betreffende mogelijke individuele gevolgen, maar ook bijvoorbeeld als het gaat om het aanvragen van een toeslag. Mensen moeten die nog aanvragen. Veel mensen weten niet hoe ze dat moeten doen. Dat kan in ieder geval beter geregeld worden. Op dit moment is nog niet te voorzien of de stelselherziening – onvoorziene – forse inkomensdalingen tot gevolg heeft. Vaak wordt echter in afwachting van een definitieve vaststelling van de hoogte van de uitkering een voorschot verstrekt. Zodra de bevoorschotting een aflopende zaak is, kan er meer gezegd worden over de mogelijke inkomensgevolgen. Naar verwacht zal de taakgroep registratie half april met haar eerste rapportage komen. ■

Erasmus Universiteit:

Ombudsman WAO/AAW niet doelmatig

In opdracht van het Regionaal Platform WAO/AAW Rotterdam e.o. onderzochten P.J. de Koning en H.I. Jager-Hoogendam in hoeverre de instelling van een (nationale) ombudsman inzake de uitvoering van de arbeidsongeschiktheidsregelingen wenselijk is.

De instelling van een dergelijke ombudsfunctie noemden de onderzoekers – naast de bestaande instrumenten als de Klachtencommissie Sociale Verzekerings Raad en de Raden van Beroep; en naast ook het werk terzake van de belangenverenigingen – als "derde weg" overbodig en wellicht zelfs verwarrend.

De (sociaal-juridische) onderzoekers van de Erasmus Universiteit achten daarnaast de effectiviteit van de ombudsfunctie beperkt. Op grond van hun gedegen exercitie komen zij tot de slotbevinding dat i.p.v. het streven naar dergelijke voorzieningen de WAO-beweging meer gediend is met het in het werkpakket van de Regionale Platforms houden of brengen van taken op dit terrein (uit oogpunt van zelfhulp en om achterliggende oorzaken vast te stellen in klachten-patronen) en voorts bestaande procedure-gangen te benutten.

Het rapport "Een derde weg" is verkrijgbaar bij de Wetenschapswinkel van de Erasmus Universiteit (tel. 010-4082198). ■

Kansen afdwingen of een illusie armer worden

"Recht op maatschappelijke ontplooiing" en "mogelijk maken van de terugkeer naar het arbeidsproces". Menig arbeidsongeschikte zal stomverbaasd opkijken als hij/zij hoort dat deze uitgangspunten ten grondslag liggen aan de WAO-wet. Immers: een sterk uitgedunde uitkering en een wirwar aan verlamdende regels zorgen er wel voor dat het met die ontplooiing niet zo'n vaart loopt. En de arbeidsmarkt is sinds jaren verengd tot een arena, waarin de sterkeren onder de werkkrachten hun overlevingsstrijd voeren. Daar heb je als arbeidsongeschikte weinig te zoeken.

Het is cynisch genoeg wel een situatie die de WAO-wet juist wilde voorkomen of te lijf gaan. De uitkering had moeten garanderen dat de arbeidsongeschikte op een redelijke manier kon blijven meedoen in de samenleving. Een groot pakket (revalidatie) voorzieningen en het zogenaamde reïntegratiebeleid van de Gemeenschappelijke Medische Dienst moest zorgen voor werkelijke kansen op terugkeer in het arbeidsproces.

De WAO in de oorspronkelijke opzet is dus langzamerhand een kopje kleiner gemaakt. Een aftakelingsproces dat zijn beslag heeft gevonden in de vermaledijde stelselherziening van de sociale zekerheid.

De WAO als inkomensvoorziening heeft altijd de meeste aandacht voor zich opgeëist. Dat is af te meten in de media en zeker ook in de politieke discussie en besluitvorming (een samenhang die ook anderszins vaak te leggen valt). Maar het geldt evenzeer voor de WAO-beweging, die van het uitkerings- en beoordelingsbeleid de belangrijkste strijdpunten heeft gemaakt.

De reïntegratiefunctie van de WAO is sterk op de achtergrond blijven hangen. Een gegeven dat zich eigenlijk al snel na de invoering van de WAO aandeede. Dat ondanks het credo van Veldkamp, de minister die de WAO-wetgeving voorbereidde en invoerde, dat de revalidatie- en reïntegratieactiviteiten al vanaf de brancard gestart zouden worden.

Fuik van de sociale zekerheid

Slechts een klein percentage van de arbeidsongeschikten komt weer aan het werk. Tot voor kort was de instroom in de WAO veel groter dan de uitstroom uit de WAO. Wordt de bijstandswet wel eens getypeerd als een vangnet, de WAO kun je met recht beschouwen als de fuik van de sociale zekerheid. Op dit moment is de uitstroom uit de WAO ongeveer gelijk geworden aan de instroom (die sterk is afgenomen). Van de uittrekkers komt echter nog geen derde aan het werk, de overigen bereiken de pensioen gerechtigde leeftijd of overlijden. Arbeidsongeschikten weten het al heel lang, beleidsmakers hebben het

pas recentelijk erkend: het reïntegratiebeleid vanuit de WAO heeft gefaald. Er zal flink wat water door de sloot moeten om daar verandering in te brengen.

De overheid is op enkele fronten schoorvoetend begonnen om aanzetten te geven. Maar met een voorzichtigheid waar een porceleinkast zelfs van zou blozen. De grootste veroorzaker van arbeidsongeschiktheid, de arbeidsomstandigheden, wordt via de ARBO-wet aangepakt, maar de termijn waarin de maatregelen fasegevoerd worden ingevoerd, zo'n 15 jaar, doet verregaand afbreuk aan de effectiviteit. Daarbij komt dat de technologie weliswaar de fysiek slechte werkomstandigheden steeds meer terugdringt, maar deze feitelijk inruilt tegen psychisch slechte omstandigheden. Ook aan het ziektepatroon in de Ziektewet en WAO valt af te lezen dat er sprake is van een moderne vestzakbroekzak situatie. De ARBO-wet speelt nauwelijks serieus in op deze ontwikkeling. Op het gebied van de preventie wordt er al met al een halfslachtig en weinig daadkrachtig beleid gevoerd. Een verhaal apart vormt daarbij nog het veelal ontluiserende gebrek aan enige samenhang (laat staan samenwerking) tussen de instanties die op dit terrein werkzaam zijn.

Om met de reïntegratie meer uit de voeten te kunnen, heeft de overheid vorig jaar de Wet Arbeid Gehandicapte Werknemers (WAGW) ingevoerd. De wet voorziet echter in maatregelen die vooralsnog alleen soelaas bieden aan werknemers in de ziektewet. En dat ook nog op Madurodamschaal. Dat is evenzeer het geval bij een aantal andere reïntegratie maatregelen, die liggen in de sfeer van scherper ontslagrecht en loonsubsidie (de Opstap-regeling). Toch zijn de WAGW en, in mindere mate, de overige maatregelen met veel tamtam aangekondigd. De GMD is met bijna groteske pretenties aan het verkopen geslagen. Men heeft het reïntegratiebeleid tot absoluut nummer 1 van de werkzaamheden verklaard. De GMD heeft in dat verband ook bevoegdheid tot arbeidsbemiddeling gekregen en kan beschikken over arbeidsbevorderende scholingsgelden. Vele arbeidsongeschikten hebben aan deze onbescheiden presentatie een vieze smaak overgehouden. Want het arsenaaltje maatregelen werd en wordt nogal eens opgediend als "alternatief" voor de mensen die vanwege het verscherpte arbeidsongeschiktheidsbeoordelingsbeleid de werkloosheidsjungle worden ingestuurd.

Onderzoek naar belemmeringen

Welke belemmeringen zijn er eigenlijk voor arbeidsongeschikten om in het ar-

beidsproces terug te kunnen keren? Frappant genoeg is er op het gebied van herintreding in het arbeidsproces maar weinig onderzoek gedaan. Voorzover onderzoek gedaan is, betrof dit veelal dossier-onderzoek en gesprekken met arbeidsdeskundigen. WAO-ers kwamen niet of nauwelijks aan bod.

Aanleiding voor het Fries WAO-beraad om aan de Rijksuniversiteit van Groningen te vragen onderzoek te verrichten, waarin de ervaringen van WAO-ers centraal moesten staan. Er konden spijkers met koppen geslagen worden met Michiel Herweyer, secretaris van het Samenwerkingsverband Bestuurswetenschappen Noorden des Lands. Herweyer is jaren werkzaam geweest bij de Sociale Verzekeringsraad en heeft zich daar met name bezig gehouden met de WAO. Een onderzoeker dus die meer dan één blik in de WAO-keuken heeft kunnen werpen.

Het onderzoek is enkele maanden geleden van start gegaan. Een kenmerkend uitgangspunt van het onderzoek is dat er gekozen is voor een brede definitie van het begrip "werk". Het gaat niet alleen om inkomensvormende arbeid (bij een werkgever of als zelfstandige), maar ook om projectmatige vormen van onbetaalde arbeid. Er wordt daarmee een ruime opvatting gegeven aan reïntegratie, een opvatting zoals de WAO-beweging voorstaat. Reïntegratie is immers niet een proces dat gelijk staat aan het verkrijgen van betaalde arbeid. Het lijkt erg logisch, maar de praktijk is wel dat de GMD haar reïntegratiebeleid volledig heeft opgehangen aan het betaalde arbeidsproces.

Het verrichten van vrijwilligerswerk, wel of niet in projectverband, ligt voor arbeidsongeschikten dan ook in een schemerzone. Het nemen van initiatieven in die richting lijkt een sprong in het duister.

De GMD en de bedrijfsverenigingen voeren er geen duidelijk beleid op en houden zich in het vage als het gaat om mogelijke gevolgen van het verrichten van onbetaald werk (zoals afschatting). De instanties kennen zeker geen pakket voorzieningen of maatregelen om het verrichten van vrijwilligerswerk te stimuleren.

Dat is een pijnlijke constatering voor het overgrote deel van de arbeidsongeschikten, voor wie terugkeer naar betaald werk definitief is afgeden.

Het onderzoek zal dus moeten aantonen welke belemmeringen WAO-ers ervaren bij hun pogingen om betaald of onbetaald werk te vinden. Dat betekent overigens niet dat het onderzoek zich richt op de mislukte reïntegratie pogingen. De onderzoekers zullen ook de WAO-ers aanzoeken die hun pogingen succesvol afgesloten hebben. De ervaringen van deze groep zal aantonen welke factoren juist bevorderend zijn geweest.

Er worden 40 (ex)arbeidsongeschikten uitvoerig geïnterviewd. Werving vindt plaats via oproepen in huis aan huis bladen, benadering via de WAO-belangengroepen zou te selectief kunnen werken.

Als onderzoeksgebied zijn de provincies Friesland en Drente vastgesteld. Belangrijkste reden is om een vergelijkbare situatie te hebben. Interessant is bijvoorbeeld de vraag welke rol de twee verschillende GMD-kantoren spelen.

Het onderzoek zal een sterk verkennend karakter hebben. Verwacht wordt dat de resultaten een voorlopig antwoord kunnen geven op een aantal veronderstellingen:

- Veel WAO-ers zullen, buiten de GMD en de bedrijfsvereniging om, op eigen initiatief op zoek gaan naar betaald of onbetaald werk.
- Het gegeven dat de arbeidsdeskundige zowel bemiddelaar als controleur/beoordelaar is zal veelal een vertrouwensrelatie onmogelijk maken of sterk verstoren.
- Na het mislukken van een poging is de kans vergroot dat men in een lagere ongeschiktheidsklasse kan komen, dus een lagere uitkering krijgt. Dit mogelijke vooruitzicht beneemt vele WAO-ers de lust om initiatieven te ondernemen.
- Hoe langer men arbeidsongeschikt is, hoe hoger de leeftijd en hoe lager de opleiding, des te moeilijker komt men weer aan het werk.
- Gehandicapte werknemers die aan alle eisen voor de vacante functie voldoen, zullen nogal eens afgewezen worden bij de aanstellingskeuring voor het pensioenfonds van de nieuwe werkgever.

Eind van dit voorjaar zullen de resultaten bekend zijn. Het zal het Fries WAO-beraad in het bijzonder en de WAO-beweging in het algemeen de munitie moeten verschaffen om de overheid effectief te bestoken. Maar dan niet alleen om bloot te leggen hoe onsamenhangend, tegenstrijdig en krachteloos het gevoerde beleid tot nu toe is. De WAO-beweging zal ook moeten aantonen hoe het anders kan om de overheid met succes te kunnen overtuigen, maar ook om de vele WAO-ers meer houvast te kunnen geven dat het werken aan nieuwe kansen niet genadeloos afgestraft wordt. Zodat men zich niet laat opgesloten houden in een situatie van: "blijf zitten waar je zit en verroer je niet". Dilemma's zijn er voor om doorbroken te worden. We gaan een poging wagen.

Nanne de Jong. ■

Informatieverstrekking en hulpverlening

Op 24 februari zagen de eerste produkten van het informatieproject WAO/AAW-WSW het licht. Daarmee werd een belangrijke stap gezet op weg naar verbetering van informatieverstrekking en hulpverlening aan arbeidsongeschikten.

Het zijn de arbeidsongeschikten zelf geweest die het initiatief tot dit project hebben genomen. Het Landelijk Samenwerkingsverband van Regionale WAO-platforms (LSV/WAO) heeft dit initiatief opgepakt.

In het project werken samen:

- Het Landelijk Samenwerkingsverband van WAO-platforms (LSV/WAO).
- Het Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB).
- Joint (Landelijke organisatie voor maatschappelijke dienstverlening).

Waarom dit project?

De stelselherziening sociale zekerheid heeft de knellende behoefte aan goede informatie en hulpverlening onder arbeidsongeschikten scherp naar voren gebracht. Een meer dan drie miljoen gulden kosten-voorlichtingscampagne van de overheid heeft niet kunnen verhinderen dat honderdduizenden arbeidsongeschikten vandaag de dag nog niet (of niet meer) weten waar ze aan toe zijn.

Voorheen was de uitkering en het uitkeringsregime, voor wie arbeidsongeschikt was geworden, overzichtelijk en duidelijk. Nu door de stelselherziening de sociale wetgeving op zijn kop is gezet krijgen arbeidsongeschikten te maken met een doolhof van uitkeringen en in veel gevallen met een ingewikkeld uitkeringsregime. Dit geldt niet alleen voor de zogenoemde "nieuwe gevallen". Natuurlijk vraagt elke ingrijpende wetwijziging een gewenningsperiode. In het geval van de stelselherziening sociale zekerheid betreft het echter wetgeving die op vele punten onvoldoende doordacht en onaf is. Het feit dat nog voor de feitelijke invoering al reparatiewetgeving op gang kwam is in dit verband tekenend. Hetzelfde geldt voor het feit dat veel (nog) niet in de wet is geregeld, maar in de uitvoeringspraktijk gestalte moet krijgen. Dit alles verhoogt de rechtsonzekerheid en de kans dat betrokken uitkeringsgerechtigden tussen de bekende wal en het schip terechtkomen.

De hulpverlening

De uitvoeringsorganen doen hun best, maar in veel gevallen weten zij de mensen onvoldoende te informeren. Mensen met een uitkering raken gemakkelijk onzeker en zijn vaak terecht wantrouwend. In die gevallen bestaat er behoefte aan informatie

en steun uit onverdachte hoek. Het aantal hulp- en informatievragen neemt snel toe. Als reactie daarop schieten met name WAO-ombudsgroepen als paddestoelen uit de grond.

Het zal duidelijk zijn dat niet alleen de arbeidsongeschikten zelf de kluts kwijtraken. Ook de hulpverleners zitten met de handen in het haar als het gaat om de nieuwe sociale wetgeving. De WAO-platforms in Nederland zijn al maanden bezig met het scholen van het vrijwillige kader van de WAO-ombudsgroepen. Ook in kringen van het algemeen maatschappelijk werk is men druk doende zich te oriënteren op de stelselherziening. Extra gecompliceerd wordt het als het gaat om buitenlandse werknemers in de WAO. In veel gevallen gaat het dan om een samenloop van sociale wetgeving en vreemdelingenwetgeving.

Documentatie

Het informatieproject WAO/AAW-WSW stelt zich onder meer ten doel om hulpverleners grondig te documenteren rond de verschillende aspecten van de arbeidsongeschiktheidsproblematiek. In dat kader staat een serie documentatiemappen gepland, welke vanuit het project worden verzorgd.

Voor de eerste publicatie werd het Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw (NIMO) verzocht om een handleiding over de stelselherziening sociale zekerheid te schrijven. Hoewel uitsluitend de nieuwe wetgeving en de (nu bekende) uitvoeringspraktijk wordt beschreven, is het een 125 pagina's tellend rapport geworden. Dit illustreert nog eens hoe ingewikkeld de wet en regelgeving per 1 januari in elkaar zit. De handleiding omvat de volgende onderwerpen:

- wijzigingen per 1 januari 1987 in de WAO en de AAW
- de overgangsregelingen
- het herbeoordelingsbeleid en de uitvoering
- de samenloop van uitkeringen
- premieheffing, de manier van en de effecten.

Voorts worden een aantal knelpunten en uitvoeringsproblemen geschetst.

Informatiefolders

Sinds jaar en dag geven uitkeringsinstanties informatie via folders en brochures. Dit blijkt in de praktijk onvoldoende. De reden daarvan ligt vooral in het feit dat de informatie zich - noodzakelijkerwijs - beperkt tot de wet- en regelgeving. De informatie is daarmee technisch van aard. Veel arbeidsongeschikten hebben echter behoefte aan meer en andersoortige informatie, met name gericht op de uitvoeringspraktijk. Deze

constatering bracht arbeidsongeschikten met ervaring in de vrijwillige hulpverlening ertoe folders te gaan schrijven. Daarbij werden de eigen ervaringen in de hulpverlening aan arbeidsongeschikten als basis genomen. De folders volgen dan ook vrij nauwkeurig de vragen die in de praktijk bij betrokkenen opkomen. Daarbij worden vele – op de praktijkervaring geënte – waarschuwingen en tips gegeven. De folders, waarvan nu de eerste exemplaren van een geplande serie verschijnen, beogen de informatie, die in hulpverleningsgesprekken wordt verstrekt, te onderstrepen. Zij zullen daartoe dan ook uitsluitend via de hulpverleningskanalen van WAO-ombudsgroepen en het algemeen maatschappelijk werk worden verspreid.

De eerste serie folders, die nu beschikbaar is, omvat de volgende titels:

- Van Ziekte wet naar WAO.
- In beroep gaan; wat te doen bij bezwaren tegen beslissingen van de bedrijfsvereniging.
- WAO, wat nu? Over de verwerkingsproblematiek.
- Vrouwen en arbeidsongeschiktheid.
- Stroomschema uitkeringsverloop nieuwe gevallen met toelichting en omschrijving van de uitkeringen.

De oorsprong

Enige jaren geleden werden op verschillende plaatsen in Noord-Brabant, op basis van geconstateerde behoefte, initiatieven genomen tot het schrijven van informatiefolders en het – mede langs die weg – verbeteren van de informatieverstrekking en hulpverlening aan arbeidsongeschikten. In de hulpverleningspraktijk bleek de informatie van uitkeringsinstanties volstrekt onvoldoende. Dit werd met name veroorzaakt door het feit dat deze informatie noodzakelijkerwijs beperkt is tot de wet- en regelgeving. De behoefte aan informatie onder arbeidsongeschikten was echter veel breder. Veel problemen als gevolg van onvoldoende informatie bleken in de meeste gevallen te ontstaan rond:

- De discrepantie tussen het wettelijk begrip "arbeidsongeschiktheid" en de individuele beleving ervan. Wettelijk wordt dit afgemeten aan de verdien capaciteit van de betrokkene; individueel aan de beleving van de ziekte en de handicap.
- De contacten met de uitvoeringsorganen, met name de Gemeenschappelijke Medische dienst.

Bundeling van de initiatieven leidde tot een gemeenschappelijke opzet van informatiefolders. Belangrijk pionierswerk werd in die tijd verricht door mevrouw Ch. Dijkstra

(St. WAO-beraad Eindhoven) en de heer F. Wijnhoven (St. Werkgroep WAO/WSA, Den Bosch).

Er werd een serie van 8 folders geschreven, financieel mede mogelijk gemaakt door subsidie van de provincie Noord-Brabant. Deze serie was bedoeld als proefserie en werd op een viertal hulpverleningspunten in Noord-Brabant uitgetest. De ervaringen waren dermate positief dat werd besloten tot een definitieve – en ditmaal landelijke – uitgave.

Om tot een landelijke verbreding te komen werd het Landelijk Samenwerkingsverband van WAO-platforms (LSV/WAO) verzocht om het initiatief over te nemen. De samenwerkende WAO-platforms vonden het initiatief dermate belangwekkend dat zij het verzoek honoreerden.

Van het begin af aan was het de opzet om niet alleen informatiefolders te produceren, maar ook om de informatieverstrekking en hulpverlening aan arbeidsongeschikten te verbeteren. Om die reden werd besloten tot een bredere aanpak.

De samenwerking

Al enige jaren kent het algemeen maatschappelijk werk een landelijk stimuleringsproject voor hulpverlening aan arbeidsongeschikten, het door WVC gefinancierde IMA-project. Zowel hierin als in het feit dat op lokaal niveau samenwerkingsmogelijkheden liggen voor WAO-hulpverleningsgroepen en instellingen voor algemeen maatschappelijk werk, werd de Joint benaderd voor samenwerking.

Aangezien het oorspronkelijke initiatief mede werd genomen vanuit een groep Marokkaanse en Turkse arbeidsongeschikten in Roosendaal en omgeving, en er onder buitenlanders specifieke problemen en een specifieke informatiebehoefte bleken te bestaan, werd besloten het Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB) eveneens te benaderen voor samenwerking. Dit laatste werd mede ingegeven door het feit dat het NCB intensieve contacten heeft met de Regionale Stichtingen Welzijn Buitenlandse Werknemers. Deze stichtingen verzorgden voorheen hulpverlening aan buitenlanders, thans zijn zij tweedelijns-voorzieningen en adviseren vanuit die positie onder meer het algemeen maatschappelijk werk. Zowel de Joint als het NCB stemden toe en zo ontstond het Informatieproject WAO/AAW-WSW.

Het project loopt vanaf september 1986 en wordt in belangrijke mate financieel mogelijk gemaakt door subsidie van het ministerie van WVC.

De produkten

De belangrijkste bijdrage die het projekt kan leveren aan het verbeteren van de informatieverstrekking en hulpverlening aan arbeidsongeschikten is het aanleveren van hulpverleningsmateriaal (folders) en documentatie voor hulpverleners.

Voor de informatieverstrekking wordt daarbij als uitgangspunt gekozen dat deze plaats vindt via hulpverleningskanalen. De problematiek is dermate complex dat deze ook een compleze behoefte aan informatie oproept.

Informatiemateriaal, hoe doelgericht ook, slaagt er op zichzelf onvoldoende in in die behoefte te voorzien. De informatiefolders zullen om die reden uitsluitend worden gebruikt als hulpverleningsmiddel en niet ter vrije meename worden aangeboden.

De documentatie beoogt de hulpverlener meer inzicht te verschaffen in de problematiek en hanteerbare kennis te bieden op het gebied van sociale wet- en regelgeving en de uitvoeringspraktijk met betrekking tot de arbeidsongeschiktheid. Voort zullen tips voor de hulpverlening worden opgenomen, alsmede gerichte verwijzingen naar literatuur.

Nog gepland voor 1987

Voor de rest van het jaar staan nog de volgende produkten gepland:

Nederlandstalige folders:

- Stroomschema uitkeringsverloop oude gevallen
- In de Ziektewet
- De GMD, het onderzoek
- De beslissingen van de bedrijfsvereniging
- Vrijwilligerswerk.

Folders voor migranten:

- Remigratie naar aanleiding van arbeidsongeschiktheid
- In de Ziektewet
- Van Ziektewet naar WAO
- De GMD, het onderzoek
- Bijverdienen.

Deze migrantenfolders zullen - in aangepaste vorm - in zeven talen verschijnen.

Documentatie:

- Vrouwen en de WAO
- Buitenlanders en de WAO
- Instanties en de WAO
- Werken en de WAO.

Ervaring en kennis

In de loop der jaren is er in de WAO-beweging een rijke kennis en ervaring opgebouwd op het terrein van de sociale ze-

kerheid in het algemeen en arbeidsongeschiktheid in het bijzonder. Deze kennis en ervaring werd ondermeer ingezet bij het bestrijden van de stelselherzieningsplannen. Daarnaast worden door de platforms intensieve voorlichtingscampagnes gehouden. Binnen de platforms zijn enige honderden WAO-ombudsgroepen actief. Daardoor bestaat er ook een rijke ervaring met informatieverstrekking, opvang en hulpverlening.

Het Landelijk Samenwerkingsverband van Regionale WAO-platforms hoopt via het informatieproject WAO/AAW-WSW deze kennis en ervaring produktief te kunnen aanwenden ter verbetering van de informatieverstrekking en hulpverlening aan arbeidsongeschikten. Het is een bittere noodzaak. De sociale onzekerheid heeft immers alom toegeslagen!

Catrinus Egas (WAO-Platform Midden-Brabant en LSV/WAO-vertegenwoordiger in het informatieproject).

De Handleiding stelselherziening WAO/AAW is te bestellen bij het Landelijk Samenwerkingsverband van Regionale WAO-platforms.

De bestelling kan worden geplaatst door overmaking van f. 10,- op giro nr. 3918297 t.n.v. Platform Opbouwwerk, Den Haag, onder vermelding van: LSV/WAO, Handleiding stelselherziening WAO/AAW. ■

Aanbieding folderreeks op Binnenhof

Bij de presentatie van de WAO-folderreeks (waarover meer in het artikel van Cath. Egas) in Nieuwspoort op dinsdag 24 februari zette mevrouw Hil Post van het WAO-Platform Rotterdam e.o. namens het LSV-WAO uiteen, waarom dit initiatief binnen de WAO-beweging genomen is. Daarbij benadrukte zij de uit de stelselherziening resulterende inkomensdaling en de toegenomen ingewikkeldheid van het stelsel.

In antwoord op persvragen gaf onderzoeker Kees Fortuin (die samen met Henk Weijnen de "handleiding" schreef voor spreekuurhouders) aan dat het nieuwe stelsel de grootste inkomensdalings-risico's meebrengt voor de laagste functie- en inkomensgroepen. Desgevraagd bevestigde hij voorts dat voor migranten speciale problemen ontstaan vanwege spanningen tussen de Vreemdelingenwet enerzijds en bepaalde stelseisen anderzijds.

Van de zijde van sommige journalisten kwam de vraag of de nu gepresenteerde folders niet ook via de GMD verspreid zouden moeten worden. In zijn antwoord benadrukte Cath. Egas dat de folders niet op zich staan: het sociale stelsel is inmiddels zo ingewikkeld geworden dat algemene publieksvoorlichting geen enkel reëel zicht meer kan bieden op feitelijke individuele rechten. Vandaar dat het campagne-devies achter de folderreeks is: informatie en ondersteuning.

Ook kwam de vraag aan de orde of de dappere spreekuur-biedende actieve WAO-ers zelf de materie wel beheersen konden; idem dezelfde vraag werd gesteld richting professionele hulpverleners. De regionale WAO-Platforms zijn doende een heel netwerk van spreekuren te ontwikkelen, alsmede steun te geven aan de kwaliteit en registratie daarvan. Wat het algemeen maatschappelijk werk betreft, deelde Joint-medewerkers Hans Timmers mee dat een aantal instructiebijeenkomsten voorzien is.

Aansluitend werd onder ruime belangstelling op Binnenhof 1-A het eerste exemplaar van de folderreeks plus handleiding aangeboden aan mevrouw J.G. Kraaijeveld-Wouters en de heer J. Worrell, voorzitters van respectievelijk de Vaste Kamercommissies van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van Welzijn en Cultuur. Dit onder het belangstellend oog van zo'n tien collega-kamerleden. Mevrouw Kraaijeveld prees de initiatieven en het resultaat van de arbeidsongeschikten-organisaties, maar had nauwelijks weerwoord op het verwijt van mevrouw Hil Post dat de "uitkerings-gerechtigden-organisaties door SoZaWe

niet betrokken waren bij de miljoenen kostende voorlichting, laat staan erkend werden in hun eigen taken terzake". Hetgeen de heer Worrell ertoe bracht op te merken dat wat de ene Kamercommissie had laten liggen door de andere wel was opgepakt. In dat verband wees hij op de positieve bemoeienis van de Kamercommissie van Welzijn inzake de subsidiëring van de regionale WAO-Platforms en zegde toe ook in de toekomst daar nadrukkelijke attentie voor te blijven behouden. Beiden benadrukten tenslotte het belang van de ontwikkelde initiatieven en drongen er op aan ook in de toekomst aan de bel te blijven trekken. ■

Videofilm over effecten stelselherziening

In opdracht van de gezamenlijke in het LSV samenwerkende Regionale Platforms van Arbeidsongeschikten-organisaties is een videoproduktie, "De opruiming", gerealiseerd over de effecten van de Stelselherziening Sociale Zekerheid voor met name de WAO-gerechtigden.

Video-maker Gerard Arkink betrok de Regionale Platforms actief bij opzet en uitvoering van de produktie, waarin naast acteurs dan ook betrokkenen zelf een rol spelen.

De opruiming speelt in en rond een "supermarkt" (de sociale zekerheid) die heropend wordt na een grondige verbouwing (de stelselherziening); het personeel ontvangt in de kantine nieuwe instructies, de klanten staan al blauwbekkend buiten. Langs deze weg ontrolt zich in grote lijn het beeld van de nieuwe situatie, inclusief "uitstapjes" van even wegdromende klanten (over hoe het vroeger was) en standwerkers die de "nieuwe produkten" aanprijzen.

Door de Regionale Platforms worden vertoningen van de produktie in groepen en op voorlichtingsbijeenkomsten georganiseerd, ook op aanvraag.

De door de inzet van velen gerealiseerde video-produktie werd financieel mede mogelijk gemaakt door een donatie van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn.

Voor vertoning/informatie kan men contact opnemen met een van de regionale platforms, zie de adressen achterin dit thema-nummer. ■

De geest uit de fles; een persoonlijk relaas

Was het Grimm of was het Andersen die de na hen komende generaties hebben opgezadeld met het sprookje van de ontkende geest? Maakt niet uit. Zeker is dat in dit uiterst suggestieve verhaal een nauwelijks waarneembaar en beklagenswaardig wezen, na ontkurking door een goedgelovige oen, in korte tijd uitgroeit tot monsterachtige afmetingen. Hoewel niet direct verwant met de kwaadaardige inborst van deze verschijning zie ik toch parallellen.

Laten we beginnen met de gevangen geest, mijn gevangen geest. Na een voor-geschiedenis van overspanning, in elkaar klappen, vergeefs opnieuw uit proberen en uiteindelijk ontslag, was die spirit verschrompeld en amorf. Uitweiden hierover is onnodig, ieder die via de ziektewet in de WAO belandt kan erover meepraten: het verlamme gevoel waardeloos te zijn geworden, geïsoleerd, verstoken van sociale contacten met daarmee gepaard de neiging je steeds verder terug te trekken in een doffe apathie. De maatschappij om je heen lijkt te functioneren, maar je eigen wereld is zinloos, zonder perspectief, ineengekrompen tot een zwart gat, begrensd door klaagmuren.

WAO-ers gevraagd

De eerste beweging in de kurk die de fles afsloot deed zich voor in de vorm van een nauwelijks opvallende oproep in een door mij praktisch nooit gelezen huis-aan-huis blad. Toeval? Bestiering? "WAO-ers gevraagd", zei de kop boven het bericht en de vragers bleken twee maatschappelijk werkers (Henriëtte de Leeuw en Erich Verhofstadt) die zich binnen de grenzen van het Land van Heusden en Altena bezig hielden met een tweejarig, door WVC gesubsidieerd IMA-project ten behoeve van WAO-ers.

Het ging om nieuw bloed voor een gespreksgroep in Waalwijk. Na veel geaarzel en koudwatervrees ben ik uit mijn cocon gestapt, zij het nog maar met één tentakeltje, er heen gegaan en dat was dus mijn eerste confrontatie met de problemen van andere WAO-ers.

Praten viel niet mee; woorden kunnen gevoelens vaak maar gebrekkig weergeven, maar ook dan is er herkenning en verbondenheid. Het kan ook leiden tot actie en dat gebeurde, althans wat mij betreft: het opvragen van documentatie over een mij tot nu toe onbekende materie is daarvan een voorbeeld. Belangrijk, omdat het me in contact bracht met het Landelijk WAO-be raad in de persoon van Ger Posthuma. Aan diens overredingskracht is het te danken dat ik uiteindelijk switchte van Waalwijk naar Eten-Leur, waar ik binnen de muren

van het Vormingscentrum West-Brabant een hechte en actieve groep vrijwilligers aantrof: de regionale WAO-werkgroep West-Brabant.

Vanaf dat moment begon de sneeuwbal pas goed te rollen, of om nog even bij Grimm of Andersen te blijven, de geest zette uit. Want er lag me daar toch een Taak, opgebouwd uit tal van kleinere zaken. Werk dus, maar geen werk dat bekleemde of waarvan je je, zoals in mijn voormalige beroepsbezigheden, kon afvragen of het überhaupt wel enige maatschappelijke zin had. Geen commerciële druk – omzet halen, budget waarmaken – maar een grote dosis idealisme en het begaan zijn met anderen in vergelijkbare omstandigheden.

Eigenwaarde

Goed, de zich ontvouwende geest was en is geen heilige; deelnemen aan uiteenlopende activiteiten en daarvoor gewaardeerd worden is voedsel voor het ego, een stuk zelfverwerkelijking, vooral als je daarbij gebruik kan maken van ervaringen en handgrepen die je in een eerder bestaan hebt opgedaan. De wederzijdse aanvaarding binnen de groep en het besef, ook zelf iets wezenlijk te kunnen bijdragen geven je je gevoel van eigenwaarde terug. En dat is nodig als je nog maar kort geleden uit het gat bent gekrabbeld.

Na de eerste, nog onwennige voorstellingsronde binnen de groep, waren de kiemen voor verdere groei al duidelijk aanwezig. Er kwam steeds meer leven in de brouwerij, ieder had zijn of haar eigen inbreng, nieuwe contacten binnen, maar vooral ook buiten de groep vermenigvuldigden zich in rap tempo en dat vroeg – en vraagt nog steeds – om organisatie, om correspondentie, om gesprekken en onderhandelingen. De vier klaagmuren waren verdwenen en in plaats daarvan opende zich een onbegrensd terrein van zinvolle activiteiten met soms onverwachte, maar daardoor juist intrigerende uitlopers.

In een opsomming, punt voor punt, van dergelijke activiteiten zie ik weinig brood. Belangrijker is de sfeer van onderlinge solidariteit en samenwerking waarmee ze werden ondernomen, of het nu ging om het organiseren van een themamiddag, het opspitten van noodzakelijke fondsen of het voorbereiden van een massale manifestatie, zoals die in Den Bosch (voorjaar 1986), waar Lubbers en Den Uyl als unicum beiden waren te horen. Voorbeelden, niet meer.

De meest omvattende taak diende zich aan tegen de achtergrond van De Graaf's le-

venswerk: de naderende donderwolven van de stelselherziening. Regionaal werd provinciaal tijdens een driedaagse cursus te Oisterwijk. Zo werd, samen met het platform Midden-Brabant, de basis gelegd voor de sprekersgroep, WAO-ers die gewapend met de destijds vervaardigde videoband de provincie introkken om bij plaatselijke groepen de voetangels en klemmen van het nieuwe stelsel duidelijk uit de doeken te doen. Ik herinner me verschillende van die bijeenkomsten en vooral de vragen en commentaren: concreet en bitter. Met voor de inleiders de noodzaak om zich terdege in te werken in de volgens De Graaf "vereenvoudigde" materie.

Het is bekend, de sprekersgroep is ook voor dit en wellicht komende jaren, wegens succes geprolongeerd. Naast het deelnemen aan de vijftal vermoeiende instructiedagen – overigens bekwaam geleid door René Suikers – leverde dit voor mij een onverwacht rolletje op in een nieuwe, wat meer ludiek opgezette video-productie. Geen Hollywood, maar toch spannend en fascinerend.

En zo valt er meer te noemen. Ik denk aan het via de regionale WAO-groep deelnemen aan twee driedaagse sessies als onderdeel van de cursus "vaardigheidstraining" onder auspiciën van D'n Bussel, vereniging voor sociaal cultureel werk. Andere mensen, andere problemen, maar ook het ontdekken van sterke en zwakke kanten in jezelf. Met daarna – alweer – tal van follow-up activiteiten en contacten die, als je ze niet in de hand houdt, kunnen uitgroeien tot een ondoordringbaar web. Het blijft dus oppassen.

Of ik denk aan een geheel andere ervaring: kennismaking met de mogelijkheden van de computer met als achterliggende gedachte, het eventuele gebruik hiervan ten behoeve van uitkeringsgerechtigden in het algemeen en WAO-ers in het bijzonder.

Perspectief

Zomaar wat krenten uit de pap die in ieder geval één ding gemeen hebben: ze verbreden het perspectief en laten steeds minder gelegenheid bestaan voor navelstaren en zelfbeklag. Daarnaast gaat het gewone werk door: de periodieke vergaderingen, de taakverdelingen, de bottlenecks die moeten worden genomen, nieuwsbrieven die moeten worden geschreven, maar bij dat alles blijft de rode draad, de wetenschap dat je gezamenlijk bezig bent een duizendkoppige klus te klaren.

Kijk ik terug op deze periode sinds mijn eerste onwennige schreden in Waalwijk,

dan blijft een gevoel van verwondering. Dat het nog maar zo kort is: nog geen anderhalf jaar. Maar in die tijd is de ooit geketende geest gegroeid en dat proces gaat door. Iedere uitdaging, ja ook dit verhaal, is nieuw voedsel. En ik ben er rotsvast van overtuigd dat één van de belangrijkste doeleinden van belangenbehartiging bestaat uit het *actief maken* van mensen die misschien dan wel voor bepaalde bezigheden arbeidsongeschikt zijn, maar die daarnaast tal van mogelijkheden in zich hebben om zich te kunnen ontplooiën. Op wat voor terrein dan ook.

Mijn eigen ervaringen zijn, wat dat betreft, veelzeggend genoeg.

Nico Schelvis ■

SVR-voorzitter De Jong:

WAO-beweging moet taai volhouden

In december 1985 is er ook een themanummer van Mededelingen Opbouwwerk over de WAO-Platforms verschenen. In dat nummer is een interview met prof.dr. E.P. de Jong, voorzitter van de Sociale Verzekeringsraad opgenomen. In de tussentijd is er voldoende in de Sociale Zekerheid veranderd om opnieuw de heer de Jong voor een gesprek te benaderen. Hieronder volgt de uitwerking van het gesprek.

Oit heeft u de veranderingen die zich inmiddels in de Sociale Zekerheid voltrokken hebben, getypeerd als "het anders neerzetten van de blokken", zonder dat over de grondslagen van het stelsel wezenlijk is nagedacht. Heeft u de indruk dat met nieuwe voorstellen zoals privatisering van delen van de sociale zekerheid en het onder een noemer brengen van belastingen en premies, wel een wezenlijke discussie van de sociale zekerheid wordt losgemaakt?

"Destijds heb ik met de uitspraak "het anders neerzetten van de blokken" bedoeld op het feit dat veranderingen in de sociale zekerheid doorgevoerd werden, zonder dat bijvoorbeeld wezenlijk is nagedacht over de vraag of de vastgestelde minima-niveaus wel toereikend zijn voor mensen.

De laatste tijd is daar gelukkig wel meer onderzoek naar gedaan. Getuige onder meer de "Minima zonder Marge"-rapporten van de GSD te Rotterdam. Ik stel echter vast dat die gegevens vooralsnog geen fundamentele discussie in de sociale zekerheidswereld hebben losgemaakt.

Wat mij betreft is het handhaven van de verzekeringsgedachte binnen de Sociale Zekerheid een fundament waar niet al te gauw aan getornd mag worden.

Wanneer, zoals de commissie Oort dat voorstelt, de premies (AOW, AWW, AWBZ, AKW en AAW) voor sociale verzekeringen min of meer gelijkgeschakeld worden met de belastingheffing, vrees ik dat de verzekeringsgedachte behoorlijk op de tocht kan komen te staan. De uitgaven voor sociale zekerheid kunnen dan een begrotingspost worden, waarvan ik mij afvraag of de politiek daar wel vanaf zou kunnen blijven. Verzekerden betalen nu een gelijk percentage en hebben een gelijke aanspraak op een uitkering. Dat principe is essentieel. Daarvoor is het nodig dat wat de bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheid betreft enige afstand gehouden wordt van de politiek.

Naast het belang van enige afstand tot de politiek, die zich toch vaak tot korte termijn afwegingen laat inspireren, is er nog een reden om de verzekeringsgedachte te handhaven, zo niet juist te versterken.

Het principe van verzekering is van groot belang bij het herstellen van de band tussen burgers en de sociale zekerheid. Er kan nog heel wat gebeuren om die band te

versterken. Met heldere en duurzame wetgeving bijvoorbeeld. Mensen behoren te kunnen weten waar zij aan toe zijn, ook over een langere termijn. Aldus kan men ook – maar dan preventief – iets doen aan de fraudebestrijding. De verwachtingen van het kabinet van het huidige opsporingsbeleid lijken mij enigszins overspannen, kosten en baten afwegend. Uiteraard kunnen hier en daar de barrières wel wat groter gemaakt worden, maar de overaccentuering van de fraudebestrijding gaat volstrekt voorbij aan hoe met het versterken van de band tussen burgers en de sociale zekerheid fraude voorkomen kan worden. In dat verband is ook van belang de verzekerdenadministratie. Op het ogenblik ligt niet per persoon vast wie verzekerd zijn; we beschikken slechts over een registratie van personen met een uitkering. Natuurlijk mag het niet zo zijn dat wie straks niet geregistreerd is niet verzekerd zal zijn. Centraal moet blijven staan: verzekering van rechtswege.

Overigens heb ik begrip voor mensen, die op grond van de praktijk hun twijfels hebben bij de verzekeringsgedachte. Getuige de soms forse inkomensachteruitgang als gevolg van wettelijke maatregelen kan ik mij voorstellen dat mensen die gedachte een zeer betrekkelijke vinden. Het punt is dat er een zekere spanning zit tussen het eerbiedigen van verkregen rechten versus de noodzaak wijzigingen door te voeren. Dergelijke risico's zijn nu eenmaal niet uit te bannen, net zo min overigens als bij een particuliere verzekeraar, die kan ook failliet gaan (hetgeen in het Nederlandse bestel gelukkig vrijwel nooit het geval is)."

In tal van maatschappelijke sectoren is ernst gemaakt met de introductie van vormen van cliënten-participatie. Wat is er op het terrein van de sociale zekerheid te verwachten?

"Ik wil daar het volgende over zeggen. Allereerst is er de vraag wie nu als "cliënten" binnen de sociale zekerheid beschouwd moeten worden. Zijn dat de mensen die een uitkering ontvangen of zijn dat de mensen die premie betalen? Van in ieder geval de laatste groep worden de belangen behartigd door de vakbeweging, dus in zekere zin is reeds voorzien in een vorm van cliëntenparticipatie. Maar ook van de eerste groep trekt de vakbeweging zich onmiskenbaar het lot aan.

Naast de vakbeweging bestaan er ook andere cliëntenorganisaties, vooral van mensen die een uitkering ontvangen. Voordat er sprake kan zijn van een vorm van participatie moet wel duidelijk zijn in welke behoeften van hoeveel cliënten voorzien wordt. Met andere woorden, een zeker draagvlak moet voorhanden zijn om in institutioneel verband mee te kunnen spreken.

Een derde punt tot slot, is de vraag, wat wil je bereiken met cliëntenparticipatie. Wat je wilt komen vertellen moet helder omschreven zijn; ik heb het idee dat het daar een beetje aan schort. Wil je de kwaliteit van de uitvoering in positieve zin beïnvloeden dan zijn eerder uitvoeringsorganen zoals de bedrijfsverenigingen en de GMD, dan de SVR de eerste gesprekspartner. Is de wetgeving voorwerp van beïnvloeding, dan komt participatie op raads-niveau eerder in aanmerking, al moet ik daar onmiddellijk aan toevoegen dat de SVR steeds een adviserende functie vervult en voor het belangrijkste deel van de wetgeving geen beslissingsmacht heeft.

Een zekere representativiteit, weten wat je wil en ook iets te vertellen hebben, lijken mij essentiële voorwaarden om een zekere erkenning af te dwingen, waarmee vormen van participatie nadrukkelijker in het verschiep liggen.

Reken er overigens vooral niet op dat anderen binnen het huidige systeem behulpzaam zullen zijn, zolang er nog twijfels kunnen bestaan over de "hardheid" van de organisatie. Ook van de kant van de overheid zijn op dit punt wijzigingen in de organisatiewetten voorlopig niet te verwachten.

Organisaties die op het terrein van de sociale zekerheid in institutioneel verband iets willen betekenen, zijn geheel aangewezen op eigen kracht."

Op wat voor wijze kan materiaal, aangedragen door zelf-organisaties van uitkeringsgerechtigden een rol spelen bij de evaluatie van de stelselherziening?

"In het vorige gesprek heb ik ook gezegd dat systematisch bijeengebrachte informatie van uitkeringsgerechtigden-organisaties rond effecten van de stelselherziening een belangrijke rol kan spelen. De uitkomsten van de door de WAO-Platforms opgezette knelpunten-inventarisatie is dus ook welkom hier in huis. De opzet ziet er aardig uit. Het zal duidelijk zijn dat wij moeilijk direct iets kunnen doen met op zichzelf vaak trieste verhalen van individuele uitkeringsgerechtigden. Natuurlijk doen we wel iets met klachten over de invoering, maar dit terzijde. Signalementen van onvoorziene effecten en gevolgen van de stelselherziening, die voortkomen uit een substantieel draagvlak en dus "iets om het lijf" hebben, kunnen echter zeker een rol spelen bij de stelsel-evaluatie en het onderzoek dat vanuit de SVR verricht wordt. Mits uitvoerbaar, zijn suggesties voor verbetering ook welkom. Ik wil er daarbij op wijzen dat weliswaar de SVR natuurlijk wel invloed heeft, maar de wet niet zelf kan veranderen. Ook voor dit punt geldt wat ik bij de vorige vraag heb gezegd: je moet goed weten bij welke instantie je met welk materiaal of met welke vragen komt."

Nu zijn de WAO-platforms best in staat het door u bedoelde materiaal aan te leveren. De ideeën zijn er, de deskundigheid is er, om over de motivatie maar niet te spreken. Het ontbreekt echter aan de nodige ondersteuning om het omvangrijke werk te klaren. Organen binnen de sociale zekerheid zijn niet gewoon bij de kwaliteits- en organisatieverbetering te denken aan het instrumenteren van zelforganisaties van uitkeringsgerechtigden, de ministeries van WVC en SZW verwijzen respectievelijk naar hun beperkte c.q. niet voorhanden zijnde subsidietitels. Heeft u wat dat betreft suggesties?

"Reken er niet zo maar op dat vanuit de bestaande structuren die handreikingen geboden zullen worden. In eerste instantie zul je het toch op eigen kracht moeten klaarspelen. Een bijbels gezegde luidt: "wie heeft, gegeven zal worden".

Dat betekent dat als het draagvlak van de WAO-Platforms voorhanden is, dat manifest gemaakt moet worden. Wanneer anderen zien dat je wat voorstelt, zijn direkt de kansen op aanvullende middelen ook groter. Voor het echter zover is, ben je op eigen kunnen aangewezen. In dit verband zou ik de suggestie willen doen dat als de Platforms en de daarbij aangesloten groepen het belangrijk vinden dat de registratie-activiteiten tot een goed einde worden gebracht, ook binnen eigen gelederen de nodige middelen bijeengebracht worden. Het heffen van contributies biedt mogelijkheden, tevens geeft dat een goed beeld van het draagvlak dat voorhanden is.

Ik kan mij ook voorstellen dat gericht fondsen worden aangeschreven. Initiatieven nemen en de beweging gaande houden, kortom taai volhouden. Dat is toch de kern van mijn boodschap.

Ik moet in dit verband denken aan het sprookje van de muis die in de melk gevallen was en door flink te trappelen "room onder de voeten kreeg en daarmee de nodige houvast."

Jur de Haan. ■

De WAO-Platforms en de GMD

"Als er één instantie is die werkelijk over de verdere levensloop van groepen mensen wikt en weegt, dan is het wel de Gemeenschappelijke Medische Dienst. De hoogte van je uitkering, de staat van je gezondheid, het recht op voorzieningen en revalidatie, je kansen op werk. Dit soort beslissende zaken in je leven worden geen beoordeeld door de GMD". Aldus motiveert het Fries WAO-beraad het geregelde overleg dat wordt gevoerd met deze instantie.

De meeste WAO-platforms hebben de afgelopen jaren gesprekken en onderhandelingen gevoerd met vertegenwoordigers van de GMD. Veelal betreft dat contacten met regio-kantoren.

Aanleiding voor een geregeld overleg tussen de platforms en de GMD is niet alleen de beslissende invloed die de GMD kan uitoefenen op de verdere levensloop van iemand die arbeidsongeschikt is geraakt, maar ook de wijze waarop die invloed wordt uitgeoefend. Getuige de verschillende zwartboeken ondervindt de wijze van behandeling en bejegening door de GMD nogal wat kritiek. Ook de in december '84 gehouden openbare toetsing van de GMD, die in opdracht van het WAO-tribunaal werd georganiseerd door het Landelijk WAO-beraad, is daar een uiting van.

Ervaringsuitwisseling

In een vergadering van het Landelijk Samenwerkingsverband is de behoefte geuit aan een goede ervaringsuitwisseling rond de contacten tussen WAO-platforms en GMD.

Op basis van gespreksverslagen en met de GMD-kantoren overeengekomen afspraken, is in onderstaand artikel een dwarsdoorsnede gemaakt van de ervaringen die zijn opgedaan in de contacten met de GMD. De platforms uit Friesland, Rotterdam, Limburg en Midden-Brabant hebben daarvoor materiaal geleverd, alsook het samenwerkingsverband WAO-Alkmaar. Dit samenwerkingsverband is de eerste geweest die op systematische en frequente wijze overleg voert met de GMD. Zowel de wijze van overleg voeren als de afspraken die zijn gemaakt, hebben de Platforms tot voorbeeld gestrekt.

Achtereenvolgens komen hieronder aan de orde:

- doel van de contacten
- enige kenmerken
- gespreksonderwerpen en resultaten
- balans.

Doel van de contacten

Als doel van de contacten kan worden geformuleerd het beïnvloeden van het uitvoeringsbeleid van het GMD-kantoor door het inzichtelijk en helder maken van de wijze waarop het uitvoeringsorgaan haar werk verricht, het realiseren van adequate voorlichting door de GMD over ontwikkelingen binnen de GMD-organisatie en de wijze van uitvoering door de WAO en het maken van afspraken en waarborgen over de wijze waarop de GMD beslissingen neemt in een gevalsbehandeling.

Enige kenmerken

In alle gevallen is het initiatief voor een meer geformaliseerd overleg met de GMD uitgegaan van de Platforms. Aan dit overleg zijn wel enige voorwaarden gesteld. Zo is bij de start (in 1983) van het overleg in Friesland gesteld dat:

- de gesprekken niet vrijblijvend en informatief moeten zijn, maar resultaat gericht;
- er wordt niet over individuele gevallen gepraat, tenzij als illustratie van een meer algemeen probleem;
- er is geen behoefte aan voorlichtingsverhalen;
- de zinvolheid van de onderhandelingen zal getoetst worden aan de bereidwilligheid van de GMD om verbeteringen en veranderingen door te voeren, en er moeten spelregels voor het voeren van de gesprekken komen.

Hiermee is duidelijk geïllustreerd dat de gesprekken *resultaat gericht* moeten zijn, met als inzet verbeteringen en veranderingen in te voeren in het GMD-beleid.

De WAO-overleggroep Midden-Brabant stelt in 1985 bij de start van het overleg met het GMD-kantoor Tilburg dat het overleg oplossingen en afspraken moet opleveren ten aanzien van in de praktijk van spreekuurhoudende groepen gesignaleerde knelpunten, maar ook rond algemene zaken als de toepassing van het inzage- en correctierecht en voorwaarden rond het vervullen van het vrijwilligerswerk. Niet vrijblijvend en resultaatgericht zijn ook hier de belangrijkste typering.

In het algemeen heeft men van GMD-zijde niet zoveel moeite met deze voorwaarden, behalve wat betreft de onderhandelbaarheid van zaken. Natuurlijk wordt verwezen naar de richtlijnen van het Centraal Kantoor in Amsterdam. Aangezien onduidelijk is waar de bevoegdheden van het Centraal Kantoor eindigen en die van het perifere kantoor beginnen, wordt bijvoorbeeld in Friesland

van GMD-zijde voorgesteld te spreken over de *bespreekbaarheid* van zaken. Gelet op de gebondenheid aan landelijke richtlijnen zal ruggespraak met "Amsterdam" altijd nodig zijn.

Van de zijde van het WAO-beraad wordt daarop gewezen op de verantwoordelijkheid van het regio-kantoor voor de eigen uitvoering. Het beraad wil dan ook een onderscheid maken tussen enerzijds directe onderhandelingen over verbeteringen in de werkwijze van GMD-Friesland en anderzijds het – wellicht gezamenlijk – maken van voorstellen voor verbetering van de landelijke richtlijnen.

Het laatste werd echter van GMD-zijde afgedaan met de volgende zinsnede: "Als er zaken aangekaart worden waar het team niet achter staat of geen bevoegdheid over heeft, kunnen deze in ieder geval niet gezamenlijk aan "Amsterdam" voorgelegd worden. Deze terughoudendheid, want zo valt deze houding wel te kenschetsen is mede ingegeven door een brief van de centrale directie aangaande de start van het experiment van de drie WAO-Platforms. Onomwonden wordt in het betreffend schrijven gesteld dat de Centrale Directies geen verantwoordelijkheid dragen voor het Platform-experiment en dat de teams zich dienen te houden aan de geldende voorschriften. "De Platforms kunnen (mogen) dan ook niet optreden als een soort extern advies-orgaan naar GAK/GMD"

Het lijkt er haast op dat vanwege de tot standkoming van het experiment bijvoorbeeld de marges van de in het experiment betrokken Platforms behoorlijk is ingeperkt.

Zeer terecht overigens dat van Fries-Wao-beraadzijde de zaak rechtgezet wordt: "*De delegatie van het Fries-WAO-beraad zit hier niet omdat dat eenmaal past bij de bedoeling van het experiment, de delegatie zit hier voor de belangen van Friese WAO-ers.*"

Dit als illustratie van discussies over de onderhandelbaarheid van zaken.

Ook bij de andere Platforms hebben vergelijkbare discussies gespeeld. De regio-kantoren, die een meer geformaliseerd overleg zijn aangegaan, blijken nauw contact te houden met het Centraal Kantoor. Zo wordt bijvoorbeeld in Limburg (na wijzigingen) een aantal afspraken bevestigd, na consultatie met de drie management-teams van de drie regio-kantoren en het Centraal Kantoor.

Afgaand op de verslagen is er alleen in het geval van het samenwerkingsverband WAO-Alkmaar van beduidend méér sprake dan alleen het voeren van ruggespraak. Rond bijvoorbeeld een onderwerp als zicht krijgen op structurele oorzaken van arbeidsongeschiktheid en het belang van re-

gistratie van gegevens daarbij, komt duidelijk naar voren dat het management-team van het GMD-kantoor in Alkmaar actief de vraagstelling van het samenwerkingsverband voorlegt aan de hoofddirectie. De resultaten van de betreffende besprekingen of briefwisselingen komen dan weer terug in het overleg met het samenwerkingsverband.

De spelregels

De bereidheid om in meer gestructureerde zin gesprekken aan te gaan, blijkt ook uit de "spelregels" van het overleg, die op voorstel van de Platforms wederzijds onderschreven zijn.

De belangrijkste spelregels zijn de volgende:

- er vindt geregeld overleg plaats (gemiddeld een keer per drie maanden)
- beide partners kunnen tussentijds een overleg arrangeren, als daartoe aanleiding bestaat
- voorstellen en knelpunten worden ruim van te voren ingebracht, zodat er ruim de gelegenheid is voor een gedegen voorbereiding
- van het gesprek wordt een verslag gemaakt, dat door beide partijen in een volgend gesprek wordt vastgesteld
- de vergaderingen worden afwisselend in het kantoor van de GMD en het Platform gehouden
- het voorzitterschap rouleert.

Afgaand op het beschikbare materiaal blijkt er alleen in Friesland en Alkmaar sprake te zijn van een regelmatig overleg, waarin onderwerpen en vraagstukken in meerdere sessies afgewikkeld worden. Bij de andere Platforms is het overleg incidenteler van karakter, waarbij het vaak de Platforms zijn, die het initiatief moeten nemen tot het overleg.

De delegaties

Het Fries-WAO-beraad kent een vaste onderhandelingsdelegatie, met een mandaat van de aangesloten groepen. De samenstelling van de delegatie kent weinig verloop, hetgeen uiteraard de continuïteit ten goede komt. De deelnemers zitten er nadrukkelijk namens het Fries-WAO-beraad.

In Rotterdam wordt per gesprek een delegatie gevormd, die de agenda en de gespreksstrategie voorbereidt. Om uiting te geven aan het open karakter van het Platform wordt in elk gesprek de FNV betrokken. Zowel de districtsbestuurder als vertegenwoordigers van de aangesloten werkgroep uitkeringsgerechtigden nemen deel aan de delegatie. De overige deelnemers zijn vertegenwoordigers van aangesloten WAO-groepen uit het werkgebied van de GMD.

In Limburg voert een vaste delegatie van het Platform de gesprekken. In Midden-

Brabant is een aparte delegatie samengesteld, die de gesprekken met de GMD voert.

In Alkmaar nemen alle in het samenwerkingsverband participerende organisaties aan de gesprekken deel. Dat zijn er nogal wat: het Platform voor werkgelegenheid, de werkgroep anders actieven in de CNV, het bureau voor rechtshulp, de WAO-vereniging Alkmaar, de FNV-werkgroep uitkeringsgerechtigden, de Bijstandsbond, het Gehandicaptenoverleg Alkmaar, de GSD, de WAO-verenigingen Egmond en Bergen, het Tolkencentrum en het maatschappelijk werk.

Naast de belangengroepen zelf, nemen dus ook vertegenwoordigers van instellingen aan het overleg deel; ook van een instantie als de GSD. In het samenwerkingsverband hebben vertegenwoordigers van deze instellingen de status van adviseur. Van GMD-zijde wordt niet zozeer met een delegatie als wel met vertegenwoordigers aan het gesprek deelgenomen.

In Friesland, Rotterdam en Alkmaar worden gesprekken gevoerd met het districtsmanagementteam. In Limburg zijn in eerste instantie de gesprekken gevoerd met de adjunct-districts arbeidsdeskundige. In een afrondende bespreking waren wel vertegenwoordigers van het managementteam van de verschillende regio-kantoren aanwezig. Het laatste punt is nog wel relevant voor het volgende.

Het werkgebied van het Platform omvat vaak meer GMD-kantoren. Het Platform Rotterdam e.o. heeft in principe te maken met zes GMD-kantoren. Met elk van deze kantoren is er sprake van een overleg-situatie of is dit de bedoeling. Twee van de zes overleg-situaties worden gecoördineerd door de districtsbestuurder van de FNV. De resterende vier worden door het Platform dan wel gecoördineerd, dan wel is het Platform betrokken bij de opstart. In de praktijk van de verschillende overleggen komt het er op neer dat de contacten met Rotterdam een voorbeeld-functie hebben voor de contacten met de andere kantoren. In Limburg zijn de gemaakte afspraken met een kantoor uiteindelijk bindend verklaard voor alle drie de regio-kantoren. In Midden-Brabant was er eerst sprake van aparte overleggen met in eerste instantie twee van de drie regio-kantoren; wel is de bedoeling te komen tot een overleg, waarin de drie regiokantoren gaan deelnemen. Friesland en Alkmaar hebben te maken met een regiokantoor.

Gespreksonderwerpen en resultaten

In het voorafgaande is vrij uitvoerig geschetst in wat voor setting de gesprekken met de GMD plaatsvinden. Het is nu tijd om naar de inhoud te kijken en tegelijkertijd te bezien wat de resultaten zijn van de gesprekken.

Procedures

In Alkmaar, Friesland en Limburg heeft het overleg in de procedurele sfeer tot concrete afspraken geleid ten aanzien van contacten tussen de GMD en de WAO/AAW-verzekerden. Zeker in Friesland, maar waarschijnlijk ook bij de anderen, waren de voorstellen tot die afspraken het startpunt van de onderhandelingen.

Puntsgewijs weergegeven zijn afspraken gemaakt over de volgende zaken.

- De GMD verplicht zich informatie te verschaffen over de te verwachten contacten tussen de GMD en de belanghebbende.
- Voorzover van toepassing stelt de GMD iemand van zijn of haar feitelijke en theoretische arbeidsongeschiktheidspercentage op de hoogte.
- Van elk gesprek met de GMD, waarin afspraken gemaakt zijn, ontvangt de belanghebbende een schriftelijke bevestiging.
- In de regel worden huisbezoeken van tevoren schriftelijk of telefonisch aangekondigd.
- Behoudens in geval van gemotiveerde bezwaren van de verzekeringsgeneeskundige kan belanghebbende bij elk gesprek een vertrouwenspersoon meenemen.
- Onderzoeksgegevens worden met belanghebbende doorgesproken. Besluiten in het behandelingsteam worden de betrokkene telefonisch dan wel schriftelijk meegedeeld.
- Medische gegevens van de kant van de GMD, kunnen op verzoek van betrokkene ter beschikking worden gesteld aan de huisarts.
- Ingeval van meningsverschillen over de kansen op werk, heeft de betrokkene recht op een overlegsituatie, waarin naast een arbeidsdeskundige ook het arbeidsbureau betrokken is.
- De arbeidsdeskundige zendt op verzoek van belanghebbende de rapportage toe, dan wel (na machtiging) aan diens adviseur.
- Klachten over de afdoening van een gevalbehandeling worden ingediend bij het districtsmanagementteam, waarmee vervolgens een afspraak kan worden gemaakt. Na een zorgvuldige inhoudelijke en procedurele toetsing wordt het resultaat schriftelijk meegedeeld.
- Wanneer daar aanleiding toe is, maakt

de GMD-functionaris melding van het bestaan van en adressen van belangenorganisaties en van instellingen voor hulpverlening.

In Rotterdam is een aantal vergelijkbare afspraken gemaakt. Deze summiere weergave doet overigens onrecht aan de moeite die de Platform-delegaties zich moeten getroosten om de zaak rond te krijgen. Duidelijk is ook dat op sommige onderdelen de afspraken of samenvielen met de introductie van een nieuw werkmodel bij de GMD, of vooruit liepen dan wel samenvielen met de invoering van het inzage- en correctierecht.

Het maken van afspraken is één ding; *het naleven van afspraken* is een tweede. Zo wordt in Alkmaar gemeld dat met name het geven van gespreksbevestigingen en het meenemen van vertrouwenspersonen wel eens problemen blijkt op te leveren.

Uit Friesland komen vergelijkbare signalen; regelmatig blijkt dat op onderdelen het lijstje van afspraken niet nagekomen wordt, of belanghebbenden niet van het bestaan van afspraken op de hoogte worden gesteld. Het is zelfs nodig gebleken apart een enquête te houden onder de groepen van het WAO-beraad om het naleven van afspraken na te gaan. Het doorvoeren van de afspraken binnen de GMD-organisatie blijkt hier en daar ook de nodige problemen te hebben opgeleverd.

De inhoud van de afspraken is overal nagevoeg gelijk, al zijn er ook verschillen aan te wijzen.

Waar in Friesland bijvoorbeeld sprake is van: "op verzoek toezenden van de rapportage van de arbeidsdeskundige", is dit punt in de Limburgse afspraken verregaand afgezwakt, onder verwijzing naar het ingevoerde inzage- en correctierecht. In Limburg zijn de rapporten van de arbeidsdeskundige ter inzage.

Wat betreft het *schatten van de arbeidsongeschiktheid* zijn alleen in Friesland tot nu toe concrete afspraken gemaakt voor de te hanteren procedures.

Kern van de serie afspraken rond dit onderwerp is dat de GMD de belanghebbende, die voor her-schatting in aanmerking kan komen, vroegtijdig op de hoogte zal brengen van de schattingsprocedure en de mogelijke gevolgen. Ook zal duidelijk gemaakt worden welke begeleiding de GMD aan de belanghebbende zal geven bij het zoeken naar passend werk of scholingsmogelijkheden, die de kans op werk-hervatting vergroten.

In feite worden met deze afspraken niet zo zeer beleidswijzigingen in de uitvoeringspraktijk beoogd. Belangrijker is het effect dat nu op samenhangende wijze verschillende regelingen met elkaar in verband worden gebracht, dan wel worden verduidelijkt.

Zo worden de mogelijkheden van Art. 44 + 45 WAO betreffende vormen van tijdelijke werkhervatting nadrukkelijk in beeld gebracht, evenals de plaats van vragen rond de gezins- en leefsituatie.

De afspraken wekken de indruk dat (her)schatting nadrukkelijk in verband gebracht wordt met de mogelijkheid het werk weer te hervatten. In dat verband zouden overigens afspraken over de voorwaarden waar onder vrijwilligerswerk verricht kan worden niet misstaan. In Alkmaar zijn daar bijvoorbeeld concrete afspraken over gemaakt.

Aparte vermelding verdient nog het punt van de *advisering door de GMD-arts*. Nadrukkelijk is vermeld dat de medische gegevens van de huisarts en/of behandelend specialist bij de oordeelsvorming betrokken kunnen worden. Uiteraard is dit nooit uitgesloten geweest, maar in deze vorm minder afhankelijk van het oordeel van de GMD-arts zelf, wat toch een extra waarborg voor de belanghebbende kan betekenen. Verder is de afspraak opgenomen dat het verrichten van huishoudelijke arbeid geen reden meer is voor afschatting. Vooral voor vrouwen in de WAO is dit uiterst belangrijk; het wilde nog wel eens voorkomen dat vrouwen op grond van het in staat zijn tot het verrichten van huishoudelijke arbeid, werden afgeschat.

Voorlichting

Hier wordt vooral bedoeld op voorlichting over de wijze waarop de GMD bepaalde maatregelen uitvoert. In informerende zin zijn de volgende zaken aan de orde gesteld, hier en daar aangevuld met concrete gegevens.

- De toepassing van het inzage- en correctierecht. Hoewel pas in januari 1986 ingevoerd, zijn al in 1984 daar vragen over gesteld van de zijde van het Fries WAO-beraad. Het betrof met name de vraag, waarom niet bij wijze van experiment onomstreden delen van het recht al ingevoerd zouden kunnen worden. Na invoering is in Alkmaar een serie concrete vragen gesteld over de preciese inhoud van de regeling.
- Termijnstelling. Bij dit onderwerp komen vragen aan de orde als in hoeveel gevallen de termijnstelling is toegepast, is beëindigd, en wat de resultaten daarvan zijn.
- De zesmaandsmelding, met name in ver-

- band met het verloop van de reïntegratieactiviteiten.
- De ervaringen die met de WAG-W zijn opgedaan.
- Te verwachten effecten van de stelselherziening op de uitvoering.
- Richtlijnen, die van toepassing zijn op de arbeidsbemiddeling.
- De relatie GMD - bedrijfsvereniging, vooral wat betreft de status van adviezen van de GMD. Zo zijn er vragen gesteld over wanneer en in welke mate de bedrijfsvereniging afwijkt van de gegeven adviezen.

Het karakter van de wijze waarop deze onderwerpen aan de orde zijn gesteld is dat van Platform-zijde vragen worden gesteld, die vervolgens door de GMD beantwoord worden.

Van onderhandelingen, gericht op het maken van afspraken is (nog) geen sprake.

Gegevensverzameling en registratie

Door in ieder geval het Fries-WAO-beraad zijn concrete vragen gesteld over het aantal beroepszaken dat is gestart. Vragen zijn onder meer gesteld over de mogelijkheden van een regionale uitsplitsing van de beschikbare gegevens en over de uitsplitsing naar sexe. Het is opvallend dat het de GMD veel moeite kost om de gevraagde gegevens te leveren.

WAO-Alkmaar heeft met de GMD afgesproken dat het samenwerkingsverband zal aangeven welke informatie in het jaarverslag van de GMD-regio Alkmaar dient te worden opgenomen en welke gegevens de GMD zou moeten registreren.

Daarbij stelt het samenwerkingsverband belang in twee soorten gegevens. Het gaat om gegevens om te kunnen signaleren: "Zijn er structurele oorzaken van arbeidsongeschiktheid in de regio?" En om gegevens om de produktie van de GMD te kunnen volgen en te commentariëren: "Wat doen de GMD-functionarissen precies als ze WAO-ers begeleiden, doen ze het wel goed, kan het beter?"

Op het gebied van de signalering van structurele oorzaken van arbeidsongeschiktheid heeft het samenwerkingsverband bepaald een naam opgebouwd. Een serie vragen van hen op dit gebied, vervat in een brief aan de staatssecretaris heeft geleid tot een omvangrijke rapportage van de SVR.

Aan de GMD is gevraagd verschillende gegevens te registreren om het zicht op structurele oorzaken van arbeidsongeschiktheid te verbeteren. Dit betreft gegevens over de volgende onderwerpen:

- Welke beroepsgroepen hebben relatief hoge en lage WAO-percentages; om welke diagnosen gaat het bij arbeidsongeschiktheid in een bepaalde beroepsgroep?
- Welke werkgevers binnen een speciale beroepsgroep hebben relatief hoge en lage WAO-percentages. Om welke verdeling van de diagnosen gaat het bij welke werkgever?

Gecombineerd met gegevens over WAO-percentages per beroep kan een beeld opgebouwd worden van de achtergronden van arbeidsongeschiktheid.

In Alkmaar zijn er vragen over te registreren gegevens zeer gedetailleerd uitgewerkt. Ook in Friesland zijn er vragen over gesteld vanuit de ervaring dat het erg moeilijk is gebleken cijfers over ziekte registratie en WAO-uitstoot te verkrijgen.

In een reactie op de vragen van het samenwerkingsverband stelt de GMD dat het registreren om te kunnen signaleren eigenlijk niet een GMD taak is; maatregelen t.b.v. preventie horen thuis bij de arbeidsinspectie en de bedrijfsgeneeskundige diensten. Van de zijde van het samenwerkingsverband wordt daarop gesteld dat het juist zeer logisch is om deze signaleringstaak wel bij de GMD te leggen. Enerzijds is de GMD de enige organisatie die een overallbeeld kan geven, anderzijds heeft de GMD de bevindingen van signalering nodig bij de eigen adviestaak en begeleiding van belanghebbenden naar passend werk. Verder wordt de vraag gesteld, waarom het beroep van waaruit de belanghebbende arbeidsongeschikt is geworden nu wel geregistreerd wordt, als het niet is voor iets als aangegeven door het samenwerkingsverband Alkmaar.

Op dat moment moet de GMD het antwoord schuldig blijven. In een later stadium komt als reactie dat de gegevensverzameling op zich nuttig is, maar dat signalering geen GMD-taak is.

De centrale GMD-directie vindt het onjuist dat bijvoorbeeld gegevens over werkgevers naar buiten worden gebracht; de SVR heeft dat standpunt overgenomen. Signalering en preventie gaan hand in hand. Uit de eerste schermutselingen rond dit onderwerp blijkt dat de GMD zich voornog niet wil bezighouden met dit vraagstuk, vanwege tal van wettelijke en institutionele belemmeringen.

Het tweede punt, de gegevensverzameling om de "produktie" van de GMD beter inzichtelijk te maken, betreft een serie vragen rond de verzekeringsgeneeskundige en de arbeidsdeskundige kant. Oogmerk is vooral zicht en greep te krijgen op de interne procedures bij de GMD en te verneemen welke maatregelen de GMD toepast in

de sfeer van kwaliteitsbewaking van het werk van bijvoorbeeld de arbeidsdeskundigen. Uit de reactie op deze vragen blijkt duidelijk dat de GMD geen enkele behoefte heeft aan controle vanuit belangenverenigingen en dat de SVR in eerste instantie het orgaan is, dat verantwoordelijk is voor de kwaliteitsbewaking.

AAW-voorzieningen

Zowel in Alkmaar als in Friesland is enig werk gemaakt van dit punt.

In Alkmaar vinden regelmatig discussies plaats over de toepassing van bepaalde regelingen, bijvoorbeeld de vervoerskostenregeling. Op basis van het GMD-handboek wordt nauwgezet nagegaan wanneer iemand wel of niet met succes een beroep kan doen op een bepaalde regeling.

In Friesland is onlangs een omvangrijk pakket aan voorstellen geproduceerd met de strekking om enerzijds rechten en waarborgen helder boven tafel te krijgen en anderzijds om beslissingslijnen binnen GAK en GMD substantieel te bekorten, dit i.v.m. de vaak lange wachttijden voor een beslissing bekend is.

Enkele voorstellen uit dit pakket:

- De belanghebbende zal een besluit van de bedrijfsvereniging over een voorziening altijd in de vorm van een voor beroep vatbare beslissing moeten ontvangen.
- Er zijn voorzieningen die men elk jaar opnieuw moet aanvragen omdat de medische situatie kan verbeteren. De GMD zal, zodra de aandoening dusdanig ongeneeslijk is en er medisch gezien geen verbetering meer kan optreden, de bedrijfsvereniging adviseren om de voorziening zo mogelijk definitief te maken. Onnodige procedures en onzekerheid bij de belanghebbende kunnen zo vermeden worden.
- De GMD zal meer gerichte en praktische informatie over de voorzieningen aan belanghebbenden moeten verstrekken. Bijvoorbeeld in de vorm van een folder waarin puntsgewijs melding wordt gemaakt van welke voorzieningen er worden verstrekt en binnen welke financiële grenzen.

De balans

Het is eigenlijk niet goed mogelijk duidelijke conclusies te trekken op basis van het beschikbare materiaal. Wel zijn enige vingerwijzingen te geven:

1. Eigen gegevensverzameling op basis van informatie en ervaringen uit spreekuurhoudende groepen is heel belangrijk om knelpunten zodanig aan de orde te stellen, dat er ook wat mee gebeurt.
2. Een systematisch voorbereide en regel-

matig terugkerende gespreksituatie draagt bij aan het bereiken van resultaten.

3. De GMD is een tweedelijns-instelling die feitelijk strikt gebonden is aan de richtlijnen van het Centraal Kantoor en adviezen geeft aan de Bedrijfsvereniging.

Het is van groot belang om onderscheid te maken in zaken die tot de competentie horen van dit regio-kantoor, de centrale directie en de bedrijfsvereniging, c.q. de federatie van bedrijfsverenigingen.

Waar het gaat om het helder maken van procedures en de waarborgen, die daarbinnen zijn, zijn gesprekken met een registratiekantoor zonder meer zinvol.

Wanneer het gaat om beleidswijzigingen dienen de gesprekken met de regiokantoren eigenlijk aangevuld te worden met gesprekken met de centrale directie.

Het lijkt in toenemende mate voor te komen dat adviezen van de GMD niet door de bedrijfsvereniging gevolgd worden. In het kader van de stelselherziening zal de bedrijfsvereniging nog meer in beeld komen als het orgaan dat beschikt over tal van voor WAO-ers belangwekkende zaken. Een gespreksituatie met de bedrijfsvereniging zal steeds zinvoller worden.

4. Te weinig zijn de besturen van GMD en BV in beeld. Organisaties die in die besturen zitting hebben, worden nog maar weinig benaderd/onder druk gezet om het belang van een bepaalde zaak te bepleiten. Bondgenoten bij het aan de orde stellen van veranderingen in de organisatie van de sociale zekerheid en de uitvoering daarvan zijn hard nodig, vooral als het om punten gaat als het controleren en bewaken van de kwaliteit en zorgvuldigheid van de uitvoering. De stem van belangenorganisaties wordt wel gehoord, maar legt te weinig gewicht in de schaal.

5. Het is van groot belang precies te omschrijven wat we van de GMD willen. Het aan de orde stellen van de stelselherziening of de effecten daarvan op de uitvoeringspraktijk is in informerende zin zeker nuttig, maar levert geen wijzigingen op. Een regiokantoor zal geen bondgenoot worden bij het bepleiten van veranderingen.

6. Belangrijke aandachtspunten in de toekomst zullen zijn de wijze waarop het reïntegratiebeleid wordt vormgegeven en het benadrukken van het belang van zicht op de oorzaken van arbeidsongeschiktheid. Het aan de orde stellen van eigen voorstellen en projecten rond die onderwerpen kan wel eens een belangrijk aandachtspunt opleveren. Naast het werk dat de Platforms al doen, in het helder maken, verrijken, "mens"vriendelijk maken en controleren van procedures die de GMD hanteert om hun taken te vervullen.

WAO-belangenbehartiging in de kerken

De sociaal-economische positie en maatschappelijke erkenning van uitkeringsgerechtigden worden direct en indirect zeker niet uitsluitend bepaald door de "Haagse" politiek. Visie en koers van belangrijke maatschappelijke en geestelijke stromingen en organisaties zijn nadrukkelijk medebepalend. André Stolp, zelf wao-er en als zodanig secretaris van het Gelders wao-beraad rapporteert in onderstaand artikel over de activiteiten in en rond de kerken en doet ten slotte aanbevelingen, zowel aan de kerken alsook aan arbeidsongeschikten zelf.

Een van de belangrijkste vormen van maatschappelijke bewustwording van de positie van uitkeringsgerechtigden speelt zich af in en vanuit de kerken. Ik denk dat ik daar veel van af weet, omdat ik zowel actief ben in de WAO-beweging (Gelders wao-beraad, LWB), als in de (voornamelijk Protestants Christelijke) kerken, waarvan onder meer in het DISK (Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken). In dit stuk wil ik volstaan met een aantal voorbeelden, die ik wil besluiten met enkele voorstellen aan actieve arbeidsongeschikten.

1. Vanuit kerkelijke organen is deelgenomen aan hoorzittingen van zowel de Eerste als Tweede Kamer over de Stelselherziening.
2. Men was vertegenwoordigd in de bekende Amicitiagroep en in de befaamde Coronagroep.
3. Er staan in steeds meer kerkelijke bladen kritische artikelen over het Regeringsbeleid.
4. De Raad van Kerken van Nederland gaat door met haar discussie met de heer Lubbers.
5. Met functionarissen van landelijke organen van de Ned. Hervormde Kerk (Raad voor Overheid en Samenleving en de Generale Diakonale Raad) en de Gereformeerde Kerken in Nederland (Taakgroep Kerken Bedrijfsleven, Algemeen Diakonaal Bureau en de GSA, het orgaan voor Samenlevingsaangelegenheden, ofwel het Gereformerd Maatschappelijk Activeringswerk en Gemeenteopbouw) heeft een delegatie van het LWB vorig jaar enkele gesprekken kunnen hebben. De onderwerpen waren: begripsvorming, verbreding gezamenlijk draagvlak en steunvorming.
6. De Secties Dienst en Sociale Vragen van de Raad van Kerken van Nederland hebben met het DISK voor de begripsvorming in de lokale kerken een informatieve brochure uitgegeven over de Stelselherziening Sociale Zekerheid (voor de behandeling ervan).
7. Van Herman Noordegraaf (Raad van Overheid en Samenleving Herv. Kerk) en mij heeft in het Gereformeerde blad Het Diakonaat en het Hervormde blad Diakonia

een artikel gestaan over de WAO-beweging.

8. Op dit moment zijn Herman Noordegraaf en ik bezig met de opzet van het Werkboek Arbeidsongeschiktheid, voor kerkelijk gebruik. Die uitgave wordt financieel mogelijk gemaakt door het Hervormde Werkverband voor Maatschappelijk Activeringswerk.

9. In Gelderland werkt het GWB samen met 3 maatschappelijke activeringswerkers bij voorbereiding en uitvoering van bijeenkomsten voor leden van lokale kerken over de stelselherziening.

10. Jan Tersteeg, RK-geestelijke en voormalig lid van de redactie van WAO-informatief van het LWB, heeft voor het LWB bemiddeld bij de RK Vereniging van Religieuzen voor materiële steun aan het LWB.

11. Al in 1983 kwam er, in de Hervormde serie "Handreikingen voor het pastoraat" een aflevering uit met de titel "Pastoraat en mensen zonder werk". In deze publicatie werd geschreven over de maatschappelijke consequenties van pastorale activiteiten en werd gesteld dat baanloosheid en arbeidsongeschiktheid geen individuele, maar maatschappelijke problemen zijn. Een citaat: "Het is belangrijk mensen voortdurend te stimuleren aan de samenleving te blijven deelnemen en zich niet terug te trekken of zich af te sluiten."

12. Nog twee voorbeelden van het feit dat men in de kerken heus wel op de hoogte is van de situatie en de positie van met name arbeidsongeschikten. In mei 1982 verscheen een uitvoerige "Brief" van kardinaal Willebrands over arbeidsongeschiktheid. In januari 1981 stond er in Centraal Weekblad van de Gereformeerde Kerken een artikel van prof. Runia met als titel "Arbeidsongeschikt".

13. In 1985 is er in Nieuwerkerk a/d IJssel een WAO-groep ontstaan op initiatief van de diakonie van de Geref. kerk in die plaats. Ondertussen heeft deze groep zich aangesloten bij het wao-platform Rotterdam e.o.

14. In het blad Samenhorig, het orgaan van de raad van kerken in Nederland, stond een artikel van de heren J.W. van der Molen en H. Noordegraaf over o.a.: het nut van gesprekken vanuit de kerken met plaatselijke politici, werkgevers en vakbonden. Het belang van ondersteuning van individuen die baanloos zijn, bij het benutten van hun rechten. Hoe belangrijk het is om acties te steunen tegen bijvoorbeeld eenzijdige kortingen en het helpen van belangenorganisaties, van uitkeringsgerechtigden, wooncomité's e.a. in de voorwaardenscheppende sfeer (ruimte, porto, geld, enz.).

15. In de loop van 1985 konden gereformeerde diakonieën zich buigen over de serie "Gemeente, diakonie en economische teruggang", waarin o.m. werd aangedrongen op het oprichten van projectgroe-

pen waarin ook door baanlozen en arbeidsongeschikten wordt deelgenomen.

16. En dan het DISK, het bedrijfspastoraat. Deze organisatie had het hele jaar 1986 als thema: Sociale Zekerheid, voor menselijkheid en recht. Rond en over dit thema kwamen de volgende zaken voort: uitgave van een werkmap, brochure, poster en een soort krant ten behoeve van de Zondag van de Arbeid. Acties van de DISK Taakgroep Uitkeringsgerechtigden, zoals de open brief van uitkeringsgerechtigden uit kerken, te behandelen in kerke- en parochieraden. Deze open brief was ondertekend door 125 mensen, waaronder 87 AAW/WAO-ers. Een kritische reactie op de Troonrede van 1985 en Begroting 1986. Een standpuntbepaling inzake de kabinetsplannen stelselherziening sociale zekerheid. En al voor 1985 heeft het DISK twee publicaties uitgegeven met verhalen van WAO-ers.

Actueel

De DISK taakgroep uitkeringsgerechtigden heeft het initiatief genomen om functionarissen van landelijke kerkelijke bureaus en organen uit te nodigen een brede bewustwording in de kerken te bevorderen inzake het armoede-vraagstuk.

De kerken verrichten ook maatschappelijk gericht wetenschappelijk onderzoek. Op 19 april 1986 was er het jaarberaad van het MCKS, het multidisciplinair centrum voor kerk en samenleving, de "denktank" van de kerken zeggend. Hoofdonderwerp was: werken aan een houdbare samenleving in de jaren negentig. Er waren 8 werkgroepen, o.a. sociale zekerheid, economisch denken, gezondheidszorg.

In oktober 1986 is het Landelijk Katholiek Diakonaal Beraad opgericht. Dit beraad is ontstaan n.a.v. een onderzoeksrapport m.b.t. diakonale activiteiten in de RK kerkprovincie en wil: "...voor een eigentijdse aanpak van de maatschappelijke noden komen tot vormen van overleg, samenwerking, uitwisseling van informatie en een zekere coördinatie van de verschillende diakonale activiteiten binnen Katholiek Nederland. Er zijn ondertussen 3 secties gevormd: hulpverlening, fondsen en bewustwording.

In enkele provincies vindt de week van het werk plaats, waarin door de kerken samen met andere organisaties bijeenkomsten worden georganiseerd. Thema is "druk op het werk", over flexibele werksoorten die een probleem kunnen worden zoals, parttime werk, uurcontracten, afroepvormen, thuiswerk, enz.

In verschillende plaatsen gebeurt wat in de week van 8 tot 15 maart.

Kon ik op 6 maart 1986 op de Theologische Hogeschool te Kampen een gastcollege houden over de arbeidsongeschiktheidsproblematiek, op 30 maart a.s. staat datzelfde te gebeuren op uitnodiging van de Theologische Faculteit in Tilburg en heeft men

het bij de VU in overweging genomen.

Ik wil besluiten met voorstellen aan mensen in de kerken en aan actieve arbeidsongeschikten die dit lezen.

Voorstellen aan mensen in de kerken

- Ons serieus nemen bij ons eigen streven naar verbetering van onze belangen door 3 soorten activiteiten: begripsvorming, verbreding van het gezamenlijk maatschappelijk draagvlak, ons moreel en materieel ondersteunen.
- Onze kaderleden te betrekken bij het werk van kerkelijke organen.
- Echte communicatie en het doorbreken van vooroordelen.
- Onze problematiek regelmatig aan de orde stellen in bladen en allerlei kerkelijke vergaderingen.
- Verbetering kwaliteit huisbezoek.
- Geen liefdadigheid, maar in gaan op onze maatschappelijk-politieke positie.
- Te erkennen dat kerkleden ook burgers zijn van dit land, met alle politieke verantwoordelijkheid van dien.
- Aanwezigheid op alle plekken, waar wij aan de weg timmeren.
- Het steunen van onze acties en voor onze belangen opkomen in eigen contacten en activiteiten in de samenleving.

Voorstellen aan arbeidsongeschikten

- Wees vooral actief naar de kerken, vraag begrip voor onze belangen, dring aan op overleg en vraag rustig morele en materiële steun.
- Wees bedacht op de strategie: er kan pas iets veranderen binnen het CDA als meer kerkmensen in de gaten krijgen wat het beleid feitelijk inhoudt en uithaalt m.b.t. de uitkeringsgerechtigden. Waarom? Ruim 65% van de CDA-kiezers zijn leden van kerken en ruim 80% van de leden van het CDA zijn lid van een kerkgenootschap.
- Houd ons, op het landelijk bureau, op de hoogte van elk contact met een kerk of van een activiteit van kerken in de buurt.
- Fungeer als contactpersoon of neem deel aan een op te richten Werkgroep Kerken van het Landelijk WAO Beraad.
- Dus: wijs kerkmensen op kerkelijke uitspraken en nodig uit deze waar te maken, vraag kerkmensen ons in staat te stellen zelf voor onze eigen belangen op te kunnen komen en roep de kerken op onze kritiek op het beleid van de overheid te steunen.

André Stolp, secretaris Gelders WAO-beraad, lid coördinatiegroep Landelijk WAO-Beraad en namens dat beraad lid van de DISK taakgroep uitkeringsgerechtigden. ■

Aktieve WAO-er dokt f 100,- per maand

Maatschappelijk actief zijn dure aangelegenheid

Het uitoefenen van een grondrecht als dat op vereniging en vergadering is er vandaag de dag ook al niet eenvoudiger op geworden. Dat geldt al voor een eenvoudige ambitie als het besturen van een speeltuinvereniging. Maar iemand die taken vervult in de uitkeringsgerechtigden-beweging wordt daarenboven nog eens over de volle breedte geconfronteerd met de zogenoemde complexiteit van de (bureaucratische) verzorgingsstaat. Een lotgenoot goede raad geven vraagt niet alleen om medemenselijke kwaliteit en eigen ervaringskennis, maar bijna ook steeds gedegen kennis van allerlei regels, procedures, instanties, competenties, termijnen, openingstijden, behandelingsculturen enz..

En wil je in onderhandelingen met een instantie een kleine verandering – bijvoorbeeld in cliënt-bejegening – voor elkaar krijgen, vereist dat gemiddeld op zijn minst het langdurig en zorgvuldig vergaren van bewijslast en een zeer gedegen onderhandelingsaanpak.

Daarbij komen dan nog enkele niet onbelangrijke kleinigheden. Zo'n "kleinigheid" is bijvoorbeeld de nimmer geheel verdwijnende angst van arbeidsongeschikten dat een actieve inzet instanties ertoe zou kunnen verleiden om te constateren dat zo'n inzet wijst op zekere mate van arbeidsgeschiktheid. Het benutten van democratische grondrechten kan dan heel duur uitpakken.

Een tweede niet zo betrekkelijke kleinigheid is het feit dat actief zijn altijd kosten met zich brengt. De mensen van het eerste uur in de WAO-beweging reden in de eigen auto – en zonder kostenvergoeding – hele provincies door om lotgenoten op te wekken ook actief te worden. Toen kon dat ook. Een volledig arbeidsongeschikte had indertijd recht op 80% van het laatst verdiende loon en was bovendien in het genot van bepaalde (betalings-)vrijstellingen. Dat ligt nou wel even anders. Is het financieel nog wel mogelijk maatschappelijk actief te zijn?

MO hield een enquête onder dertig (door het land gespreide) WAO-kadermensen. Hieronder de uitkomsten.

Op welk niveau vinden de activiteiten plaats?

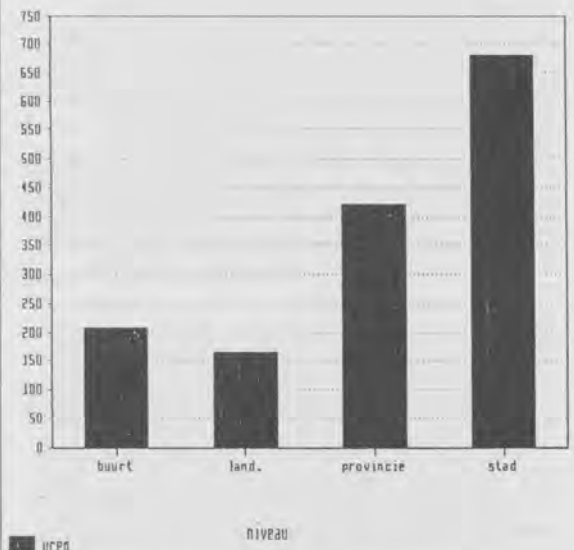
De meeste activiteiten vinden plaats op stedelijk en provinciaal niveau (resp. 23 maal en 19 maal genoemd). Daarop volgen het landelijk niveau (15 maal genoemd) en het buurtniveau (9 maal genoemd).

Het aantal uren dat maandelijks besteed wordt aan activiteiten op de verschillende

niveaus is als volgt (zie ook tabel 1):

- buurtniveau	206 uur
- stadsniveau	681 uur
- provinciaal niveau	422 uur
- landelijk niveau	165 uur
totaal	1474 uur

Tabel 1

Gemiddeld komt dat neer op een tijdsbesteding per persoon van ca.

- 23 uur per maand op buurtniveau
- 30 uur per maand op stedelijk niveau
- 22 uur per maand op provinciaal niveau
- 11 uur per maand op landelijk niveau.

De gemiddelde tijdsbesteding per persoon is 49 uur per maand.

Uiteraard zijn er aanzienlijke verschillen tussen de onderlinge tijdsbesteding. Die zijn hier niet verder uitgewerkt.

Om welke activiteiten gaat het?

De meeste tijd wordt besteed aan vergaderingen (31 uur).

Daarna achtereenvolgens:

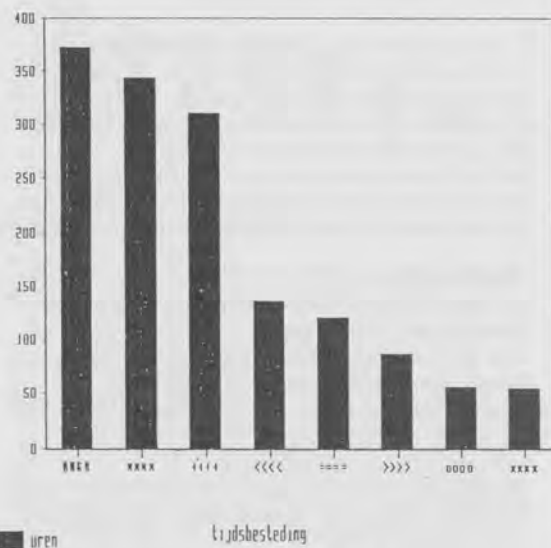
- besprekingen/onderhandelingen met instanties, politieke organen, andere organisaties in de eigen woonplaats (24 maal)
- spreekuren/individueel advies in kantoor(tje) (16 maal)
- cursussen/scholing in het land (14 maal)
- spreekuren/individueel advies thuis (13 maal)
- overige activiteiten (13 maal)
- cursussen/scholing in de eigen woonplaats (12 maal)
- besprekingen/onderhandelingen met instanties, politieke organen, andere organisaties in het land (10 maal).

Bij overige activiteiten werden o.m. ge

noemd: het verzorgen van themabijeenkomsten en spel- en discussieprogramma's, het voorbereiden en uitvoeren van acties en manifestaties, studie/lezen/luisteren/denken, losse contacten, representatie en promotie. Ook werd onbetaald buurthuiswerk eenmaal genoemd.

Tabel 2 geeft de volgorde per activiteit vertaald naar uren tijdsbesteding per maand aan.

Tabel 2

Deze tijdsbesteding is als volgt:

# spreekuur thuis	372 uur
* overige activiteiten	344 uur
+ vergaderingen	310 uur
< cursussen/scholing land	136 uur
= spreekuur kantoor	121 uur
> cursussen/scholing woonplaats	87 uur
o besprekingen instanties woonplaats	57 uur
x besprekingen instanties land	55 uur

Welke kosten zijn er mee genoemd?

Gevraagd is o.a. naar een reëel geschat aandeel in telefoonkosten en reiskosten, of er op kostenbesparing wordt gelet, welke verzekeringen zijn afgesloten en welk premie-aandeel betrekking heeft op de activiteiten. Verder is gevraagd naar kosten van voeding en consumpties, eventuele extra slijtage van kleding, extra energiekosten, de kosten van materialen en apparatuur, contributies en vakliteratuur/kranten.

Telefoonkosten

Al degenen die het formulier hebben ingevuld, geven telefoonkosten aan. Het reëel geschatte aandeel bedraagt in totaal fl. 587,-, wat neerkomt op een gemiddelde van ca. fl. 19,- per maand per persoon.

Vervoerskosten

Bij de post vervoer is gevraagd van welk vervoermiddel gebruik wordt gemaakt en welke kosten hiermee maandelijks zijn genoemd.

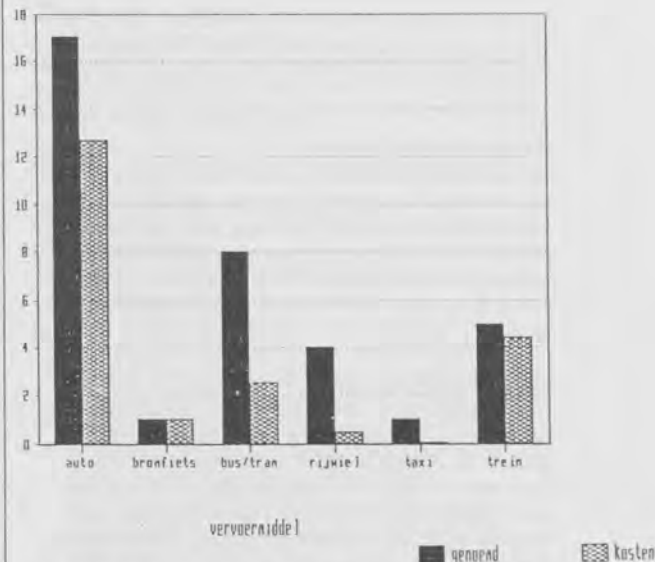
Achtereenvolgens werden genoemd:

- auto	(17 maal)
- bus/tram	(8 maal)
- trein	(5 maal)
- rijwiel	(4 maal)
- bromfiets	(1 maal)
- taxi	(1 maal)

In tabel 3 is aangegeven welke kosten aan vervoer maandelijks worden gemaakt, t.w.:

- auto	fl. 1270,-
- trein	fl. 440,-
- bus/tram	fl. 254,-
- bromfiets	fl. 100,-
- rijwiel	fl. 43,-
- taxi	fl. 4,-

Tabel 3

Gemiddeld komt dat neer op de volgende kosten per vervoermiddel:

- bromfiets	fl. 100,-
- trein	fl. 88,-
- auto	fl. 75,-
- bus/tram	fl. 32,-
- rijwiel	fl. 11,-
- taxi	fl. 4,-

Per persoon bedragen de vervoerskosten gemiddeld fl. 74,- per maand.

Kostenbesparing

Van de 17 maal dat werd opgegeven gebruik te maken van de auto, werd 15 maal gesteld dat wordt gelet op kostenbesparing (samen met anderen in auto). Ook bij het reizen per trein, wordt erop gelet dat waar mogelijk "meer-mens-kaarten" worden gebruikt.

Verzekeringen

Gevraagd naar afgesloten verzekeringen, blijkt uit de enquête dat van de 30 WAO-ers iets meer dan de helft een inzittenden-verzekering heeft (18 maal genoemd). Een rechtsbijstand-verzekering hebben 10 personen, een risico-verzekering is 9 maal genoemd. Door enkelen is een schatting van het premie-aandeel gemaakt. Dit is hier niet in de berekening van de maandelijkse lasten meegenomen.

Ook is gevraagd naar collectieve verzekeringen die zijn afgesloten door de organisatie/instelling van waaruit activiteit wordt ontwikkeld. Het bestaan van zo'n collectieve verzekering wordt 3 maal genoemd: 1 x een w.a.-verzekering, 2 x niet nader gespecificeerd.

Voeding en consumpties

Achttien van de dertig WAO-ers geven aan kosten te maken voor voeding en consumpties. De meeste kosten betreffen consumpties (koffie, frisdrank), daarna volgen lunch, diner en ontbijt.

In totaal gaat het om een bedrag van f 544,- per maand dat hiervoor wordt uitgegeven, d.w.z. gemiddeld f 30,- per maand per persoon.

Extra slijtage kleding

Zeventien personen geven aan dat er door de activiteiten extra slijtage optreedt aan schoeisel/kleding. Dit aandeel wordt geschat op f 2180,- in totaal per jaar, wat een gemiddelde oplevert van f 128,- per persoon per jaar, ofwel ruim een tientje per maand.

Extra energiekosten

In verband met het bijv. thuis voorbereiden en afwerken van stukken, leeswerk (met name 's avonds), maar ook het thuis houden van vergaderingen en het ontvangen van mensen die advies vragen, is geïnformeerd naar eventuele extra energiekosten. Op de enqueteformulieren wordt dit 19 maal opgevoerd.

In totaal bedraagt het geschatte kostenaandeel in verbruik van gas, water en licht f 524,- per maand, d.w.z. gemiddeld f 19,- per maand per persoon.

Materialen en apparatuur

Gevraagd is naar de belangrijkste kostenposten betreffende materialen en apparatuur die worden gebruikt bij de activiteiten.

Veertien personen zeggen hiervoor kosten te maken. Genoemd worden o.a. kopieeren portokosten, de kosten van (klad)papier, pennen en inkt, schrijfmachines, linten, kasboeken, calculator e.d. Een enkele "high tech" WAO-er noemt ook de afschrijving op een computertje, printer en t.v. scherm als monitor.

De totale kosten bedragen f 460,- per

maand, ofwel f 33,- per persoon per maand.

Contributies

Veertien maal worden contributies opgegeven, die betrekking hebben op de activiteiten. Daaronder zit zes maal het lidmaatschap van een vakbond, (gemiddeld f 13,- per maand), vier maal een contributie aan een WAO-belangenvereniging (gemiddeld f 2,50 per maand) en tweemaal een niet nader omschreven contributie. Het totaal bedrag aan opgevoerde contributies bedraagt f 123,-, ofwel f 9,- per persoon.

Door enkelen zijn bij deze post contributies opgevoerd betreffende het lidmaatschap van een politieke partij, een ontspannings- of sportvereniging. Hoewel dit uiteraard activiteiten betreft die van groot belang kunnen zijn voor maatschappelijke deelname en gezondheid, zijn deze contributies buiten beschouwing gebleven.

Vakliteratuur

De post kosten voor vakliteratuur/kranten wordt door twaalf personen opgevoerd. Het gaat om abonnementen op of losse koop van kranten, vak- en (een enkele maal) opiniebladen. Verder literatuur m.b.t. de stelselherziening en (door twee WAO-ers genoemd) wetboeken.

De totale kosten bedragen f 255,- per maand, d.w.z. f 13,- gemiddeld per persoon per maand.

Totale kosten per maand

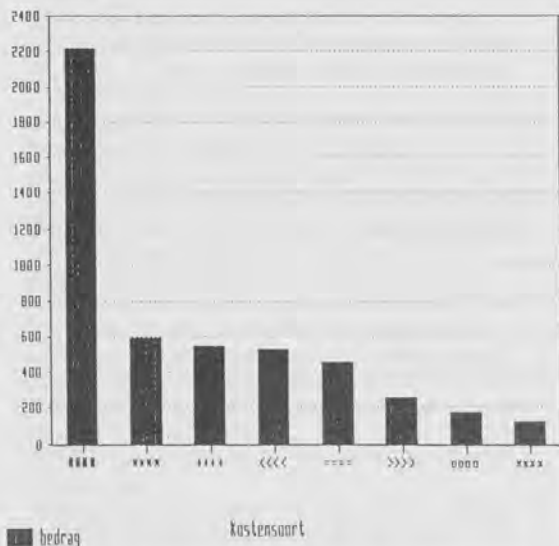
Tellen we de verschillende kosten bij elkaar op, dan ontstaat het volgende beeld (zie ook tabel 4):

# vervoer	f	2.211,-
* telefoon	-	587,-
+ voeding/cons.	-	544,-
< extra energiekosten	-	524,-
= materiaal/apparatuur	-	460,-
> vaklit./kranten	-	255,-
o slijtage kleding	-	180,-
x contributies	-	123,-
totale maandelijkse uitgaven	f	4.884,-

Gerekend naar de 30 personen die de enquête hebben ingevuld, betekent dat een gemiddelde uitgave van f 163,- per maand per persoon.

Overigens zijn niet alle kosten opgevoerd. Bij sommige activiteiten en kostenposten wordt op de enqueteformulieren aangegeven, dat wel kosten worden gemaakt, maar zegt men het moeilijk te vinden een schatting hiervan te maken. Ook wordt enkele malen op de formulieren aangegeven de betreffende activiteit wel belangrijk te vinden, maar eenvoudigweg niet te kunnen

Tabel 4

betalen (of voorschieten, zie de uitwerking van vergoedingen hieronder).

Vergoedingen voor gemaakte kosten

Gevraagd is naar een omschrijving van de gemaakte kosten die door de betrokken organisatie/instelling geheel of gedeeltelijk zijn vergoed, de totale gemiddelde maandelijkse vergoeding en het bedrag wat uiteindelijk op maandbasis voor eigen rekening overblijft.

Niet iedereen heeft deze vraag ingevuld, wellicht omdat men niet voor vergoeding in aanmerking komt. Sommigen merken op wel iets vergoed te krijgen, maar lang niet "voldoende".

Achttien formulieren waren op dit punt wel volledig ingevuld.

In totaal (vergoedingen plus de bedragen die voor eigen rekening overblijven) gaat het om een bedrag van ruim f 3500,-. Bijna de helft van dit bedrag is op enigerlei wijze vergoed (ruim f 1600). Zo'n 1900 gulden bleef over voor eigen rekening. De kosten voor eigen rekening komen daarmee neer op gemiddeld ruim honderd gulden per maand per persoon.

Belastingaftrek

Op de vraag of de voor belangenbehartiging/zelfhulp-organisaties gemaakte lasten opgegeven worden als aftrekpost bij de belastingen, wordt door 3 personen bevestigend geantwoord; een hiervan geeft aan op deze wijze f 300,- te hebben terug ontvangen.

Blijkens opmerkingen op de formulieren is niet iedereen van deze mogelijkheid op de hoogte. Zeven WAO-ers geven op het enquêteformulier aan in het vervolg deze af-

trekpost te gaan opvoeren. Een enkeling stelt dat "zijn boekhouder hier altijd moeilijk over doet" of dat het belastingkantoor "zegt dat het belastingstelsel niet voorziet in vrijwilligerswerk en kosten hiervan niet afgetrokken kunnen worden".

Wanneer en hoe worden vergoedingen gegeven?

Zeker bij een laag inkomen is het van belang op welk tijdstip bepaalde kosten worden vergoed en hoe soepel of ingewikkeld dat gaat.

Geen van de WAO-ers krijgt een vergoeding vooraf voor te maken kosten.

Van de 18 personen die deze vraag hebben beantwoord, krijgen vijf de vergoeding direct na het maken van de kosten, tien krijgen hun vergoeding indirect na enige, maar vrij korte tijd, drie personen krijgen hun kosten indirect na langere tijd vergoed en een geeft aan de kosten indirect vergoed te krijgen na langere tijd er weer om te vragen.

Algemene situatie kosten/vergoedingen i.v.m. het eigen inkomen

Gevraagd is om kort te beschrijven of en zo ja in welke mate de kosten van activiteiten in belangenbehartiging en zelfhulp vergeleken met de eigen inkomenspositie wel of niet een probleem vormen of zullen gaan vormen.

Hierover zijn o.a. de volgende opmerkingen gemaakt:

- de vergoeding is veel lager dan de kosten
- voorgeschoten bedragen lopen op tot f 650,-, dit is moeilijk te verwerken
- als spaarpotje op is moet ik activiteiten afbouwen, dan kan ik dit niet langer verantwoorden tegenover mijn gezin
- geld voor het bezoeken van themadagen en vakliteratuur ontbreekt
- de beschikbare ruimte wordt ingenomen, ik moet gaan bezuinigen op kleding en voeding
- reiskosten zouden vooraf vergoed moeten worden, zal deelname sterk bevorderen
- geen probleem
- tot nu toe geen probleem, maar door huidige bezuinigingen is dat wel te verwachten.

Huidige en gewenste situatie

Tot slot is gevraagd om kort de eigen opvatting te geven over wat er al dan niet zou moeten gebeuren.

Hierop kwamen o.a. de volgende antwoorden:

- hoeft niets te gebeuren (1x)
- de vergoedingen moeten omhoog (4x)
- vergoedingen contant ter plaatse betalen (1x)
- er moet een aparte regeling komen (5x)
- gemeenten moeten vast bedrag aan kos-

- ten per jaar vergoeden voor vrijwilligerswerk (1x)
- belastingtechnisch moeten er normen komen voor aanwijsbare kosten als aftrekpost (1x)
- uitkeringsgerechtigden betaald vrijwilligerswerk laten doen (1x).

Enkele conclusies

Zelfs zonder op alle kleintjes te letten kost maatschappelijk actief zijn (na aftrek van vergoedingen) zo'n f 100,- per maand, hetgeen in relatie tot de sterk verlaagde inkomens, een zware uitgavepost moet worden genoemd. Voor een deel is die uitgave ook alleen maar mogelijk onder de voorwaarde dat er niks mis gaat ('Als deze auto op is, is het ook echt afgelopen'). Voor een ander deel omdat het 'sluipende' uitgaven betreft, die mensen zelden toerekenen naar een specifieke activiteit (licht, dat extra bakje koffie dat je je bezoeker aanbiedt als die bij je thuis komt).

In zeker opzicht geven de onderzochte actieve WAO-ers uitdrukking aan het sociaal élan-ideaal van de huidige WVC-minister: in kleinschalige zelf-organisatie helpt men elkander en vandaar uit werkt men weer in grootschalige netwerken samen aan meer algemene vraagstukken. En dat alles met een minimum aan beroepsmatige en financiële ondersteuning. In een ander opzicht is het zo dat de actieve WAO-er f 100,- per maand investeert teneinde de bureaucratiekosten in de sociale zekerheid te drukken (want waar blijft het rendement van het spreekuurwerk, bestaande uit beroepszaken-preventie, goed ingevulde formulieren, goed getimede verwijzingen, uitleg en voorlichting, anders?).

Naar de politiek, naar het beleid kijkend tekenen zich drie mogelijkheden af:

- Verhoging van de uitkeringsniveaus, waardoor voor de uitkeringsgerechtigde (weer) echte bestedingskeuzen ontstaan, zoals bijvoorbeeld dus de keuze om op vrijwillige basis maatschappelijk actief te zijn, zonder dat dit botst met andere noodzakelijke bestedingen. Een variant die gegeven het sociaal-economische en politieke klimaat geen hoge ogen lijkt te gooien.
- Een (experimenteel?) beleid dat voorziet in een onkosten-vergoedingen systematiek, waarmee maatschappelijk actief zijn niet langer ontmoedigd, maar aangemoedigd wordt. Een variant die gegeven het op deregulering en decentralisatie gerichte beleid het als "issue" in de landelijke politiek ook geen vijf minuten uithoudt.
- Geen beleidsinspanning, want het gaat hier om een treffend voorbeeld van bur-

gers die - ook en vooral onder moeilijke omstandigheden - zich belangeloos voor elkaar inzetten en voor de samenwerking als geheel. Overheidsbemoeienis daarbij is uit den boze.

Binnenkort zal een bijeenkomst worden belegd om voorstellen voor de tweede variant uit te werken. Waarna ook activiteit ontwikkeld zal worden om die politiek gehonoreerd te krijgen. ■

Atlas van het sociaal protest

In de zomer van vorig jaar bracht Vrij Nederland de bijlage uit "Atlas van het sociaal protest". Zoals de term "Atlas" al suggereert, werd een overzicht beoogd van hoe en waar uitkeringsgerechtigden zich zoal georganiseerd hebben en wie zich actief tegen de invoering van de stelselherziening heeft verzet.

Een belangrijk initiatief van Vrij Nederland. Voor het eerst immer zou een omvattend overzicht gepubliceerd worden van de reeksen van activiteiten en acties die uitkeringsgerechtigden-organisaties afzonderlijk en in samenwerking georganiseerd hebben, voorafgaand aan de parlementaire behandeling van dit nieuwe sociale zekerheidsstelsel en de daarop volgende Tweede Kamer verkiezing.

Zoals bekend hebben de protesten weinig uitgehaald.

Een optekening van de breedte en diepte van het protest is zoals gezegd belangrijk. Niet alleen als ventilatie van de achtergronden van het protest, maar ook als demonstratie van de veelvormigheid van organisaties, die aan het protest een bijdrage hebben geleverd. Uiteraard is ook veel aandacht besteed aan de activiteiten van WAO-belangenorganisaties. Er is echter iets mis met de Atlas.

1. In de Atlas worden namen en adressen van de organisaties van uitkeringsgerechtigden genoemd. Vaak echter onjuist of onvolledig.

2. Niet alleen de namen en adressen zijn vaak verkeerd, ook achtergronden en grondslagen van in het protest actieve organisaties worden onjuist of onvolledig weergegeven.

De WAO-platforms als open en toegankelijke voorziening voor alle in de regio actieve plaatselijke en categoriale groepen krijgen een summiere vermelding.

De organisatieopbouw van de Platforms komt niet naar voren.

3. Onder de noemer van de Platforms zijn reeksen activiteiten georganiseerd, variërend van scholing en voorlichting aan de aangesloten groepen over de belangrijkste gevolgen van de stelselherziening tot en met het aan de orde stellen van die gevolgen in tal van gesprekken met politici en mensen van de uitvoeringsorganen. Wie de "Atlas" leest krijgt door inhoud en toonzetting de indruk dat WAO-ers en hun organisaties al kaartend lijdzaam de gevolgen van de stelselherziening ondergaan.

4. Ze worden wel vermeld, de grootscheepse manifestaties en campagnes die sommige WAO-Platforms georganiseerd hebben, maar deze vermelding valt echter in het niet bij het beeld dat gepresenteerd wordt van WAO-groepen die niet anders te doen hebben dan kaarten.

De door het Fries WAO-Beraad georgani-

seerde manifestatie "De alarmklok luidt" is echter zeer druk bezocht geweest, ook door kamerleden die daar in afwachting van het parlementaire werk de degens alvast konden kruisen. Op de manifestatie die door het Platform Midden-Brabant werd georganiseerd, werd de relatie tussen de parlementaire afhandeling van de Stelselherziening en de daarop volgende verkiezingen nog eens extra onderstreept in de vorm van de aanwezigheid van de lijsttrekkers van de twee grootste partijen.

De WAO-Platforms hebben nog overwogen om werk te maken van de systematische vertekening van hun belangenbehartigende en ondersteunende activiteiten.

Het probleem is dat wat de één versnippering noemt, de ander eerder als verscheidenheid bestempelt; de één meent dat het protest landelijk wel gehoord wordt, de ander vindt dat dat niets wezenlijks voorstelt. Kortom, het is maar welke bril je op hebt. Er "werk van maken" zou maar weinig opleveren. Het enige dat zoden aan de dijk zet is, met geloof in eigen kunnen, door te gaan met het vele werk, met wellicht meer aandacht voor de verzorging van de eigen publiciteit.

In deze zin zijn de in dit nummer beschreven activiteiten daar dan ook een eerste proeve van. ■

Adressen Regionale Platforms WAO/AAW

Onderstaand overzicht van de Regionale Platforms WAO/AAW en de in die platforms samenwerkende organisaties en groepen bevat tevens een opgave van de vrouwen-groepen, die betrokken zijn in de specifieke WAO-vrouwenondersteuning.

WAO-Overleg Noord-Holland
Wilhelminalaan 2
1623 MA Hoorn
tel. 02290-13044

Aangesloten groepen:

Asociacion grupo WAO Amsterdam y cercanias
 Joh. Verhulststraat 46
 1071 NG Amsterdam

Samenwerkingsverband WAO-groepen Alkmaar (SWAOA)
 secr.: Geesterweg 21
 1815 CS Alkmaar

AAW/WAO-Groep
 Buurthuis Het Knooppunt
 Govert Flinckstraat 193
 1073 BV Amsterdam

AAW/WAO-Groep
 Buurthuis Transvaal
 Daniël Theronstraat 2
 1093 XN Amsterdam

Projekt MZW Bijlmer
 p.a. Krimpertplein 32
 1104 PH Amsterdam

AAW/WAO-Groep
 Buurthuis Chassé
 Chasséstraat 91
 1057 JB Amsterdam

WAO-Groep De Eik
 Eikenplein 3
 1092 CC Amsterdam

WAO-Groep Slotervaart
 Jac. Veltmanstraat 21
 1065 EG Amsterdam

WAO-Groep Naarden
 p.a. Buurthuis "De Keverbak"
 Majoor Kampstraat 3
 1411 TT Naarden

AAW/WAO-groep Buurthuis J.E.S.
 secr.: Klaas Katerstraat 1
 1069 RN Amsterdam

WAO-groep Watergraafsmeer Wijkcentr. Watergraafsmeer
 Hugo de Vrieslaan 3
 1097 ED Amsterdam

Surinaamse WAO-groep
 secr.: Zeeburgerdijk 19
 1093 SK Amsterdam

WAO-groep Plan vGool/Loenermarkt
 Buurthuis Het Breed
 Het Laagt 146
 1025 GL Amsterdam

Stichting A'dams Sted.
 Overleg en Samenw.
 orgaan v. Arb.ongesch.
 Waterlooplein 205
 1011 PG Amsterdam

WAO/AAW-groep
 Holendrecht
 Buurthuis "Holendrecht"
 Holendrechtplein 37
 1106 LP Amsterdam

Bond v. Alleenstaanden in de WAO, secretariaat
 Voorburgstraat 38 II
 1059 TX Amsterdam

WAO-groep Schoorl
 p.a. Esdoornlaan 107
 1871 SV Schoorl

WAO-projektgroep Samen Verder
 secr.: Crocuslaan 6
 1943 MH Beverwijk

WAO-stichting Haarlem
 secr.: Pleiadenstraat 30
 2024 TP Haarlem

WAO-Vereniging Heiloo
 secr.: Vossenakkers 14
 1852 GK Heiloo

Stichting Opbouwwerk Weesp werkgroep WAO-belangen
 Grote Plein 2
 1831 BE Weesp

Stichting "Handen Ineen"
 secr.: Jan van Kuikweg 71
 1964 BC Heemskerk

Ned.Ver.van Blinden en Slechtzienden
 p.a. Blekerslaan 13
 1814 AJ Alkmaar

AAW/WAO-groep Sana
 p.a. Wijkvereniging Huiswaard
 Muiderwaard 396
 1824 XT Alkmaar

Werklozen Belangen Vereniging Alkmaar
 Hof van Sonoy 5
 1811 LD Alkmaar

Gehandicapten Overleg Alkmaar
 p.a. Oudorperplein 1
 1823 HA Alkmaar

Bijstandsbond Alkmaar
 p.a. Kerkstraat 50
 1811 GS Alkmaar

Ned. Ver. voor Slechthorenden
 secr.: Abeelstraat 63
 1741 TJ Schagen

Gehandicapten Overleg
 Kop van Noord-Holland
 Postbus 268
 1740 AG Schagen

Secr.Belangenver. WAO
 Purmerend e.o.
 Postbus 129
 1440 AC Purmerend

WAO-Vereniging Anna Paulowna
 secr.: L. Pieterstraat 17
 1764 GT Breezand

WAO-Vereniging Barsingerhorn
 Burg. Hulststraat 31
 1751 CK Schagerbrug

Regionaal WAO-overleg
 Kop van Noord-Holland
 p.a. S.O.O. Rensgars 4a
 1761 BR Schagen

CNV groep Anders Aktieven
 secr.: Jonkindlaan 104
 1816 LN Alkmaar

WAO-groep Noorma p.a.
 Pastorie Maria Magdalena
 Spaarndammerstraat 9
 1013 SR Amsterdam

WAO-groep De Schaffelaar
 Buurthuis De Schaffelaar
 J. van Schaffelaar-plantsoen 4
 1061 DN Amsterdam

AAW/WAO-groep Buurtcentrum Geuzenveld
 Lambertus Zijplein 10
 1067 JS Amsterdam

AAW/WAO-groep
 secr.: Buurtcentrum Het Zwanenmeer
 Alkmaarstraat 170
 1024 TT Amsterdam

Comision de Enfermos WAO-Centro Espanol
 Parmentierstraat 2
 1945 XC Beverwijk

WAO-groep Projekt Mensen Zonder Werk
 Jac. van Lennepstraat 213
 1053 JB Amsterdam

WAO-groep Sloterveer
 Jan de Louterstraat 2
 1063 EX Amsterdam

WAO-comité Amsterdam
 secr.: Moddermolen-straat 12
 1011 KJ Amsterdam

AAW/WAO-groep De Meerpaal
 1e Schinkelstraat 28
 1075 TZ Amsterdam

WAO-groep "De Jordaan"
 p.a. Tuinstraat 17b
 1015 NX Amsterdam

WAO-groep De Banne
 Buurthuis De Banne
 Bannebuikslootlaan 63
 1034 AA Amsterdam

WAO-groep Spaarndammerbuurt
 secr.: Polanenstraat 174
 1013 WC Amsterdam

WAO/AAW-groep Osdorp
 Buurthuis Osdorp
 Reimerswaalstraat 3a
 1069 AE Amsterdam

WAO/AAW-groep Tuind./Oostzaan
 Buurthuis De Eevenaar
 Kometensingel 189
 1033 BE Amsterdam

CNV-werkgroep Anders Aktieven
 Marnixstraat 399
 1017 PJ Amsterdam

Ver. Bijstandsbond Amsterdam
 Postbus 11461
 1001 GZ Amsterdam

SGO.A.
 1e Helmersstraat 104c
 1054 EG Amsterdam

WAO-groep Texel
 Schilderend 39
 1791 BB Den Burg (Texel)

WAO-groep Uitgeest
 secr.: Burg. van Niennes-straat 13
 1911 CR Uitgeest

Stichting voor ontspanning van arbeidsongeschikten
 Joh. de Witstraat 1
 1215 GT Hilversum

Werkgroep WAO-vrouwen Alkmaar
 p.a. Hovernierstraat 101
 1825 AP Alkmaar

Vereniging van Niet-Beroepsmatig Aktieven (NBA)
 p.a. Dorpsstraat 12a
 1531 HM Wormer

Projekt "Samen Vooruit"
 p.a. Esdoornstraat 34
 1943 MH Beverwijk

Projectgroep Arbeidsuitgeschakelden Castricum (PAC)
 p.a. Geelvinckstraat 81
 1901 AG Castricum

Comité WAO/AAW Oostelijk West-Friesland
 Wetering 2
 1613 AT Grootenbroek

WAO-Vereniging Alkmaar
 p.a. Geesterweg 21
 1815 CS Alkmaar

WAO-projektgroep Samen Verder, Buurtcentrum De Schuilhoek
 Van Brinkhorststraat 1
 1962 TF Heemskerk

Ver. van Arbeids-
ongeschikten
Welzijnsboerderij
Middenweg 141
1703 SZ Heerhugowaard

A.G.A. Amsterdam e.o.
Dr. E. Bakkerstraat 10
1151 CM Broek in
Waterland

WAO-groep
Anna Paulowna
secr.: Molenvaart 323
1761 AE Anna Paulowna

WAO-groep De Schakel
p.a. Rozenlaan 9
1424 AA De Kwakel/
Uithoorn

Stichting Gehandicapten
Overleg Amsterdam
le Helmerstraat 106m
1054 EG Amsterdam

WAO-St. Oase
p.a. Nic. Beetslaan 98
1422 AV Uithoorn

Alg. WAO-project Velsen
secr.: Schiplaan 376
1974 LD IJmuiden

ACPO
secr.: Koningsvaren-
straat 134
1531 SK Wormer

WAO-groep Centrum 111
Herenweg 111
2105 ME Heemstede

Vereniging Belangen
Gehandicapten Noord-
Holland Noord
secr.: Prof. P.J. Blok-
straat 28
1782 NR Den Helder

WAO-groep Laren
p.a. Warrekam 50
1251 VZ Laren

Westfriese Gehandicap-
ten Org.
p.a. Brandnetel 62
1689 SE Zwaag

WAO-groep Huizen
p.a. Buurthuis Meentamor-
fose
Schokker 4
1276 CM Huizen

WAO-Vereniging
Warmenhuizen
p.a. Oostwal 122
1749 XP Warmenhuizen

Cliëntenbond Noord-
Holland onderafdeling
Den Helder
p.a. Sluisdijkstraat 64
1781 EJ Den Helder

WAO-groep
v.d. Stichting MZW
Hogerbeetsstraat 14
1624 XJ Hoorn

WAO-belangenvereniging
"De Egmondten"
Slotweg 46
1934 CN Egmond a/d
Hoef

Stichting WAO
secr.: Van den Burch-
straat 36
2064 WK Spaarndam

Belangenvereniging WAO
Zaanstreek (BWZ)
Pinkstraat 14
1541 HD Koog a/d Zaan

WAO-groep Callantsoog
Correljéstraat 17
1759 VM Callantsoog

WAO-werkgroep
FNV Haarlem
p.a. Kruisweg 63
2011 LB Haarlem

WAO-groep De Fjord
P. Krugerkade 6
2021 BN Haarlem

Belangenbehartiging
WAO
Laan van Berlijn 1
2034 SB Haarlem

WAO-groep Hilversum
p.a. Veerstraat 10
1211 HK Hilversum

WAO-groep
Spaarnekontakt
H.J. Koenestraat 11
2012 BA Haarlem

WAO-groep Hoofddorp
Regenboogstraat 18
1435 RT Rijsenhout

WAO/AAW-Belangen-
vereniging Bergen
(WABB) NH
G. Pieterszoonlaan 4
1862 GK Bergen

Fries WAO-beraad
Zuidvliet 230
8921 BN Leeuwarden
tel. 058-139992

Aangesloten groepen:
WAO/AAW-beraad
Smallingerland
Secr.: J. ter Averst
Frisia 75
9207 CP Drachten

Belangenver. Arbeids-
ongeschikten Friesland
secr.: H. de Ruiter
Kromwal 43
8636 VN Britswerd

WAO/AAW-belangen-
groep Zuid-West Fries-
land "De Loopplank"
Harinxmakade 44
8601 AA Sneek

Contactgroep vrouwen in
de WAO/AAW Friesland
Secr.: Parklaan 38
8801 HK Franeker

WAO/AAW-belangen-
groep Heerenveen
Postbus 503
8440 AM Heerenveen

WAO/AAW-belangen-
groep project Mensen
zonder werk Bakhuizen
Secr.: E. Ludema
St. Odulphusstraat 17
8574 SV Bakhuizen

WAO/AAW-groep
Lemmer
Secr.: J.W. Kuipers
Willem Barendszstraat 19
8531 KW Lemmer

Gehandicaptenbond
Friesland,
afd. Ooststellingwerf
Secr.: J. Tiesinga
Snellingerdijk 53
8431 EK Oosterwolde

WAO-belangen-
groepering Z.O. Friesland
t.a.v. G. Tot
Gijenharn 5
8431 SG Oosterwolde

Gehandicaptenbond
Fries-land afd. Noord-
wolde t.a.v. mevr. H.
Regtop-de Vries
Dr. Verdeninsstraat 5
8391 HA Noordwolde

Gehandicaptenbond
Friesland afd. Wolvega
t.a.v. Th. Jansen
Heerenveenseweg 20c
8471 BE Wolvega

WAO/AAW-belangen-
groep Scharsterlaan
t.a.v. J. de Jong
Ulekamp 99
8501 NM Joure

Bond voor uitkerings-
ger. en gehandicapten
Dokkum e.o.
t.a.v. T. van der Wal
Postbus 203
9100 AE Dokkum

WAO/AAW-groep Balk
"Werk Anders
Onderling"
p.a. "It Haske"
Dubbelstraat 30
8561 BC Balk

Algemene Hulp
Verlening (AHV)
t.a.v. H. Schwarts
Wiltingerweg 27
8426 DM Appelscha
CNV Anders Actieven
t.a.v. J. Drenth
St. Jansberg 422
9202 ET Drachten

Industriebond FNV
Districts-Advies
Commissie WAO
t.a.v. W. de Jager
Liemendijk 12
8861 SJ Harlingen

WAO-vrouwengroep
Z.W. Friesland t.a.v.
H. vd. Wal-van Koot
Voorlijn 3
8606 BC Sneek

WAO-beraad Meppel
p.a. Stichting
Samenlevingsopbouw
Noordeinde 22
7941 AT Meppel

WAO-belangengroep
Friesland
afd. Gorredijk
t.a.v. A. Wouters
Brouwerij 6
8401 PR Gorredijk

Steunpunt Vrouwen in de
AAW/WAO
Zuidvliet 230
8921 BN Leeuwarden

Alg. Gehandicapten
Organisatie Ysselland
(AGOIJ) t.a.v. J.W. Nota
Postbus 1129
8300 BC Emmeloord

WAO/AAW-Beraad
Oost-Overijssel
Schalkburgerstraat 25a
7551 GS Hengelo
tel. 074-428555

Werkgroep Achterban
A. Bazen
Cruys Voorbergh-
straat 147
7558 WV Hengelo

F. ten Bloemendaal
(via FNV)
De Peppelaar 19
7491 DJ Delden

T. ter Braak (WAO-
groep Haaksbergen)
Goorsestraat 63
7482 CC Haaksbergen

F. Hekman
Ruigedoornsestraat 28
7721 BW Dalfsen

woordvoerder
G. vd. Palen (via FNV)
van Heemskerkstraat 41
7622 JH Borne

J. Warntjes
(via ANIB en FNV)
Brammelobrink 32
7544 XW Enschede

J. van der Winden
(via Landelijk WAO-
beraad)
Kanaalweg Oost 35
7691 CC Bergentheim

Werkgroep financiën
G. Grote Beverborg
(via ANIB en WAO-
groep Oldenzaal)
Toon Borghuisstraat 5
7576 XZ Oldenzaal

Werkgroep instellingen

A. de Beer (via CNV)
Gronausestraat 1341
7534 AL Enschede

G. Grote Beverborg
Toon Borghuisstraat 1341
7576 XZ Oldenzaal

R. van Vleuten
(WAO-groep Hengelo)
C. Dopperstraat 12
7558 GM Hengelo

woordvoerder H. de Vos
(WAO-groep Hengelo)
M. Meesstraat 31
7553 BW Hengelo

H. de Vries (via ANIB)
Hanenberglanden 352
7542 EK Enschede

Werkgroep Politiek

A. Beumers
Hoofdweg 51
7782 PN De Krim

woordvoerder
G. Grote Beverborg
Toon Borghuisstraat 5
7576 XZ Oldenzaal

H. Jansen (via ANIB)
Enkstraat 115
8102 GK Raalte

H. Karst (WAO-groep
Hengelo)
Sweelinkstraat 14
7557 SH Hengelo

H. de Vries (via ANIB)
Hanenberglanden 352
7542 EK Enschede

G. Kogelman (via FNV)
Dr. de Bruynstraat 39
7576 BJ Oldenzaal

H. de Vos
(WAO-groep Hengelo)
M. Meesstraat 31
7553 BW Hengelo

Werkgroep vrouwen

M. ten Barge
(WAO-groep Borculo)
Borculoseweg 44
7151 MB Eibergen

F. Boonk (WAO-groep
Haaksbergen)
Twijnerstraat 57
7481 KL Haaksbergen

T. ter Braak (WAO-
groep Haaksbergen)
Goorsestraat 63
7482 CC Haaksbergen

(woordvoerder)
A. Simmelink (WAO-
groep Haaksbergen)
Esweg 23
7151 ZN Eibergen

Gelders WAO-Beraad
Boulevard Heuvelink 2
6828 KP Arnhem
tel. 085-592405

Aangesloten groepen:

WAO-Groep Ede
t.a.v. de heer H. de Vries
Ariënsweg 24
6711 PG Ede

GON Nijmegen
Postbus 201
6500 AE Nijmegen

WAO-Contactgroep
Apeldoorn
Jozef Haydnlaan 21
7333 CN Apeldoorn

St. Alg. WAO Club
Gaanderen
Pr. Clausstraat 30
7061 XN Terborg

ANIB-Putten
PC. Hoofdstraat 38
3881 KE Putten

WAO-Groep Stilema
Europalaan 48
8161 ZA Epe

BWN
Guyotstraat 11
6524 AV Nijmegen

FNV Groep Doetinchem
t.a.v. de heer W. van
London
Slotlaan 121
7006 HC Doetinchem

WAO-'Liemers'
Zonégge 1302
6903 GE Zevenaar

Vrouwentrefcentrum
Noria
Achterweg 11
4001 MV Tiel

WAO-Groep Doornburg
Kloosterhof 3
6686 AG Doornburg

APIV
Schimmelpenninckstr. 3b
7331 SC Apeldoorn

AVGN-Tiel
Scheeringlaan 4
4001 AH Tiel

WAO-Groep Vaassen
Berkenoord 159
8172 AT Vaassen

WAO-Groep Elst
t.a.v. W. Fransen
Pr. Hendrikstraat 70
6661 XS Elst

APIV Dieren
Iepenhof 9
6951 ME Dieren

WAO-Groep
De Baanbreker
Havikstraat 2
6601 BG Wychen

WAO-Groep "Oude
Ijssel"
Houtmanstraat 69
7002 KC Doetinchem

AOC
Agnietenstraat 170
6822 JZ Arnhem

AIB
Postbus 34
7200 AA Zutphen

ANIB-Ede
t.a.v. D.J. Koops
Proosdeyerveldweg 34
6713 CR Ede

Kerk en WAO Arnhem
Korte Slag 24
6825 JT Arnhem

ANIB-Nijkerk
Reigerlaan 29
3862 KX Nijkerk

WAO-Groep Ulft
Deurvorststraat 43
7071 BG Ulft

ANIB-Harderwijk
Alb. Thijmlaan 21
3842 ZA Harderwijk

ANIB-Arnhem
P. Stuyvesantstraat 3
6991 BW Rheden

Minder Validen
Vereniging Eerbeek
Brahmstraat 12
6961 AP Eerbeek

ANIB-Doetinchem
Lichtenbergseweg 68e
7064 CE Silvolde

Sted. Platform Zutphen
Kap. v.d. Coppello-
straat 107
7204 HW Zutphen

WIG-Nijmegen
St. Canisiussingel 38
6511 TK Nijmegen

WAO-Groep Vrouwen
BWN
Guyotstraat 11
6524 AV Nijmegen

PMZW Hardenberg
Kaneel Oost 35
7691 CC Bergentheim

ANIB-Apeldoorn
Stationsstraat 2
6961 DX Eerbeek

ANIB-Lunteren
Rensondsestraat 86
6741 MG Lunteren

ANIB-Wageningen
Harntjesweg 40
6707 EV Wageningen

Ver. v. Gehandicapten
Stokebrand 333
7206 EW Zutphen

Werkgroep Kerk en Werk
Handellaan 9
4102 AD Culemborg

Provinciaals Utrechts
WAO-Beraad
Kanaalstraat 200
3531 CR Utrecht
tel. 030-936665

Aangesloten groepen:

Belangenvereniging
Arbeidsongeschikten
Kanaalstraat 200
3531 CR Utrecht

WAO-groep Pijlsweerd
p.a. Bethlehemweg 67
3513 CW Utrecht

WAO-groep Zuilen
p.a. St. Ludgerus-
straat 251
3553 CX Utrecht

WAO-groep Overvecht
p.a. Marokkodreef 13
3564 EV Utrecht

WAO-vrouwengroep
p.a. Kanaalstraat 200
3531 CR Utrecht

WAO-groep Galecop
p.a. Peltlaan 172
3527 EC Utrecht

WAO-groep Ondiep
Fruitbuurt
p.a. Boerhaaveplein 5
3552 CT Utrecht

WAO-groep 2e Daalsedijk
p.a. 2e Daalsedijk 2b
3551 EJ Utrecht

Lich. Gehandicapten
p.a. Burg. Norbruis-
laan 476
3555 ES Utrecht

WAO-groep IJsselstein
p.a. Kloosterstraat 5
3401 CR IJsselstein

WAO-groep Zeist-Noord
p.a. Lv. Vollenhove 1014
3706 AH Zeist

Prov. Beraad
Gehandicapten
De Poort 42
3991 DV Houten

WAO-groep Soesterberg
Plesmanlaan 123
3769 HG Soesterberg

WAO-groep Nieuwkerk
p.a. Schoolstraat 2a
3421 CZ Nieuwegein

Platform WAO/AAW
Zuid-Holland
Schildersstraat 63 A
3011 ER Rotterdam
tel. 010-119545

Aangesloten groepen:
WAO-komité Rotterdam
Vasteland 369
3011 BJ Rotterdam

WAO help WAO
Polislandstraat 18
3081 TN Rotterdam

Vrouwen in de WAO
Schildersstraat 63a
3011 ER Rotterdam

FNV werkgroep
Uitkeringsgerecht.
p.a. Calandstraat 58
3016 CD Rotterdam

WAO-komité migranten
p.a. Oostmaaslaan 950
Postbus 6404
3002 AK Rotterdam

Belangenver. WAO/AAW
Hoogvliet
Klaasje Zevensterstraat 12
3193 TW Rotterdam-
Hoogvliet

WAO-belangengroep
Rotterdam
Beukelsweg 29
3022 GB Rotterdam

WAO/AAW Belangen-
vereniging
Postbus 237
2950 AE Alblasserdam

WAO/AAW vereniging
Postbus 302
2600 AH Delft

WAO-komité
Postbus 1155
3220 BD Hellevoetsluis

WAO-komité
Magnoliastraat 20
3202 BZ Spijkenisse

Stichting Uitkerings
gerechtigden
De Lannooystraat 186
2533 XX Den Haag

Belangenvereniging
WAO/AAW
Bosveen 3
2912 SH Nieuwerkerk a/d
IJssel

WAO/AAW belangen-
vereniging
Burg. Grundemanstraat 22
2651 EB Berkel-Rodenrijs

**WAO-Platform
West-Brabant
Postbus 168
4870 AD Etten-Leur
tel. 01608-16854**

Aangesloten groepen:

Stichting W-Groep
Past. de Katerstraat 31
5111 CM Baarle-Nassau

W-Groep Bergen op
Zoom
Bernadettestraat 2
4615 EV Bergen op Zoom

W-Groep "Belcrum"
Speelhuyslaan 22
4815 CE Breda

W-Groep "Haagse
Beemden"
Gageldonkseweg 39a
4824 ZC Breda

Stichting W-Groep
"Noord"
Hendrik Berlagestraat 83
4827 JJ Breda

W-Groep "Oost"
Heusdenhoutseweg 32
4817 NC Breda

W-Groep "Tuinzicht"
Weigeliestraat 31
4814 JR Breda

Stichting W-Groep "West"
Laan van Mertersem 63a
4812 PR Breda

Stichting W-Groep "Zuid"
Overakkerstraat 69
4834 XH Breda

W-Groep "Chaam"
Hoefakker 16
4861 BJ Chaam

Werkgroep "De W-ers"
Europastraat 13a
4671 ET Dinteloord

W-Groep "De Pijp"
Past. Dirvenstraat 5
5104 BC Dongen

WAO-Vereniging
Nicolaas Beetsstraat 17
4873 CM Etten-Leur

Vereniging W-Groep
Dauwdruppelhof 1
4793 CJ Fijnaart

W-Groep "Gilze"
Wildschut 14
5126 WK Gilze

W-Groep "De Til"
Heerlesestraat 184
4726 ST Heerle

W-Groep
Burg. Vlaklaan 1
4927 AA Hooge-Zwaluwe

Vereniging W-Groep
"Made"
Nieuwe Laan 47a
4921 ZG Made

W-Groep "Nieuw-
Ginneke"
Rooibraak 2
4854 AL Bavel

WAO-Groep
"Oosterhout"
Vreeburg 51
4901 XD Oosterhout

Stichting Mensen
Zonder Werk
Plataanstraat 8
4731 CK Oudenbosch

Minder Valide Vereniging
Drie Wijkers 16a
4751 SJ Oud-Gastel

WAO-Groep
"Prinsenbeek"
Vaandelstraat 17
4841 VH Prinsenbeek

W-Groep "De Wieken"
Isabelladonk 47
4707 VS Roosendaal

W-Groep "Keyenburg"
Keyenburg 70
4702 CG Roosendaal

WAO-Groep "Kalsdonk"
Philipslaan 82
4702 NS Roosendaal

WAO-Club "Rijsbergen"
Kerkakkerstraat 40
4891 AG Rijsbergen

WAO-Groep
Rucphensebaan 8
4714 AW Sprundel

WAO-Groep
"Steenbergen"
Welbergsedijk 17
4651 TC Steenbergen

W-Groep "Terheyden"
Markt 3
4844 CN Terheyden

W-Groep "Teteringen"
Oosterhoutseweg 71
4847 DA Teteringen

St. "Gemeenschapstaken"
Veerstraat 2
4634 VZ Woensdrecht

**WAO-Overleg Midden-
Brabant
Voltstraat 18
5021 SE Tilburg
tel. 013-367405**

Aangesloten groepen:

WAO-ver. Sonnevancek
postpad 5
5258 CA Berlicum

FNV WAO-groep Boxtel
Hoogheem 255
5283 BD Boxtel

STOB Boxtel
Mgr. Bekkersstraat 1a
5281 BD Boxtel

St. WAO/WSW
Graafseweg 54
5213 AL Den Bosch

Werkgroep MZW Noord
2e Slagen 94
5233 TG Den Bosch

Sted. Overleg WAO-
groepen
Adr. Poortstraat 3
5262 TH Vught

WAO-groep FNV afd.
Dongen
Oude Baan 20
5104 AX Dongen

WAO-beraad Eindhoven
Kempensebaan 80
5613 JG Eindhoven

Werkgroep Anders Aktie-
ven (CNV Noord-Brabant)
Europalaan 140
5623 AA Eindhoven

WAO-groep Goirle
Dircklantstraat 13
5051 BH Goirle

VC Kapellerput
Somersesweg 100
5591 TN Heeze

FNV Werkgr. Uitkerings-
gerechtigden
Hollandhof 104
5709 DC Helmond

WAO-groep Bezig en
Bijeen
Dr. Kesselstraat 12
5175 CS Loon op Zand

Projekt Anders Werken
Postbus 10.000
5270 GA St. Michiels-
gestel

St. MZW/WAO
Kloosterdreef 1
5492 GN St. Oedenrode

WAO Info Center
Kerkstraat 52
5061 EK Oisterwijk

Gehandicaptenbond
Postbus 364
4900 AJ Oosterhout

VAR Rosmalen
Postbus 144
5240 AC Rosmalen

W-groep Rijen
Schoutstraat 2
5121 KB Rijen

Projek Anders Werken
Pompstraat 18
5481 BM Schijndel

WAO-groep Unie BLHP
Weteringlaan 92
5032 XT Tilburg

FNV Uitkeringsger.
groep
Sporlaan 67
5038 CB Tilburg

Ombudgr. Uitkeringsger.
Voltstraat 18
5021 SE Tilburg

WAO-groep Noord
Mahlerstraat 44a
5011 MG Tilburg

WAO-groep
West Wandelbos
Sepiastraat 28
5044 JH Tilburg

Werkgr. Uitkeringsger.
Donauweg 47
5463 AB Veghel

St. Nieuwe Levenskracht
17 Septemberstraat 6
5502 EN Veldhoven

WAO-groep
De Roerenmaker 73
5506 CJ Veldhoven

WAO-ombudsgroep
Waalwijk
Burg. Vermeulenstraat 10
5161 AA Sprang Capelle

Hartelijkheid is troef
Prof. Nolenslaan 83
5142 AG Waalwijk

WAO-groep Samen Sterk
Havendries 9
5165 VR Waspik

WAO-groep Bladel e.o.
p.a. V.O.V.
Postbus 152
5530 AD Bladel

Kontaktgroep Waalwijk
p.a. Lindestraat 12
5151 TN Drunen

**Platform WAO/AAW
Limburg
Klinkenberg 22
6231 BD Rothem-
Meersen
tel. 043-643737**

Aangesloten groepen:

Arbeidsongeschikten
Samenw.organisatie
Limburg

Piet Heinstraat 6
6045 XM Roermond

Provinciaal Overleg
Vrouwen in de
WAO/AAW
Wilhelminastraat 2
6136 KN Sittard

Werkgroep Anders-
Aktieven CNV-Limburg
Rosastraat 31
6191 ST Beek

Limb.afd.Gehandicapten
Organisatie Nederland
Piet Heinstraat 6
6045 XM Roermond

A.N.I.B. District
Limburg Zuid
Breugelstraat 18
6165 XR Geleen

WAO/AAW Groep
Roermond
t.a.v. de heer J. Kikken
Keulsebaan 31
6045 CC Roermond

WAO/AAW Groep Venlo
Centrum-Oost
t.a.v. mevrouw C. Derkx
Papegaaistraat 40
5915 AP Venlo

WAO/AAW Groep Elsloo
t.a.v. de heer G. Ummels
Tiendstraat 29
6181 GJ Elsloo

WAO/AAW Groep
Schinnen
t.a.v. mevr. C.Meyers-
Vonken
Breyenrode 27
6365 CT Schinnen

G.O.N. Oost-Mijnstreek
t.a.v. de heer H.B. Martens
Doverau 30
6467 HJ Kerkrade

WAO/AAW Groep Reuver
t.a.v. de heer Frans
Janssen
Parklaan 26
5953 BT Reuver

WAO-groep Geleen
Stedelijke Stichting
Kievitstraat 34
6165 SK Geleen

G.O.N. Echt
t.a.v. mevrouw G. Meerten
Graaf 30
6101 CE Echt

WAO/AAW Groep
Hoensbroek
t.a.v. 'Ons Huis'
St. Jozefstraat 19
6431 XN Hoensbroek

WAO/AAW Groep
Kerkrade
t.a.v. de heer J. Ploum
Niersprinkstraat 39
6461 AN Kerkrade

G.O.N. Afd. Gennep
t.a.v. de heer W. Janssen
Hoofdstraat 25
6598 AA Heyen

WAO/AAW Groep Blerick
t.a.v. de heer A. vd.
Boogaard
Meeuwenstraat 37
5912 VJ Venlo

Gehandicaptenorg.
Sevenum
t.a.v. de heer W. Thijssen
Van Renessestraat 8
5975 SN Sevenum

G.O.N. Roermond
t.a.v. mevrouw M.
Munnick
Sloet van Beelestraat 17
6045 HC Roermond

WAO/AAW Groep Ca-
berg Buurtcentr.
De Wiemelink
Spinetlaan 25
6217 XL Maastricht

WAO/AAW Groep Sittard
Stichting 'Het Karwei'
Hemelsley 177a
6137 BN Sittard

G.O.N. Beek/Elsloo
St. Giliusstraat 11
6181 GB Elsloo

WAO/AAW Groep Mal-
berg t.a.v. dhr. J.M.M.
Callemeijn
Drossaardruwe 4c
6218 XK Maastricht

WAO Groep S.B.B.U.
Vormingscentrum Inpoet
Akerstraat 88
6411 NC Heerlen

G.O.N. Sittard/Geleen
t.a.v. de heer W. Zelis
Jasmijnstraat 18
6163 GN Geleen

WAO/AAW Groep
Belfeld
t.a.v. de heer C. Adams
Industriestraat 15
5951 EA Belfeld

Gehand. Org. Meerssen
t.a.v. de heer P. Vrehan
't Hôfke 5
6241 CS Bunde

G.O.N. Venlo
t.a.v. de heer Janssen
Elzenstraat 20
5922 CJ Venlo

ONDERSTEUNENDE
WAO-VROUWEN-
GROEPEN

**Landelijk Overleg WAO-
vrouwen,
p.a. Zuidvliet 230
8921 BN Leeuwarden
058-139992**

Aangesloten groepen:

Kontaktgroep Vrouwen in
de AAW/WAO Friesland
p.a. Parklaan 38
8801 HK Franeker

AAW/WAO-
vrouwengroep
Sneek e.o.
p.a. Voorlijn 3
8608 BC Sneek

Steunpunt Vrouwen in de
AAW/WAO
p.a. Zuidvliet 230
8921 BN Leeuwarden

AAW/WAO-
vrouwengroep
Rotterdam e.o.
p.a. Schilderstraat 63 A
3011 ER Rotterdam

Provinciaal Overleg
WAO-vrouwen Limburg
p.a. Wilhelminastraat 2
6131 KN Sittard

WAO-vrouwen
Hoensbroek e.o.
p.a. Ons Huis
St. Josephstraat 21a
6431 HX Hoensbroek

Prov.Overleg WAO-
vrouwen Gelderland p.a.
Boulevard Heuvelink 2
6828 KP Arnhem

WAO-vrouwengroep
Nijmegen
p.a. Guyotstraat 11
6524 AV Nijmegen

WAO-vrouwen
Noord-Holland
p.a. A. Vrederikshof 42
1441 ES Purmerend

WAO-vrouwen Utrecht
p.a. Albrachthof 1
3581 WV Utrecht

WAO-vrouwenoverleg
Oost-Overijssel
p.a. Goorsestraat 63
7482 CC Haaksbergen

WAO-vrouwengroep
Groningen
p.a. St. Walburchstr. 4
9712 HX Groningen

WAO-vrouwen
binnen het CNV
Postbus 2475
3500 GL Utrecht

WAO-vrouwen
Amsterdam
p.a. Moddermolenstraat 12
1011 KJ Amsterdam

